

Władysław Miś

MAKROEKONOMIA
Kompendium wykładów i ćwiczeń

Warszawa 2015

Wprowadzenie

Studiowanie makroekonomii nie jest proste ani łatwe. Trzeba bowiem nie tylko opanować wiele nowych zagadnień dotyczących ogólnego funkcjonowania systemów gospodarczych, elementów składowych gospodarki narodowej i współzależności między nimi, ale także... wyzbyć się dotychczasowego, intuicyjnego (tzw. zdroworozsądkowego), czyli potocznego, pojmowania gospodarki i gospodarowania. Studia powinny doprowadzić do ponownego rozważenia tej problematyki, wyrobienia umiejętności „myślenia ekonomicznego”, tzn. rozumowania opartego na kategoriach teorii ekonomicznych, i ukształtowania na tej podstawie poglądów.

Opanowanie wiedzy w zakresie ekonomii wymaga od studentów aktywnego uczestnictwa w wykładach i ćwiczeniach, a następnie uczenia się z książek. To ostatnie jest – wbrew pozorom – procesem skomplikowanym. Trzeba bowiem mieć na względzie, że celu uczenia się ekonomii nie można sprowadzić tylko do zapamiętania określonej sumy wiadomości. Samodzielne studiowanie literatury tego przedmiotu powinno prowadzić do osiągnięcia biegłości w myśleniu, w zdobywaniu informacji, a także w operowaniu – po dokładnym zrozumieniu – zdobytą wiedzą. Dobre przyswojenie sobie obszernego materiału obowiązującego w programie nauczania przedmiotu: makroekonomia nie może więc polegać na fotograficznej rejestracji w pamięci wszystkich wiadomości po kolei, wymaga natomiast grupowania informacji mniej ważnych wokół podstawowych.

Z tego względu jednym z istotnych kryteriów właściwego opanowania przedmiotu jest zdolność odróżniania treści elementów głównych od podrzędnych. Materiałem zdecydowanie ułatwiającym realizację takiego działania jest prezentowane kompendium. Zawarte w nim zostały m.in. cele i efekty studiów przedmiotu, tezy tematów, treści wykorzystywanych przez wykładowców slajdów i foliogramów obejmujących główne informacje tematyczne, a także zagadnienia umożliwiające samokontrolę opanowania poszczególnych tematów (stanowiące podstawę pytań egzaminacyjnych).

Autor żywi przekonanie, że prezentowany materiał, w połączeniu z opracowaniem pt. *Nauczanie i uczenie się ekonomii* (wskazanym w wykazie literatury) zdecydowanie ułatwi efektywne studiowanie i racjonalne opanowanie treści przedmiotu: makroekonomia.

❖ Cele wiodące studiów przedmiotu:

Wyposażyć studentów w wiedzę:

- na temat istoty makroekonomii jako nauki i ogólnej treści gospodarki rynkowej,
- o zasadniczych prawach rządzących gospodarką narodową i jej podstawowymi działaniami,

- o alokacji zasobów w makroskali i ich efektywnym wykorzystywaniu – w stopniu umożliwiającym samodzielne rozpoznawanie procesów makroekonomicznych, ich analizowanie i ocenę.

❖ **Efekty kształcenia:**

- **W zakresie wiedzy:** student **zna i rozumie** główne problemy makroekonomiczne współczesności, w tym istotę zasadniczych praw rządzących gospodarką rynkową i jej podstawowymi działami oraz alokacją zasobów w makroskali.
- **W zakresie umiejętności:** student potrafi **samodzielnie rozpoznawać** poszczególne procesy makroekonomiczne, ich wzajemne powiązania i zależności, analizować je i oceniać oraz wykorzystywać do postrzegania przemian funkcjonowania gospodarki narodowej.
- **W zakresie kompetencji społecznych:** student potrafi **określić wpływ** procesów makroekonomicznych na rzeczywistość społeczno-ekonomiczną i funkcjonowanie podmiotów gospodarczych w kraju.

❖ **Metody weryfikacji osiągnięcia przez studentów efektów kształcenia:**

Na ćwiczeniach – merytoryczno-metodyczna ocena studenckich referatów tematycznych i sposobu ich prezentacji w oparciu o dyskusję problemową; okresowe sprawdziany znajomości i samodzielnych interpretacji bloków tematycznych; ocena esejów kontrolnych; kolokwium dopuszczające do egzaminu i umożliwiające zwolnienie z egzaminu. Egzamin w formie pisemnej lub ustnej. Warunkiem przystąpienia do egzaminu jest uzyskanie pozytywnej oceny z ćwiczeń i prac kontrolnych.

❖ **Literatura do studiowania przedmiotu:**

• **Obowiązkowa:**

1. Samuelson P.A., Nordhaus W.D., *Ekonomia*, t. 2, PWN, Warszawa 2007.
2. Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Makroekonomia*. PWE, Warszawa 2007.
3. *Podstawy ekonomii*, R. Milewski (red.), PWN, Warszawa 2011, cz. I, III.
4. *Elementarne zagadnienia ekonomii*, R. Milewski (red.), PWN, Warszawa 2008.

• **Uzupełniająca:**

1. Kamerschen D.R., McKenzie R.B., Nardinelli C., *Ekonomia*, F.G. „Solidarność”, Gdańsk 1993, cz. I–V, X.
2. *Makro- i mikroekonomia. Podstawowe problemy*, S. Marciniak (red.), PWN, Warszawa 2009, cz. I, III.
3. *Ekonomia. Podstawowe problemy*, S. Marciniak (red.), PWN, Warszawa 2008, cz. I, III.
4. W. Miś, *Nauczanie i uczenie się ekonomii. (Planowanie, organizowanie, motywowanie i kontrola)*, Wyd. WSZiP, Warszawa 2008.

Temat 1

Teoria i praktyka ekonomii. Rzadkość a możliwości produkcyjne gospodarki narodowej

❖ Tezy tematu:

Przedmiot i zakres ekonomii; cechy różnicujące makro- i mikroekonomię. Ekonomia pozytywna i normatywna. Rzadkość w gospodarce i jej konsekwencje: konieczność i alternatywy wyboru, koszt alternatywny. Wybór ekonomiczny a granica możliwości produkcyjnych (transformacji produkcji) w gospodarce. Przyszłe możliwości produkcyjne jako konsekwencje ekonomiczne wyboru: konsumpcja a inwestycje, spożycie indywidualne a publiczne, gospodarka zamknięta lub otwarta. Techniki optymalizacji wyborów: substytucja zasobów, rozkładanie kosztów, specjalizacja pracy, korzyści skali, przewagi komparatywne, handel.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Przedmiot badań i główne problemy ekonomii.
- ✓ Istota i rodzaje zasobów.
- ✓ Zjawisko ograniczoności zasobów a chęci ich posiadania.
- ✓ Cztery podstawowe problemy makroekonomiczne jako konsekwencje rzadkości.
- ✓ Istota racjonalności w alokacji zasobów.
- ✓ Makroekonomia a mikroekonomia.
- ✓ Istota granicy możliwości produkcyjnych (gmp).
- ✓ Wybór ekonomiczny a gmp.
- ✓ Osiągalne i nieosiągalne kombinacje produkcji według gmp a ich racjonalność.
- ✓ Techniki (sposoby) optymalizacji wyborów i możliwości produkcyjnych.
- ✓ Istota okrężnego obiegu dochodów w gospodarce.
- ✓ Funkcje sektora produkcyjnego i konsumpcyjnego w okrężnym obiegu dochodów.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Istota teorii makroekonomii

Myślenie ekonomiczne – rozumowanie oparte na kategoriach teorii ekonomicznej.

System gospodarczy – zorganizowana forma działalności gospodarczej.

Ogólnie definiuje się ekonomię jako naukę zajmującą się badaniem postępowania ludzi w dziedzinie wykorzystania ograniczonych zasobów!

Zasoby – są to rzeczy i środki wykorzystywane do produkcji dóbr i usług. Dzielimy je na 5 podstawowych rodzajów:

- **ziemia** – obejmuje obszar powierzchni globu wraz z zawartymi minerałami, chemikaliami, roślinami itp., użytecznymi w procesie produkcji;
- **siła robocza** (praca) – obejmuje każdy sposób, w jaki może być rozumnie wydatkowana ludzka energia umysłowa i fizyczna;
- **kapitał:**
 - ludzki – ucieleśniona w ludziach wiedza i ich umiejętności, czyli nagromadzony przez pracownika zasób wiedzy fachowej, doświadczenia i umiejętności określających zdolności do konkretnej pracy, a także prezentowane przez ludzi postawy i wyznawane wartości, motywacje, zdolności adaptacji do zmian w otoczeniu, w przedsiębiorstwie i gospodarce oraz zasoby zdrowia i energii witalnej – potencjału zawartego w każdym człowieku i w społeczeństwie jako całości;
 - rzeczowy i finansowy – obejmujące wszelki efekt procesu produkcyjnego (dobra trwałe i środki finansowe), który przeznaczony jest do późniejszego wykorzystania w procesach produkcyjnych;
- **technologia** – jest to wiedza o sposobach łączenia zasobów w celach produkcyjnych;
- **talent przedsiębiorczości** („wydobywany” i pogłębiany w toku studiów) – zdolność do odkrywania efektywnych i zyskowych sposobów organizowania zasobów dla wytwarzania dóbr i usług.

Wszystkie zasoby są ograniczone w swej wielkości i dostępności, dlatego powszechne zjawisko ograniczoności zasobów jest głównym problemem ekonomicznym ludzkości.

Ograniczoność i rzadkość zasobów

W przeciwieństwie do fizycznych ograniczeń zasobów – ludzkie chęci posiadania zasobów są nieograniczone. Powoduje to zjawisko rzadkości – przeciwieństwo powszechnej obfitości.

Rzadkość oznacza, że nie możemy mieć wszystkiego, czego chcemy przez cały czas. Środki pozostające do dyspozycji każdego człowieka, podmiotu gospodarczego, całego społeczeństwa czy państwa są **ograniczone**! Każde społeczeństwo, nawet najbogatsze, **żyje w rzadkości** i jest to podstawowy **problem ekonomiczno-społeczny świata**. W konsekwencji rzadkości każde społeczeństwo staje przed wieloma ważkimi kwestiami, które można sprowadzić do 4 pytań:

1. **Co będzie wytwarzane?** Czy więcej maszyn czy żywności, czołgów czy samochodów, dziś czy jutro itd.;
2. **W jaki sposób będą wytwarzane dobra?** Czy – uwzględniając posiadane zasoby – będzie się wykorzystywać duże ilości pracy i mało techniki, czy na odwrót; energia czerpana będzie z ropy czy ze słońca; kto będzie produkował AGD, a kto będzie siał zboże; produkcja będzie realizowana w prywatnych czy państwowych zakładach produkcyjnych itd.;
3. **Kto otrzyma wytworzone dobra i usługi?** Czy wytworzone dobra będą dzielone równo, a jeśli nie – jaka będzie zasada podziału; czy dużo płacić za siłę mięśni czy za intelekt; czy próżniacy powinni być syci?;
4. **W jakiej formie będzie udzielana odpowiedź na powyższe pytania?** Czy dominować będzie indywidualna wolność wyboru czy też decyzje podejmowane będą wspólnie (*kolektywnie*), czy narzucana będzie wola jednostki itp.?

Odpowiedzi na te pytania może wyznaczać **obyczaj** (tradycja), **nakaz** lub **rynek**. W praktyce **dominuje mieszana forma** odpowiedzi: „**tradycyjno-rynkowo-nakazowa**”. Decyduje o tym szczególnie **złożoność „pytań”** i fundamentalne znaczenie „**odpowiedzi**” dla społeczeństwa.

Rzadkość a przedmiot ekonomii

Gdyby **zjawisko rzadkości**, tzn. luka między ogólną sumą dóbr i usług, których ludzie potrzebują dla zaspokojenia potrzeb, a możliwościami ich wytworzenia – **nie występowało**, nie byłoby powodów do studiowania ekonomii, do poszukiwania odpowiedzi na pytania: **co, jak, ile i dla kogo** wytwarzać, aby uzyskać największą efektywność w makroskali!

Wniosek: ekonomia jest nauką badającą, jak ludzie radzą sobie z rzadkością zasobów – z brakiem nieograniczonej dostępności dóbr.

Zadaniem ekonomii jest więc **określenie skutków ekonomicznych rzadkości i możliwości ich przewyżczenia**. Ponadto te ograniczone **zasoby mogą być zastosowane w rozmaity sposób**! Powoduje to **konieczność wyboru**, optymalnej alokacji zasobów. Ekonomia musi badać nie tylko, jak ludzie radzą sobie z rzadkością zasobów, ale także – jak rozwiązują złożony **problem alokacji** owych ograniczonych zasobów.

Implikacje rzadkości

- 1. Zawsze istnieje więcej niż jeden sposób wykorzystania zasobu;** np. czas nieprzeznaczony na studiowanie może być wykorzystany do pracy w ogrodzie.
Uogólniając: zawsze jest coś produktywnego do wytworzenia przez zasoby czynników produkcji – przez ludzi, ziemię czy kapitał!
- 2. Zjawisko rzadkości zmusza do dokonania wyboru spośród alternatywnych sposobów wykorzystania zasobów.**
Wybór jest nieuniknionym, choć bardzo **trudnym elementem** procesu **gospodarowania?!
Ponieważ** zawsze, gdy coś wykonujemy, tracimy możliwość zrobienia czegoś innego; jeśli przeznaczymy środki na jedno dobro, musimy godzić się na rezygnację z posiadania innych dóbr.
- 3. Z każdym wyborem wiąże się koszt.** Choć z reguły wyrażamy go w pieniądzu, to dokładniej jest określać koszt danego dobra jako **wartość tego, co mogłoby zostać nabyte w zamian.** W takim ujęciu koszt – precyzyjniej: **koszt alternatywny** – to **wartość najbardziej cennej, niewykorzystanej alternatywy.** Pieniądze są tylko środkiem do mierzenia tego kosztu alternatywnego.

Istota racjonalności gospodarowania

Pełna racjonalność równoznaczna jest z optymalną alokacją środków (zasobów), czyli najlepszą z możliwych w danych warunkach. Wówczas z **danego zasobu środków** uzyskuje się **maksymalne efekty** bądź **dane efekty** mogą być osiągnięte za pomocą **najmniejszego nakładu** środków. Tym samym ekonomia – określając stany optymalne – umożliwia podmiotom gospodarczym **maksymalizowanie** funkcji **celu** lub **minimalizowanie** ponoszonych **nakładów** (**nie jest** – niestety – **możliwe** w praktyce **łącznie i równoczesne minimalizowanie** nakładów i **maksymalizowanie** efektów).

U podstaw racjonalności leżą dwa rodzaje **myślenia ekonomicznego**: **pozytywne** i **normatywne**, dające podstawę **ekonomii pozytywnej i normatywnej.**

Ekonomia pozytywna stanowi tę gałąź badań, która zajmuje się życiem ekonomicznym **takim, jakie ono jest**, a nie takim – jakie powinno być. Nurt ten zajmuje się **jedynie konsekwencjami zmian** warunków ekonomicznych i kierunków polityki gospodarczej, **bez wyrażania sądów wartościujących**, czyli bez formułowania stwierdzeń, czy dane zjawisko jest dobre czy złe, korzystne bądź niekorzystne społecznie.

Ekonomia normatywna natomiast koncentruje się na **tworzeniu ocen i sądów wartościujących**, wskazujących, **jak powinny kształtować się zjawiska gospodarcze**, jakie powinny być np. ceny, poziom produkcji, kierunki polityki gospodarczej. Nurt ten **tworzy system poglądów wartościujących** umożliwiających określoną interpretację różnych zjawisk i procesów w gospodarce.

Dwie części ekonomii – jako dyscypliny wiedzy

Makroekonomia jest badaniem gospodarki narodowej jako całości i jej głównych elementów (działów). Odnosi się do „ogólnego obrazu” działalności gospodarczej; zajmuje się **współzależnościami między wielkimi zespołami zjawisk**, takimi jak produkt i dochód narodowy, konsumpcja, oszczędności i inwestycje, pieniądź i inflacja, zatrudnienie i bezrobocie, ogólny rozwój koniunktury gospodarczej, budżet państwa i jego bilanse, zasoby różnych czynników produkcji. **Współzależności** między wskazanymi i wieloma innymi agregatami gospodarki narodowej przyjmują **formę** związków funkcjonalnych, **przyczynowo-skutkowych**. Teoria ekonomii stara się wyjaśniać charakter tych współzależności, ich uwarunkowania, stopień trwałości itp., określając w wyniku pewne **prawa ekonomiczne** (np. prawo popytu i podaży – obrazujące trwałe związki między tymi elementami rynku i ceną).

Mikroekonomia zajmuje się badaniem racjonalnego postępowania i reakcji indywidualnych podmiotów gospodarki rynkowej, tzn. konsumentów i producentów, oraz analizą poszczególnych rynków (co będzie przedmiotem studiów w drugim semestrze).

Ekonomia a polityka gospodarcza

Teorie ekonomii mają zastosowanie do rozwiązywania rzeczywistych problemów gospodarczych, co oznacza **bezpośrednie związki ekonomii z polityką gospodarczą**.

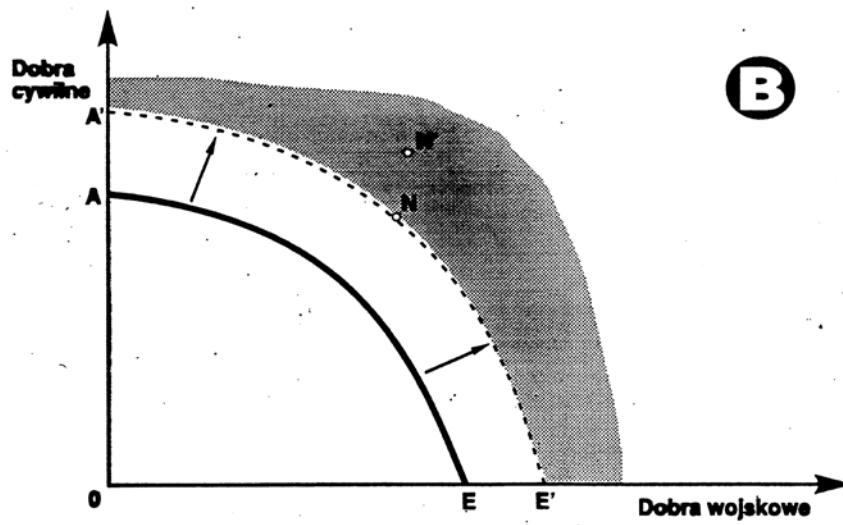
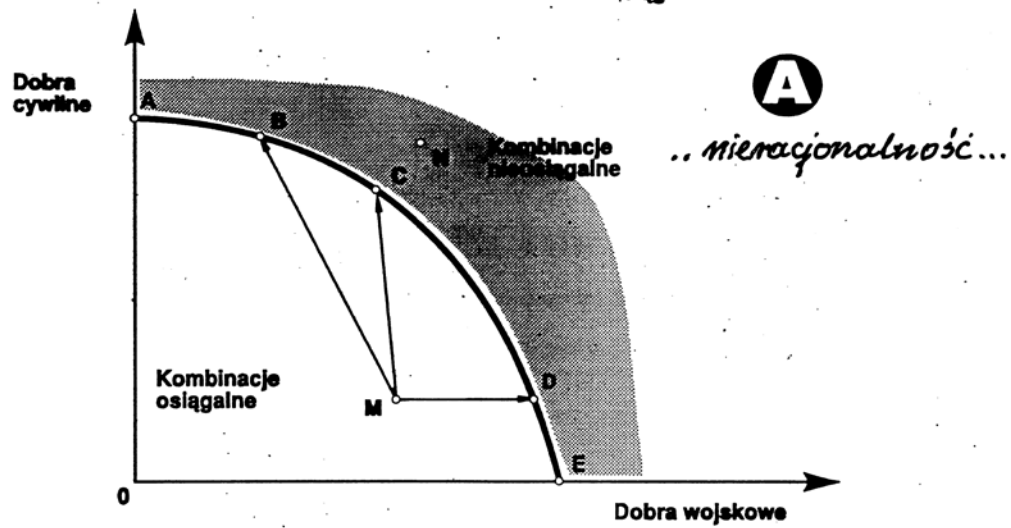
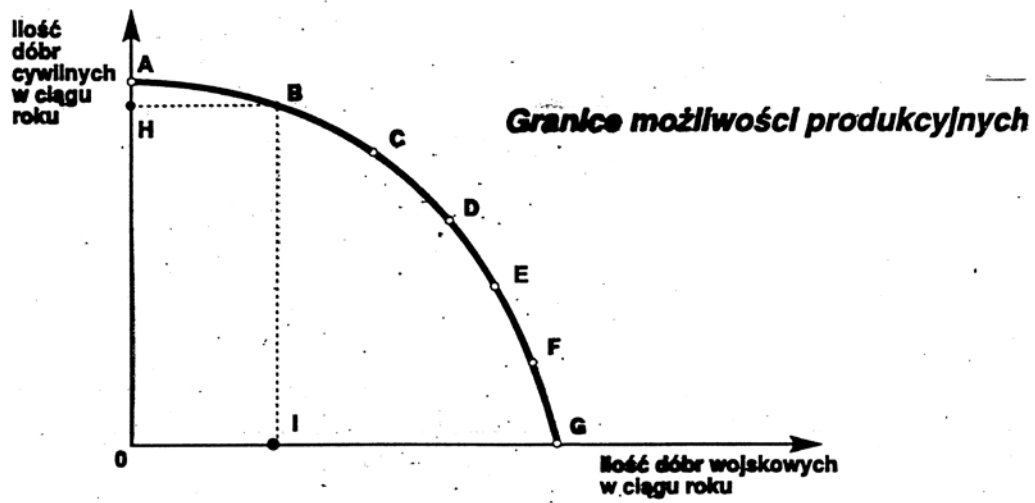
Polityka gospodarcza oznacza działalność państwa w sferze gospodarczej i obejmuje m.in. **działalność budżetową i dochodową, problematykę pieniężną i antyinflacyjną, politykę zatrudnienia i zmniejszania bezrobocia, wyrównywanie rozwoju regionów**, itd.

Każda polityka gospodarcza **opiera się** – milcząco lub jawnie – **na określonej teorii ekonomicznej**, która **daje podstawy diagnozy gospodarki narodowej**, wskazuje przyczyny dekoniunktury, potencjalne zagrożenia i możliwości ich eliminacji itd. **Polityka jest (!?) sposobem rozwiązywania problemów z punktu widzenia interesu publicznego!**

Jednakże w sferze tej polityki odbywa się także **rozgrywanie interesów** różnych sił społecznych i orientacji politycznych, a w wyniku bywa i tak, że tym samym zjawiskom i procesom gospodarczym nadaje się różną interpretację. Z reguły tzw. **urzędowy optymizm** szerzony jest przez zwolenników sił politycznych sprawujących aktualnie władzę! Z kolei „**opozycyjny pesymizm**” ujawnia słabości, wskazuje a nawet wyolbrzymia różne błędy i wypaczenia w celu przekonania społeczeństwa, że jest w stanie prowadzić w przyszłości lepszą politykę gospodarczą!

Właśnie te zjawiska są przesłankami tworzenia przez różne opcje polityczne programów gospodarczych – odwołujących się do interesów różnych grup społecznych, mających na celu głównie przekonanie elektoratu wyborczego do własnych założeń – a w wyniku kreowanie przez społeczeństwo określonej siły politycznej do sprawowania władzy.

Możliwości produkcyjne gospodarki



Granica możliwości produkcyjnych gospodarki (gmp) ukazuje **różne kombinacje produkcji dóbr**, które mogą być wytwarzane, gdy wszystkie zasoby są **w pełni i efektywnie wykorzystane**. Oznacza to, że **dowolny punkt na gmp reprezentuje pełne i efektywne wykorzystanie zasobów**. Gdy zasoby są w pełni i efektywnie wykorzystane, to **zwiększenie** produkcji jednego dobra, np. X – wojskowych, jest możliwe jedynie pod warunkiem **zmniejszenia** produkcji drugiego dobra – Y – cywilnych. Rządzi tu zasada substytucji: rezygnacja z jednego dobra (Y) na rzecz wzrostu drugiego (X).

Funkcjonowanie gospodarki w jakimkolwiek punkcie **poza gmp**, oznacza jej **nieracjonalność**. Dlaczego?

Po pierwsze, **punkty** leżące **na zewnątrz granicy** znajdują się **poza zasięgiem możliwości** określonej gospodarki narodowej (GN), są więc – już z definicji – **niemożliwe** faktycznie **do osiągnięcia** (choć czasem sugerują to przywódcy polityczni). Nie można bowiem uniknąć faktycznych ograniczeń, tak jak nie da się pominąć dylematu wyboru (i nie pomoże nawet dodrukowanie pieniędzy, ponieważ nie zwiększy to rzeczywistych zasobów).

Po drugie, **punkty** leżące **wewnątrz obszaru** określanego gmp (choć osiągalne) oznaczają **niepełne lub nieefektywne wykorzystanie** co najmniej jednego z posiadanych **zasobów**, czyli ich **marnotrawstwo**. Miewa to postać bezrobocia, nieczynnych fabryk, ziemi leżącej odłogiem itp. W takiej sytuacji **GN wytwarza mniej dóbr, niż faktycznie byłoby to możliwe**. Z takiego punktu gospodarka powinna być w stanie **przesunąć się do punktu na granicy** możliwości, co umożliwi **zwiększenie produkcji** zarówno dobra X , jak i Y .

W praktyce **mogą zaistnieć możliwości przesunięcia gmp w górę**. Determinuje je jednak **zwiększenie posiadanych i możliwych do wykorzystania zasobów** (np. dostępnych surowców, jakości siły roboczej). Wówczas dotychczas nieosiągalne kombinacje produkcji **mogą się stać osiągalne**, choć **na zewnątrz gmp** znowu **pojawią się punkty** (kombinacje) **nieosiągalne**.

Podkreślić należy, że **efekty** funkcjonowania i aktywności GN **można mierzyć** (miary i rachunki w GN), a zapewnienie tego, by gospodarka nie funkcjonowała wewnątrz obszaru możliwości produkcyjnych, należy do głównych zadań polityków i decydentów gospodarczych.

Sposoby maksymalizacji wykorzystania zasobów i gmp

Konieczność dokonywania wyborów w warunkach ograniczoności zasobów i nieograniczonych chęci posiadania (potrzeb) skłoniła ludzi do wyszukiwania sposobów maksymalizacji wykorzystywania rzadkich zasobów i podwyższania możliwości gmp. Na przestrzeni rozwoju historycznego wynaleziono szeroką gamę odpowiednich technik:

- **substytucja zasobów** – ludzie odkrywali nowe zasoby i zastępowali nimi zasoby rzadsze lub trudniej dostępne. Do takich należą np. sztuczne tworzywa i nawozy, liczne substytuty energii ludzi i zwierząt (paliwa węglowodorowe, kolektory energii słonecznej, atomowej itd.). Sukcesywna substytucja energii człowieka innymi źródłami energii prowadziła do zwiększania możliwości produkcyjnych społeczeństw;
- **rozkładanie kosztów** – w celu rozłożenia kosztów wyposażenia kapitałowego oraz ryzyka inwestorów ludzie stworzyli i rozwinęli różnorodne formy struktur ekonomiczno-społecznych: firmy rodzinne, spółdzielnie, spółki, korporacje, fundusze inwestycyjne, towarzystwa ubezpieczeniowe itp.;
- **specjalizacja pracy** – w celu podniesienia produktywności pracy ludzie nauczyli się racjonalnie dzielić zadania produkcyjne. Specjalizacja polega na przydzielaniu różnych zadań produkcyjnych poszczególnym osobom mającym różne umiejętności i talenty. Sprzyja to dynamice produkcji – ludzie, koncentrując się na wykonywaniu określonej liczby zadań, osiągają wyższą sprawność w ich realizacji, pracownicy tracą mniej czasu na przechodzenie od jednej czynności do drugiej, zanika potrzeba dublowania narzędzi itd. W wyniku specjalizacja staje się podstawą mechanizacji i automatyzacji procesów produkcji oraz pracooszczędnego wykorzystywania kapitału;
- **korzyści skali produkcji** – jest to obniżka kosztu jednostkowego produktu wywołana zwiększeniem wielkości produkcji. Korzyści skali pojawiają się wówczas, gdy wzrost zużycia zasobów wywołuje proporcjonalnie większy wzrost produkcji. Ponadto produkcja na wielką skalę umożliwia zastosowanie większego i bardziej wydajnego wyposażenia produkcyjnego. W praktyce występuje jednak granica obniżania kosztów jednostkowych przez wzrost skali produkcji, a po jej przekroczeniu pojawia się tzw. dyzekonomia skali – kiedy zwiększenie zużycia zasobów nie znajduje odbicia nawet w proporcjonalnym zwiększeniu produkcji. Decydują o tym np. problemy zaopatrzenia, obiegu informacji itp.;
- **handel** – umożliwia ludziom zamianę dóbr i usług cenionych mniej, na te, które cenią wyżej. Zwiększa on możliwości specjalizowania się poszczególnych podmiotów i zwiększania skali ich działań. Wcześniejszy tzw. barter (wymiana towaru za towar) usprawniony wprowadzeniem pieniądza do obiegu, umożliwia szybkie uwalnianie zasobów, co sprzyja wzrostowi możliwości produkcyjnych ludzi, a w efekcie – kapitalizowanie (gromadzenie) środków, które ludzie uzyskują w wyniku oszczędności na kosztach produkcji.

Okrężny obieg dochodów

Okrężny obieg dochodów to zintegrowany przepływ zasobów, dóbr i usług między szeroko pojętymi działami gospodarki: **sektorem produkcyjnym** (*producentami*) i **konsumpcyjnym** (*konsumentami*), z udziałem **budżetu państwa** (rządu).

Konsument spełnia **dwie** podstawowe funkcje: **dostarczają zasoby** (pracę, ziemię, kapitał) potrzebne producentom oraz **konsumują wytwarzane** przez nich **dobra i usługi**.

Producenci spełniają również **dwie** funkcje: **nabywają i łączą zasoby** dostarczane przez konsumentów oraz **produkuja dobra i usługi**, których oczekują konsumenci.

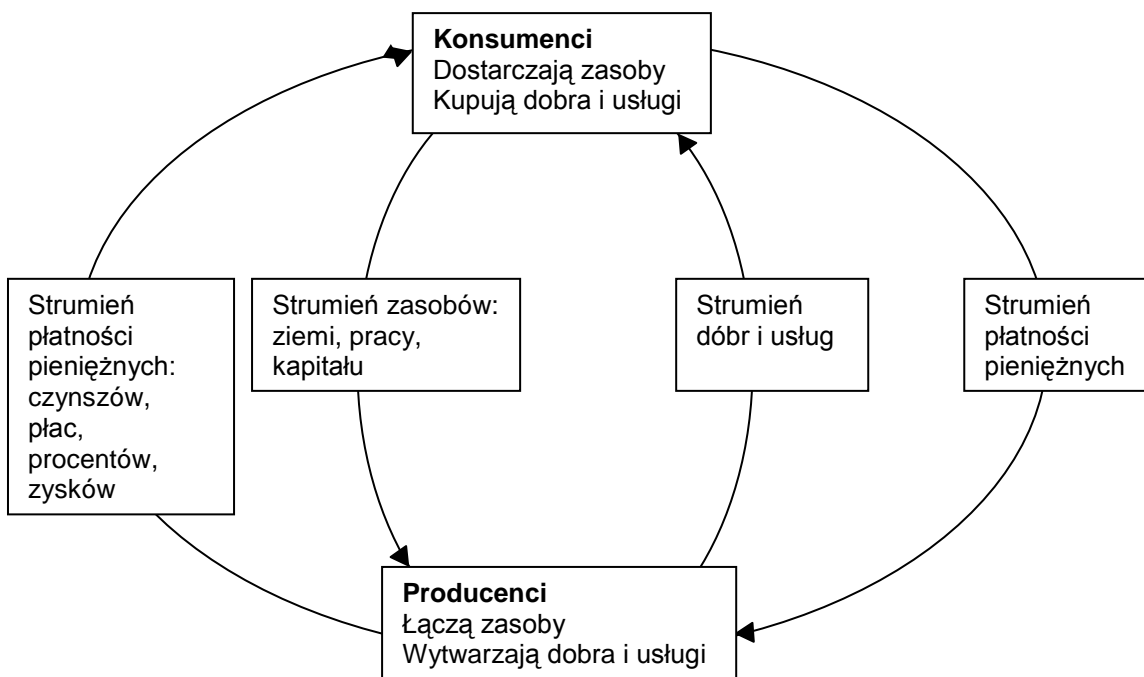
Oba sektory (konsument i producent) są od siebie ściśle uzależnione. **Sprawne funkcjonowanie sektora produkcyjnego zależy od wydatków sektora konsumpcyjnego**. Bez przepływu płatności pieniężnych od konsumentów producenci nie byłoby w stanie zapłacić za niezbędne zasoby, które nabywają u konsumentów.

Podobnie – **warunki życia konsumentów zależą od powodzenia firm produkcyjnych**. Jeśli producenci nie mogą sprzedać swoich wyrobów, nie będą w stanie wypłacić pracownikom pensji.

W praktyce **okrężny obieg** dochodów jest dodatkowo **komplikowany przez budżet państwa** (opracowywany przez rząd). Dzieje się to przez odciąganie pieniędzy z obiegu w formie **podatków i innych** opłat oraz powtórne zasilenie obiegu w formie **zakupów i transferów państwowych** (od uzbrojenia do świadczeń społecznych).

Jeśli **okrężny obieg zasobów i pieniądza zostanie przerwany**, produkcja może ulec spowolnieniu, konsumpcja może się załamać, a pracownicy mogą zostać pozbawieni pracy. Takie przerwy w okrężnym obiegu, określane mianem **recesji**, są przedmiotem szczególnego zainteresowania makroekonomii.

Okrężny obieg dochodów w gospodarce rynkowej



Konsumenci i producenci generują przeciwbieżne strumienie zasobów i płatności pieniężnych za te zasoby, występujących w formie płac, czynszów, procentów i zysków (lewa strona). Tym samym generują oni przeciwbieżne strumienie dóbr i usług oraz płatności pieniężnych za te dobra i usługi (prawa strona).

Gospodarka narodowa jest wielce **skomplikowaną siecią powiązań**, które tworzone są **w celu wykorzystania do maksimum możliwości produkcyjnych**, w sytuacji nieuniknionego zjawiska **rzadkości zasobów**. Jedną z metod realizacji tego celu jest wykorzystywanie mechanizmu rynkowego w makro- i mikroskali.

Temat 2

Rachunki w gospodarce narodowej.

Miary działalności gospodarczej w makroskali

❖ Tezy tematu:

Znaczenie pomiaru poziomu działalności gospodarczej; istota rachunku narodowego. Główne miary stanu koniunktury: produkt narodowy brutto (PNB) i produkt krajowy brutto (PKB); kategoria wartości dodanej; PNB i PKB *per capita*. PKB a dobrobyt społeczny. PN netto i dochód narodowy (DN) jako miary wzrostu gospodarczego; zalety i wady tych miar. Dobrobyt ekonomiczny netto a dochody osobiste i dochody dyspozycyjne ludności.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Znaczenie pomiaru poziomu działalności gospodarczej.
- ✓ Istota produktu narodowego brutto (PNB) i produktu krajowego brutto (PKB).
- ✓ Przesłanki i istota kategorii wartości dodanej.
- ✓ Produkt narodowy netto (PNN) i dochód narodowy (DN) jako miary wzrostu gospodarczego.
- ✓ Zalety i wady PKB i DN jako miar aktywności makroekonomicznej.
- ✓ DN a dochody osobiste i dochody dyspozycyjne ludności.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Rachunki narodowe

Rachunki narodowe (społeczne) – zbiór logicznie powiązanych rachunków i bilansów, umożliwiających **pomiar wielkości dóbr i usług wytworzonych w kraju w określonym czasie** w celu przedstawienia komplementarnego obrazu GN.

Co uzasadnia potrzebę prowadzenia tych rachunków?

Aktualnie dominują problemy makroekonomiczne; kwestie stagnacji gospodarczej, wzrostu cen (inflacji) i bezrobocia, braku wzrostu stopy życiowej itp. urastają we wszystkich krajach do rangi kluczowych zagadnień. Rozwiązywanie owych problemów należy do głównych zadań polityki ekonomicznej.

Właściwa ocena wielkości i złożoności tych problemów wymaga mierzenia poziomu działalności gospodarczej w celu:

- analizy **aktualnego stanu funkcjonowania gospodarki** i jej potencjału;
- określenia **możliwości przemian funkcjonowania** w kierunku pożądanym przez społeczeństwo.

Ponadto znaczenie racjonalnego mierzenia działalności gospodarczej determinuje fakt, że niedokładne lub błędne pomiary mogą zniekształcić dane statystyczne, które są podstawą decyzje dotyczących wyboru polityki gospodarczej podejmowanych przez rząd.

Do **głównych miar działalności gospodarczej** należą:

- **produkt narodowy brutto** (PNB) i **produkt krajowy brutto** (PKB), będące miarami ogólnej produkcji krajowej;
- **produkt narodowy i krajowy netto** (PNN, PKN);
- **dochód narodowy** (DN) stanowiący miarę kosztów produkcji dóbr i usług zawartych w PNN;
- **dochody osobiste** (Do) i **dochody dyspozycyjne ludności** (Dd), które są miarami siły nabywczej konsumentów przed opodatkowaniem i po nim.

Podstawy rachunków – filozofia SNA

Filozofia SNA (System of National Accounts) – to system rachunkowości społecznej realizowanej w gospodarce rynkowej; stanowi go zbiór wzajemnie powiązanych rachunków, z których każdy **odzwierciedla i opisuje inny, szczególny rodzaj działalności gospodarczej**, jak:

- procesy produkcji;
- procesy tworzenia dochodów;
- procesy pierwotnego, wtórnego i ostatecznego podziału dochodów.

Założenia filozofii SNA – zasady uwzględniania w rachunkach tylko tych dóbr, które przepłynęły przez rynki (z wyjątkiem mieszkań). Sprowadzają się one do następujących tez:

1. Każda **praca zarobkowa**, jeśli zostanie **sprzedana** lub sprzedane zostaną **jej rezultaty**, **pomnaża poziom dobrobytu narodowego**. Jeśli bowiem ktoś kupuje ją lub jej rezultaty, to znaczy, że jest komuś potrzebna. Oznacza to, że każda praca bez względu na jej formę, jeśli jest tylko opłacona, powinna być traktowana jako zwiększająca produkt narodowy.
2. Każda **usługa** – jeśli staje się aktem zaspokojenia potrzeby, podnosi dobrobyt narodowy i jako taka powinna być wliczana do PKB i PNB.
3. Dobrobyt obywateli w wysokim stopniu zależy od tego, jak owi obywatele mieszkają. Dlatego przyjmuje się, że również dom (mieszkanie) właściciela tworzy PKB i PNB, czyli że **właściciel sam sobie odnajmuje mieszkanie, samemu sobie świadcząc usługę**. Wartość tej usługi jest równa czynszowi najmu, który by płacił za wynajem, gdyby mieszkanie nie było jego własnością.
4. **Zysk** jest wielkością, którą przedsiębiorstwo samo sobie dostarczyło **za działalność gospodarczą**; jest on swoistą **zapłatą** wypłacaną samemu sobie **za utrzymanie produkcji i podnoszenie społecznego dobrobytu (renta za ryzyko)**.

Produkt narodowy brutto

Produkt narodowy brutto (PNB, *Gross National Products* – GNP) – to wyrażona w pieniądzu **bieżąca** wartość rynkowa wszystkich dóbr i usług **finalnych** wytworzonych przez gospodarke w danym okresie, **niezależnie od miejsca wykorzystania rodzimych czynników produkcji**, tzn. w kraju i za granicą.

Kluczowe elementy definicji PNB:

- 1) produkcja krajowa mierzona jest według **bieżącej wartości rynkowej**, co oznacza stosowanie bieżących cen rynkowych:
 - ceny takie czasami jednak przewyższają, a czasami zaniżają wewnętrzną wartość dóbr;
 - wszystkie dobra i usługi liczone są według ich pieniężnej wartości, bez rozróżnienia, czy dotyczy to aut czy papierosów, wyrobów stoczni czy huty, szkół czy szpitali;
 - miara obejmuje również społeczne „zło” wynikające z produkcji, np. zanieczyszczeń środowiska czy zatłoczenia ulic, a także produkty służące do usuwania tego „zła” (np. śnieg i sól);
 - z wymienionych względów PNB może stanowić zniekształconą miarę ogólnego dobrobytu społecznego;
- 2) we wskaźniku PNB ujmowane są **jedynie dobra i usługi finalne**:
 - dobra takie stanowią produkty nabywane przez ostatecznych użytkowników w celu spożycia, a więc nie są przeznaczane do dalszej obróbki czy odsprzedaży;

- PNB nie ujmuje więc wartości pieniężnej dóbr pośrednich stosowanych w procesach produkcji.

Dobra pośrednie – te dobra i usługi, które nabywane są w celu dalszej obróbki do wytwarzania innych produktów przeznaczonych do sprzedaży. Wliczanie takich dóbr zawyżałoby całkowitą wartość produkcji kraju, dobra te bowiem liczone byłyby co najmniej 2-krotnie: podczas sprzedaży w celu zastosowania w produkcji dóbr finalnych oraz drugi raz – gdy dobra finalne zostałyby sprzedane. Ponadto na skutek ich wliczania wskaźnik PNB zmieniałby się wraz ze zmianami struktury gospodarki, np. wydzielenie z jednego przedsiębiorstwa kilku nowych – zwiększyłoby PNB mimo braku zmian w rzeczywistej działalności produkcyjnej.

Produkt krajowy brutto

Produkt krajowy brutto (PKB) – jest miarą **bieżącej** wartości rynkowej **finalnej** produkcji dóbr i usług wytworzonych przez czynniki produkcji w danym kraju (czyli według cen bieżących), **niezależnie od tego, czy czynniki produkcji są własnością rodzimego czy zagranicznego kapitału**. **Różnica** merytoryczna między PNB i PKB: suma dochodów netto z własności kapitału zainwestowanego za granicą.

- **PNB uwzględnia** wszystkie dochody zarobione przez rodzimy kapitał za granicą;
- **PKB nie uwzględnia** dochodów z zagranicy.

Podobieństwo merytoryczne między PNB i PKB: ewentualnemu wliczaniu do PNB (PKB) dóbr pośrednich zapobiega kategoria tzw. **wartości dodanej**. Wartość dodana oznacza wielkość dodatkowej wartości rynkowej lub dochodu tworzonego na każdym etapie przetwórstwa lub dystrybucji (zboże → mąka → chleb):

- wówczas suma wartości dodanych z każdego etapu równa jest wartości (cenie) produktu finalnego;
- tym samym wartość dodana może stanowić obiektywną podstawę opodatkowania producentów na każdym etapie przetwórstwa (VAT).

Dwa sposoby obliczania wskaźników PNB i PKB

PNB (PKB) może być obliczany według tzw. **podejścia wydatkowego**; polega ono na **sumowaniu wartości pieniężnej wszystkich produktów nabytych do ostatecznego użycia przez podmioty gospodarcze**; jest to więc suma wydatków gospodarstw domowych, przedsiębiorstw, rządu itd.

Wskaźniki mogą być też obliczane za pomocą **podejścia** opartego na **kosztach** zasobów i dochodach; jest to sumowanie wszystkich płatności za wykorzystanie zasobów. Tym

samym jest to **miernik całkowitych dochodów obywateli**, niezależnie od miejsca świadczenia usług czynników produkcji (w kraju lub za granicą – PNB, lub tylko w kraju – PKB).

W obu „podejściach” (metodach) te produkty i usługi, które nie przyczyniają się do zwiększenia bieżącej produkcji, są wyłączone z obliczeń:

- PNB i PKB obejmują wyłącznie dobra i usługi finalne wytworzone w bieżącym okresie;
- zarówno transfery prywatne (np. sprzedaż używanych aut, prezenty), jak i publiczne płatności transferowe (np. czek z ZUS) nie są włączone do obliczeń PNB (PKB) ponieważ nie reprezentują bieżącej produkcji!

Wskaźniki PNB i PKB liczone i podawane są z reguły **w okresach rocznych**.

Ujmując prościej: do mierzenia wyników działalności gospodarczej w skali makroekonomicznej można stosować **dwie miary** PKB (PNB), odpowiadające przepływowi: **strumieni dóbr lub strumieni dochodów** (lub kosztów).

Przepływ strumieni dóbr finalnych – łączny (roczny) strumień wydatków na dobra końcowe; w tym ujęciu PKB to łączna wartość produktów finalnych wytworzonych w kraju.

Przepływ strumieni kosztów – roczny strumień dochodów lub kosztów; w tym ujęciu PKB to łączna wartość dochodów czynników wytwórczych (suma dochodów stanowi łączne koszty wytworzenia dóbr finalnych).

Obie metody liczenia **są równoważne**, dają identyczne wyniki, ponieważ wartość sprzedanych dóbr finalnych (ilość x cena) stanowi jednocześnie dochód czynników produkcji lub koszty dla producenta (w postaci płac, procentu itp.) i jego zysk. Zysk traktowany jest jako wartość rezydualna – różnica pomiędzy kosztami zakupu czynników produkcji a uzyskanym utargiem ze sprzedaży dóbr finalnych.

Podstawowe mankamenty wskaźników PKB (PNB)

❖ **Całkowite pomijanie produkcji nierynkowej ludzi i pewnych sektorów gospodarki:**

- PNB (PKB) obejmuje jedynie te dobra i usługi finalne, które są kupowane i sprzedawane na rynku;
- szacuje się tzw. naturalną produkcję rolną, ale wyklucza niezarobkową działalność ludzi, z której wnoszą oni korzyści materialne;

np. PNB obejmuje cenę płaconą za produkty spożywcze (ich wartość), ale nie obejmuje pracy własnej włożonej w przygotowanie posiłków, podczas gdy ujmuje cenę posiłku w restauracji, czyli wartość produktów i włożonej pracy; dotyczy to wszystkich domowych prac naprawczych wykonywanych osobiście.

Przyczyny pomijania nierynkowych działań w obliczeniach PNB (PKB):

- trudno jest ustalić wartość usług, które ludzie świadczą sami sobie, tym bardziej, że jakość tych usług różni się między sobą;
 - niełatwo określić, które z tych usług powinny być uwzględniane (sprzątanie, własne manicure, itp.?).
- ❖ **W obliczeniach PNB (PKB) pomijana jest tzw. gospodarka podziemna i szara strefa, obejmujące nieujawnione, nielegalne i legalne rodzaje działalności:**
- niektóre dobra i usługi (narkotyki, gry hazardowe), choć nielegalne – stanowią część całkowitej produkcji kraju, wytwarzane po kryjomu i nierejestrowane, nie są wliczane w PNB;
 - inne transakcje nie są liczone, ponieważ ludzie usiłują uniknąć płacenia podatków; wielu ludzi wymienia raczej, niż sprzedaje wytwarzane usługi na potrzebne im dobra (świadczenia wzajemnych usług przez lekarzy, mechaników itd.).
- Szacuje się, że z tego powodu „umyka” z PNB (PKB) około 10–25% działalności wytwórczej w skali roku.
- ❖ **PNB (PKB) nie uwzględniają produkcji tzw. antydóbr:**
- w czasie produkcji dóbr i usług gospodarka wytwarza także społeczne koszty lub „antydobra” – produkty, które obniżają jakość życia; huty zanieczyszczające środowisko, fabryki wytwarzające odpady itd.;
 - negatywna wartość tych produktów ubocznych nie jest odejmowana od PKB, ale np. sprzęt kupowany w celu oczyszczania środowiska jest liczony (np. opady śniegu oznaczają więcej sprzętu liczonego w PKB).

Realny i potencjalny produkt narodowy

Realny produkt narodowy brutto – PNB liczony w cenach stałych, czyli przeliczony z uwzględnieniem zmian cen przy zastosowaniu odpowiedniego wskaźnika, tzw. **deflatora cen**. Deflator cen – przelicznik wyrażający koszt nabycia określonych dóbr i usług finalnych uwzględnionych w PNB (PKB) w określonym roku w stosunku do kosztu ich nabycia w roku przyjętym jako bazowy. Po przeliczeniach danych dotyczących każdego roku zmiany PNB w czasie odzwierciedlają zmiany rzeczywistej produkcji, a nie – tylko zmiany poziomu cen.

Produkt potencjalny – taki poziom realnego PNB, do którego utrzymania zdolna jest gospodarka bez wywołania wzrostu inflacji. Różnica między produktem potencjalnym a realnym stanowi tzw. **lukę PNB** według prawa A. Okuna – tzn. szacunkową ilość dóbr utraconych wskutek niewykorzystania możliwości zatrudnienia istniejących w gospodarce zasobów siły roboczej!

Realny PNB może zwiększyć się w pewnym okresie, jeśli jednak tempo wzrostu poziomu ludności będzie w tym czasie wyższe, to ludzie nie będą osiągnęli wyższego poziomu życia.

PNB per capita – realny PNB podzielony przez liczbę ludności kraju w określonym roku, czyli PNB przypadający na 1 mieszkańca kraju w roku. Dane tego wskaźnika nie ukazują jednak podziału PNB na poszczególne grupy ludności.

Prosto ujmując: PNB (PKB) nominalny – miara produkcji wytworzonej w gospodarce narodowej w cenach bieżących; jest ona obciążona wpływem inflacji.

PNB (PKB) realny – miara produkcji wytworzonej w gospodarce w cenach stałych, koryguje nominalny PKB o skutki inflacji i wyraża go w cenach istniejących w pewnym okresie (nazywanym bazowym lub podstawowym), czyli nie uwzględnia zmian ogólnego poziomu cen będących wynikiem inflacji.

Stosunek nominalnego PKB do realnego PKB odzwierciedlają zmiany cen w gospodarce narodowej, pomnożony przez 100 przyjmuje postać wskaźnika zwanego **deflatorem PKB**.

$$deflPKB = \frac{PNB_{nom}}{PNB_{rel}} \times 100$$

Realny PKB per capita – czyli na 1 mieszkańca; informuje o zmianie stopy życiowej przeciętnego obywatela, jest jednak wielkością przeciętną; ilość dóbr i usług dostępna dla konkretnych ludzi zależy bowiem przede wszystkim od sposobu podziału dochodu wytworzonego w gospodarce narodowej.

Produkt netto i dochód narodowy jako miary wzrostu gospodarczego

Produkt netto (PNN, PKN) – **PNB pomniejszony o odpisy amortyzacyjne** (wartość zużytych fabryk i ich wyposażenia) przeznaczone na restytucję majątku produkcyjnego:

- bez potrącenia funduszu amortyzacji operujemy produktem brutto (PNB lub PKB), po potrąceniu – uzyskujemy produkt netto (PNN lub PKN);
- szacuje się, że PNN stanowi zwykle 88–92% PNB.

Dochód narodowy (DN) – suma całkowitych kosztów produkcji dóbr i usług zawartych w produkcie netto lub:

- suma wynagrodzeń czynników produkcji, tzn. kapitału (zysk – %), ziemi (renty, dywidendy) i pracy (płace) – w określonym roku albo:
- produkt netto pomniejszony o podatki pośrednie (akcyzy, cła, opłaty skarbowe, VAT itp.) zawarte w cenach dóbr.

W skład DN nie wchodzi transfery prywatne czy publiczne, ponieważ nie są to dochody wytwarzane w danym czasie – nie zawierają żadnych bieżących usług czynników produkcji.

DN per capita – DN podzielony przez liczbę ludności kraju w określonym roku, czyli przypadający na 1 mieszkańca. Nie stanowi informacji o rzeczywistych proporcjach podziału dochodu narodowego wśród społeczeństwa (np. kraje naftowe).

Dochody osobiste i dyspozycyjne ludności

Dochody osobiste ludności (Do) – część DN wypłacana do rąk poszczególnych ludzi (w odróżnieniu od wypłacanych firmom); stanowi je:

- DN **pomniejszony** o: zyski firm, wypłaty odsetek nietrafiające bezpośrednio do poszczególnych osób oraz wpłaty na ubezpieczenia społeczne;
- następnie **powiększony** o: płynące na rzecz osób fizycznych rządowe płatności transferowe, dochód z oprocentowania kapitału, dywidendy spółek i płatności transferowe przedsiębiorstw na rzecz ludności.

Dochody osobiste są więc tą częścią DN, która powstaje po odjęciu nierozdzielonych zysków przedsiębiorstw i składek na ubezpieczenia społeczne, a następnie dodaniu wszelkich dochodów transferowych na rzecz ludności; dane te nie informują jeszcze o tym, ile faktycznie pieniędzy ma ludność na wydatki!

Dyspozycyjne (rozporządzalne) dochody osobiste (Dd) – suma dochodów osobistych pomniejszona o indywidualne podatki bezpośrednie płacone przez ludność od osiągniętych dochodów i o inne niepodatkowe zobowiązania ludności odprowadzane do budżetu centralnego lub budżetów lokalnych (np. kary pieniężne, składki na indywidualne ubezpieczenia). Oznacza to, że dopiero dyspozycyjne dochody osobiste wyrażają roczną sumę dochodów ludności, która może być przeznaczona na bieżącą konsumpcję (wydatki konsumpcyjne) oraz na oszczędności. W krajach rozwiniętych kwota ta stanowi około 60–70% PNB.

Wskaźnik dobrobytu ekonomicznego

Wskaźnik dobrobytu ekonomicznego (DEN) – jest miernikiem (wskaźnikiem) dobrobytu netto, korygującym PKB (PNB) przez:

- odjęcie od PKB (PNB) „plag” (uciążliwości nierynkowych);
- dodanie wartości dóbr i usług o charakterze nierynkowym oraz wartości czasu wolnego.

Wartość DEN jest **większa** od PKB (PNB), ale za to tempo jego wzrostu jest niższe niż dynamika PNB.

Temat 3

Rynek globalny jako system alokacji zasobów w makroskali

❖ Tezy tematu:

Istota i uwarunkowania rynku jako metody alokacji zasobów. Ekonomiczna treść rynku jako „niewidzialnej ręki”. Cena, globalny popyt i podaż jako elementy rynku globalnego. Istota i determinanty globalnego (zagregowanego) popytu; składniki popytu globalnego. Państwo a popyt globalny. Popytowe determinanty zagregowanej produkcji; krzywa popytu globalnego. Istota i uwarunkowania globalnej (zagregowanej) podaży. Krzywa zagregowanej podaży, determinanty jej przesunięć. Istota równowagi makroekonomicznej. Stan nierównowagi popytowej lub podażowej i jego następstwa. Niedobory i nadwyżki rynkowe. Mechanizmy przywracania równowagi makroekonomicznej. Zalety i wady rynku konkurencyjnego.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Geneza, istota i uwarunkowania rynku.
- ✓ Ekonomiczna treść rynku jako procesu i jego ekonomiczne funkcje.
- ✓ Istota konkurencji i jej makroekonomiczne funkcje w gospodarce rynkowej.
- ✓ Istota ceny rynkowej jako elementu makrorynku.
- ✓ Istota globalnego popytu, funkcja i prawo popytu globalnego.
- ✓ Pozacenowe determinanty popytu globalnego i ich oddziaływanie.
- ✓ Istota i uwarunkowania globalnej (zagregowanej) podaży.
- ✓ Funkcja i prawo globalnej (zagregowanej) podaży.
- ✓ Pozacenowe determinanty globalnej (zagregowanej) podaży i ich oddziaływanie.
- ✓ Makroekonomiczne prawo popytu i podaży, jego znaczenie praktyczne.
- ✓ Istota równowagi makroekonomicznej, cena i punkt równowagi.
- ✓ Niedobór i nadwyżka rynkowa; ich oddziaływanie na producentów i konsumentów.
- ✓ Zalety i mankamenty funkcjonowania konkurencyjnego rynku.

❖ Treść foliogramów/slajdów

Istota rynku

Rynek – ogół stosunków wymiennych, towarowo-pięniężnych, samodzielnie podejmowanych między podmiotami oferującymi do sprzedaży towary i usługi po określonej cenie (reprezentującymi tzw. globalną podaż) a podmiotami nabywającymi owe towary (reprezentującymi tzw. globalny popyt).

Definicja ta wyraża istotę oraz **3 warunki istnienia rynku**. Stanowią je:

1. **Funkcjonowanie wymiany towarowo-pięniężnej**; inna forma wymiany, np. barter (tovar za towar), nie jest tożsama z rynkiem!
2. **Samodzielność podmiotów – uczestników rynku**; aby stosunki wymienne były tożsame z rynkiem, muszą być nawiązywane dowolnie (tzn. podmioty w nich uczestniczące muszą być suwerenne w podejmowaniu decyzji ekonomicznych).
3. **Kategoria „ogół stosunków”** wskazuje zarówno na bezpośrednie stosunki wymiany między sprzedawcami i nabywcami, jak i na stosunki wśród sprzedawców oraz między nabywcami (np. konkurencja).

Ekonomiczna treść rynku

W znaczeniu ekonomicznym **rynek**, obejmujący ogół towarowo-pięniężnych stosunków wymiennych, traktowany jest jako **zespół warunków prowadzących do kontaktu między kupującymi i sprzedającymi w trakcie wymiany** dóbr i usług. W praktyce oznacza to, że **rynek jest procesem**, podczas którego sprzedający i kupujący określają, co i w jakich ilościach mają zamiar sprzedawać i kupować (jakie dobra) oraz na jakich warunkach (po jakich cenach). W tym celu poszczególni uczestnicy rynku poszukują niezbędnych informacji (kupujący o dostępnych dobrach i ich cenach, sprzedawcy – o oczekiwaniach nabywców). Przez ciągły proces kupowania i sprzedawania dochodzą oni do dość dokładnego rozeznania: ile może zostać sprzedanych i zakupionych określonych dóbr oraz po jakiej cenie.

Rynek pełni szczególnie istotną **funkcję ekonomiczną**: ustala takie ceny, które sprawiają, że ilość dóbr, na którą ludzie zgłaszają zapotrzebowanie (popyt) – zostaje zrównana z ilością dóbr oferowaną przez innych do sprzedaży (podaż).

Konkurencja

Konkurencja – **proces**, za pomocą którego uczestnicy rynku, dążąc do realizacji swych interesów, usiłują **przedstawić korzystniejsze** od innych **oferty** transakcji (pod względem ceny, jakości towaru itp.), a także **uniknąć skutków** przedstawienia korzystniejszych ofert przez rywali. Konkurencja nie zachodzi więc między kupującym i sprzedającym, ale **wśród kupujących i między sprzedającymi**.

Kupujący konkurują z innymi kupującymi o ograniczoną ilość dóbr znajdujących się na rynku. Aby konkurować, muszą zorientować się, jakie warunki kupna proponują inni kupujący i oferować sprzedawcy lepsze warunki – np. wyższą cenę lub tę samą cenę za produkt niższej jakości.

Sprzedający konkurują z innymi sprzedającymi o pieniądze będące w posiadaniu konsumentów-nabywców. Muszą zdobyć informacje o tym, co robią ich rywale, i próbować robić to lepiej lub w inny sposób, np. obniżając cenę towaru, przedłużając okres gwarancji.

W praktyce makroekonomicznej konkurencja przybiera rozmaite formy: może dotyczyć ceny towaru, jego jakości, wyglądu, trwałości, opakowania, serwisu, warunków zakupu itp. Przyjmując ogólne kryterium narzędzi oddziaływania, wszystkie te formy można podzielić na dwie kategorie: konkurencję cenową (za pomocą ceny) i pozacenową (inne narzędzia – jakość, warunki serwisu, opakowanie itd.).

W praktyce szczególnie znaczący jest mikroekonomiczny podział konkurencji na podstawie kryterium oddziaływania podmiotów gospodarczych na ceny i skalę produkcji, czyli według tzw. kryterium stopnia stanowienia cen oraz wielkości produkcji.

W takim przypadku rodzaj rynku utożsamiany jest z rodzajem konkurencji, staje się jej synonimem, a podstawowe różnice między poszczególnymi rodzajami rynków (konkurencji) dotyczą sposobu, w jaki podmioty wyznaczają ceny i rozmiary produkcji dóbr czy usług.

Mikroekonomia wyróżnia cztery rodzaje konkurencji, będące synonimami rynków: konkurencję doskonałą, oraz trzy formy tzw. konkurencji niedoskonałej: monopolistyczną, oligopolistyczną i monopol pełny.

Makroekonomiczne funkcje konkurencji

1. **Sterownicza** – oznacza sterowanie podziałem oraz przepływem produktów i usług według kryterium preferencji nabywców, co sprzyja optymalizacji procesu zaspokajania ich potrzeb;
2. **Dostosowawcza** – to zapewnianie płynnego dostosowywania produktów i zdolności wytwórczych do zmieniającej się struktury popytu i technik produkcji, co umożliwia wzrost oszczędności inwestycji;
3. **Alokacyjna** – wyraża się w sprzyjaniu konkurencji procesom optymalnej alokacji zasobów, zapewniającej celowe ich wykorzystanie. Stymuluje to wzrost produkcji lub obniżkę kosztów wytwarzania;
4. **Regulacyjna** – oznacza zapewnianie podziału dochodów między podmiotami rynku według kryterium wydajności, co oznacza, że procesy konkurencyjne łagodzą lub eliminują podział dochodów dokonywany według kryterium siły ekonomicznej podmiotów;
5. **Innowacyjna** – wyraża się w przyspieszaniu procesów wprowadzania oraz upowszechniania innowacji i postępu techniczno-organizacyjnego.

Wymienione funkcje spełnia konkurencja w zróżnicowanym stopniu, co zależy przede wszystkim od stopnia intensywności oddziaływania jej narzędziami przez podmioty gospodarcze.

Zagregowany popyt

Globalny (zagregowany) **popyt** (**AD** – ang. aggregate demand) – to **suma dóbr i usług** (wielkość realnego PKB), **jaką konsumenci, przedsiębiorstwa i rząd chcą nabyć przy danym poziomie cen i dochodów** (relacja *ceteris paribus*).

Główne czynniki wpływające na zagregowany popyt:

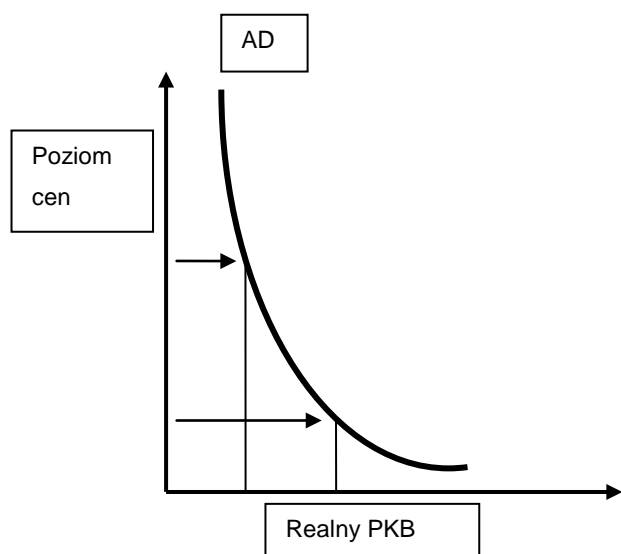
- **ekonomiczne** – poziom cen, dochody i wydatki ludności, oczekiwania;
- **polityczne** – podatki, zakupy rządowe, podaż pieniądza.

Funkcja zagregowanego popytu – to **zależność między całkowitą ilością dóbr i usług** (czyli **wielkością realnego PKB**), jaką gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa i rząd mogą nabyć, **a poziomem cen** mierzonym deflatorem PKB w określonym czasie.

Prawo popytu: związek cen z wielkością popytu.

Czynniki zmian globalnego popytu:

- wydatki konsumpcyjne;
- wydatki inwestycyjne;
- wydatki rządowe;
- eksport netto.



Determinanty globalnego popytu

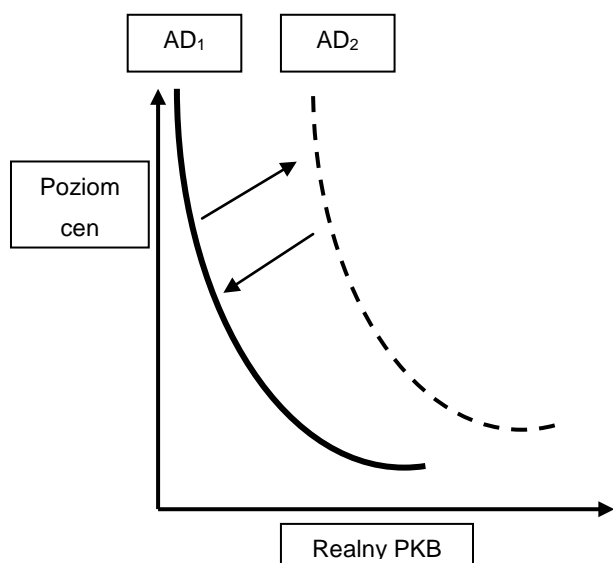
Wydatki konsumpcyjne: tworzą je zakupy dokonywane głównie przez gospodarstwa domowe. Ich wielkość jest zależna przede wszystkim od poziomu DN (dochody dyspozycyjne ludności), a także stylu życia, prognoz na przyszłość i oczekiwań, dostępności kredytów itp. Prawidłowością jest, że wraz ze wzrostem dochodu narodowego rosną wydatki konsumpcyjne, a wraz z jego spadkiem – maleją (ale nieproporcjonalnie). Relacja ta określana jest, zależnie od swej postaci, jako krańcowa skłonność do konsumpcji – gdy pokazuje, jaka część dodatkowego dochodu jest konsumowana, albo jako przeciętna skłonność do konsumpcji – gdy pokazuje udział konsumpcji w dochodach gospodarstwa domowego.

Wydatki inwestycyjne: wydatki ponoszone w GN na wyprodukowanie nowych czynników produkcji, na odtworzenie zużytych czynników oraz wszelkiego rodzaju zapasy zgromadzone przez firmy. Ich rola wynika z tego, że efektywnie zrealizowane przyczyniają się do wzrostu gospodarczego, a w konsekwencji zarówno do zwiększenia konsumpcji, jak i do zwiększenia mocy produkcyjnych gospodarki i przesuwania w górę gmp. Na wielkość wydatków inwestycyjnych ma wpływ wiele czynników, spośród których najistotniejsze to: postęp naukowo-techniczny oraz wysokość stopy procentowej.

Wydatki rządowe: mają one wpływ bezpośredni, przez zakupy dokonywane przez państwo dla realizacji swoich funkcji, oraz pośredni – przez opodatkowanie gospodarstw domowych i przedsiębiorstw, pobudzanie procesów inwestycyjnych itp.

Eksport netto: jego wpływ na popyt globalny wynika z wymiany handlowej dóbr i usług z zagranicą, a zwłaszcza tego jej elementu, który tworzy eksport netto. Jest nim wielkość eksportu pomniejszona o wielkość importu. Jeśli jest on dodatni, to przyczynia się do wzrostu wydatków ponoszonych w gospodarce. Jeśli jest ujemny, to przyczynia się do ograniczania tych wydatków.

Wzrost i spadek AD



<p>Wzrost AD może być spowodowany:</p> <ul style="list-style-type: none"> • obniżeniem podatków prowadzącym do zwiększenia konsumpcji, • zwiększeniem wydatków na obronność, • wzrostem eksportu dóbr. 	<p>Ograniczenie AD może być spowodowane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wzrostem oszczędności, • wzrostem podatków, • ograniczeniem wydatków budżetowych, • spadkiem stopy inwestycji, • ograniczeniem eksportu.
--	--

Oddziaływanie wymienionych czynników pozacenowych powoduje **przesunięcie krzywej AD**: **w prawo** – jeśli spowodowały wzrost popytu lub **w lewo** – jeśli spowodowały jego ograniczenie!

Zagregowana podaż

Globalna podaż (zagregowana) (**AS** – ang. *aggregate supply*) to **wielkość produkcji, którą wytworzą i chcą sprzedać podmioty gospodarcze (realny PKB) przy istniejących cenach, mocy wytwórczej i kosztach produkcji (relacja ceteris paribus).**

Główne **czynniki** wyznaczające globalną podaż:

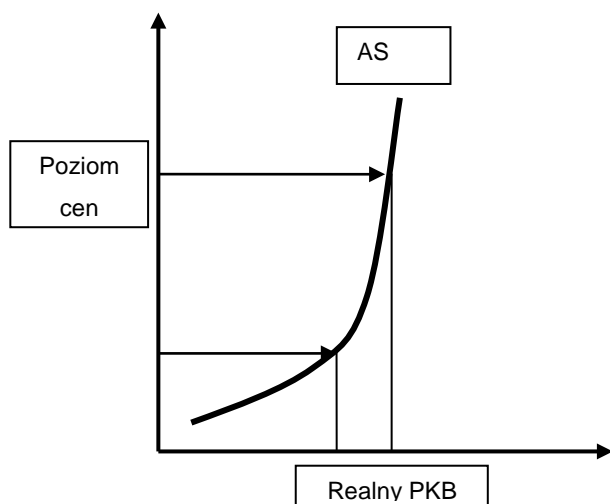
- nakłady: pracy, kapitału, zasoby naturalne;
- efektywność kombinacji nakładów: stosowane techniki i technologie.

Funkcja zagregowanej podaży – pokazuje **zależność całkowitą** między ilością produktów (czyli wielkością realnego PKB), **jaką wszyscy producenci w gospodarce chcą zaoferować na sprzedaż, a poziomem cen** mierzonym deflatorem PKB w danym okresie.

Prawo podaży: związek cen z wielkością podaży.

Czynniki zmian globalnej podaży:

- możliwości produkcyjne gospodarki;
- postęp naukowo-techniczny;
- jakość siły roboczej;
- dostępność i koszty czynników produkcji;
- regulacje rządowe.



Determinanty globalnej podaży

Możliwości produkcyjne gospodarki narodowej: wyrażają się przez rozszerzenie technicznych możliwości produkcji dóbr i usług. Te zaś tworzone są **dzięki inwestycjom**, które decydują o zastępowaniu starego i zużytego aparatu wytwórczego nowym. Jeśli przedsiębiorstwa nie będą odtwarzać swego aparatu wytwórczego, to będą zmuszone do ograniczania produkcji. Jeśli zaś będą chciały rozszerzać produkcję, to muszą podejmować nowe inwestycje, które nie tylko odtworzą zużyty aparat wytwórczy, ale również pozwolą na jego poszerzenie. Dopiero takie działania pozwalają kreować dalszy wzrost gospodarczy.

Postęp naukowo-techniczny: dzięki niemu przedsiębiorstwa mogą nie tylko podnosić jakość swoich produktów, ale również zwiększać swoją produkcję i możliwości konkurencyjne. Osiągnięcie postępu naukowo-technicznego wiąże się jednak z koniecznością poniesienia nakładów na badania naukowe lub pozyskiwanie **know-how** z zagranicy.

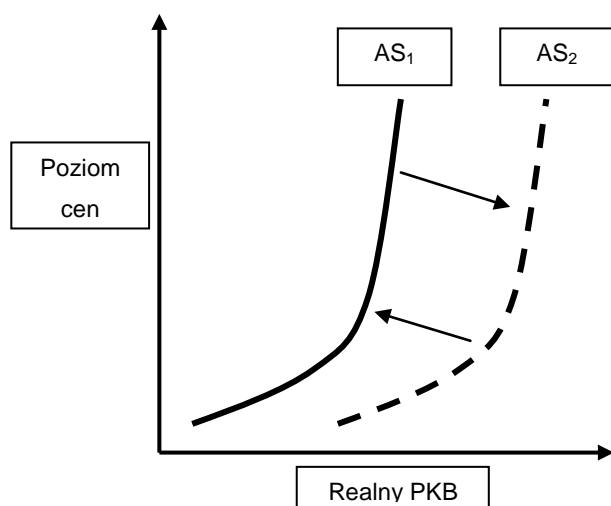
Siła robocza: w dłuższym okresie ma wpływ na wielkość produkcji. Ranga tego czynnika zależna jest od **sympiozy** z możliwościami produkcyjnymi gospodarki narodowej oraz postępow naukowo-technicznym, co wyraża się w zwiększeniu wydajności pracy (w braku zbieżności występuje bezrobocie strukturalne). Efektywność wpływu tego czynnika zależy też od poziomu edukacji ludzi i innych właściwości kapitału ludzkiego.

Dostępność do czynników produkcji i koszty ich pozyskania: dotyczy głównie czynników, np. surowców, które są coraz trudniej dostępne i coraz droższe. Wpływają one bowiem

w sposób znaczący na funkcjonowanie całej gospodarki, a zwłaszcza na jej możliwości produkcyjne. Jeśli dostępność np. do nośników energii, metali pólslachetnych ulega ograniczeniu ze względu na ich fizyczne pozyskanie lub wzrost ceny, to prowadzi to do ograniczenia zagregowanej podaży i ogólnego wzrostu cen w gospodarce, tzw. **inflacji kosztowej**.

Regulacje prawne państwa: sprowadzają się do tworzenia takich ram funkcjonowania gospodarki, które byłyby zgodne nie tylko z bieżącym interesem społecznym, lecz także z interesem w przyszłości (tzw. **wzrost zrównoważony**). Przykładem może być kwestia pogodzenia wymagań ochrony środowiska z możliwościami produkcyjnymi gospodarki czy wymagań BHP z rentownością producentów.

Wzrost i spadek AS

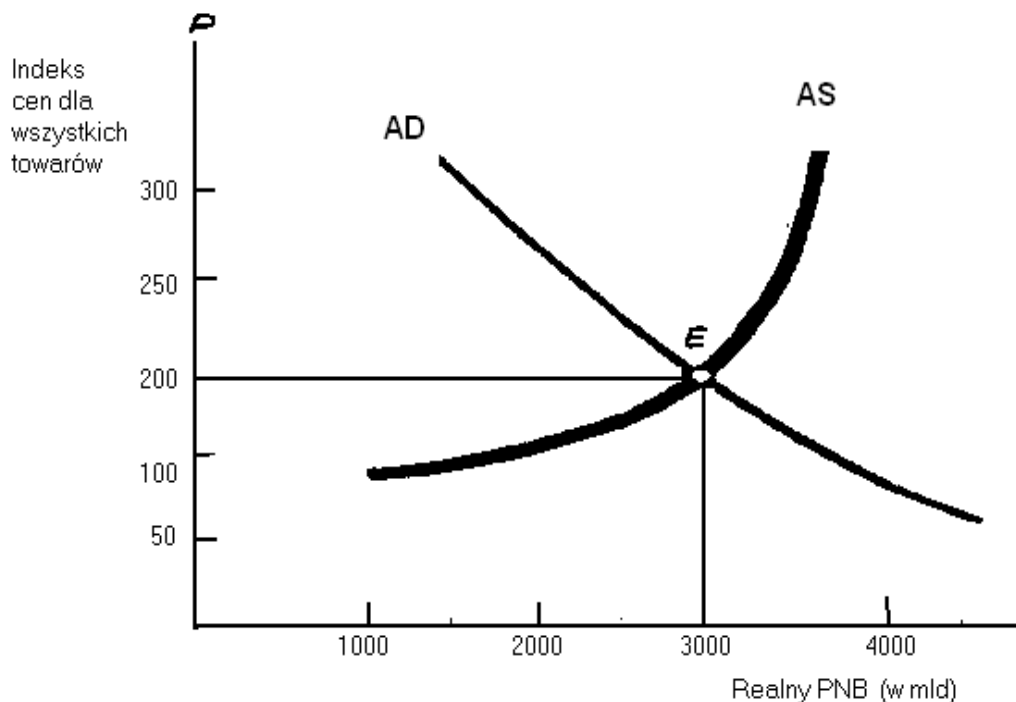


<p>Wzrost AS może nastąpić przy:</p> <ul style="list-style-type: none">• obniżeniu kosztów produkcji,• zwiększeniu dostępności do czynników produkcji,• obniżeniu cen energii.	<p>Zmniejszenie AS może nastąpić przy:</p> <ul style="list-style-type: none">• wzroście cen nośników energii,• spadku produktywności pracy,• ograniczeniu wydobycia surowców.
---	--

Oddziaływanie wymienionych czynników powoduje **przesunięcie krzywej podaży przy danej cenie**: pro wzrostowe – **w prawo** (na zewnątrz); regresyjne – **w lewo** (do wewnątrz).

Równowaga makroekonomiczna (krzywe globalnego popytu i globalnej podaży)

Łączne prawo popytu i podaży: wzrost poziomu cen prowadzi – *ceteris paribus* – do spadku globalnego popytu i wzrostu globalnej podaży; spadek cen wywołuje wzrost popytu i zmniejszenie podaży.



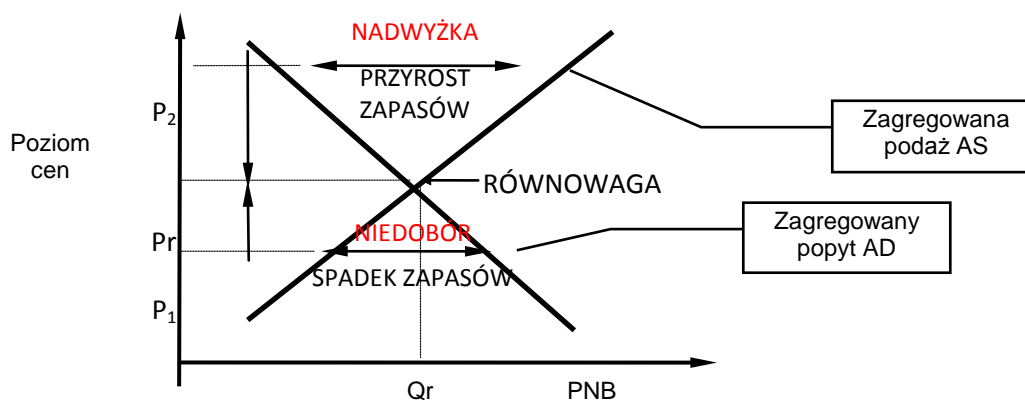
Makroekonomiczny poziom cen i ilości jest wyznaczany przez wzajemne oddziaływanie globalnej podaży i globalnego popytu:

- krzywa AD wyraża poziom realnych wydatków konsumentów, przedsiębiorstw i rządu przy różnych wartościach ogólnego poziomu cen;
- krzywa AS ukazuje, ile przedsiębiorstwa będą wytwarzać i sprzedawać przy różnych poziomach cen;
- makroekonomiczny poziom produktu realnego i poziom cen są wyznaczone przez równowagę globalnego popytu i globalnej podaży.

W punkcie E przypada **równowaga makroekonomiczna**; na wykresie ma ona miejsce przy tym ogólnym poziomie cen (indeks = 200), przy którym przedsiębiorstwa z własnej woli wytwarzają i sprzedają produkt $Q = 3000$, wszystkie zaś podmioty są gotowe zakupić tę właśnie ilość produktu.

Równowaga ekonomiczna i stany nierównowagi

Równowaga makroekonomiczna – punkt przecięcia się krzywych zagregowanej podaży z zagregowanym popytem (przy cenie równowagi). Gospodarka najczęściej funkcjonuje w stanie nierównowagi popytowej lub podażowej. Rezultatem są stany niedoboru lub nadwyżki rynkowej.



Niedobór w gospodarce – występuje w przypadku spadku cen poniżej poziomu równowagi; gospodarka zgłasza większy globalny popyt niż istniejące możliwości jego zaspokojenia.

Niższe ceny powodują:

- wzrost siły nabywczej wszystkich podmiotów gospodarczych, co zwiększa chęci zakupów dóbr i usług;
- spadek skłonności firm do produkcji i sprzedaży, co powoduje relatywnie małą globalną podaż (przy niskim poziomie cen przedsiębiorstwa nie produkują tyle dóbr i usług, które mogłyby zaspokoić potrzeby wszystkich – **nabywcy chcą kupować więcej, aniżeli wynosi bieżąca produkcja i zapasy**).

Niedobory w gospodarce **są bodźcem** do odpowiednich **dostosowań** w zakresie:

- cen: wzrost cen na poszukiwane dobra i usługi; aprobata odbiorców na płacenie wyższych cen;
- produkcji i podaży: wzrost cen skłania przedsiębiorstwa do zwiększenia produkcji;
- popytu: wzrost cen na pożądane dobra i usługi z czasem prowadzi do osłabiania i zmniejszania popytu.

Nadwyżka w gospodarce – sytuacja, w której wielkość globalnej podaży przewyższa wielkość globalnego popytu przy danym poziomie cen; występuje wtedy, kiedy ceny przekraczają poziom równowagi. Produkcja jest większa od popytu; mniejszy od podaży jest poziom zakupów.

Nadwyżka podaży nad popytem **powoduje** – przy zbyt wysokim poziomie cen – **narastanie zapasów**, co staje się sygnałem dla firm do ograniczenia wielkości produkcji i obniżania cen. Konsekwencją tej sytuacji jest ponowne osiągnięcie równowagi, ale przy niższym poziomie cen i przy mniejszej wielkości produkcji oraz zwiększających się zakupach niż w przypadku nadwyżki.

Wymienione zjawiska są wyrazem procesów dostosowawczych mechanizmu rynkowego do nowej sytuacji, w ich wyniku **równowaga makroekonomiczna zostaje odtworzona**.

Zalety i wady konkurencyjnego rynku

Wykorzystywanie systemu rynku konkurencyjnego do rozwiązywania głównych problemów makroekonomicznych (co, jak, w jakiej ilości i dla kogo wytwarzać) ma zarówno **zalety**, jak i **wady**. Spośród **zalet** – 2 uznaje się za zasadnicze, wiodące:

1. W praktyce jest to **system dość dokładny**: ogólnie ilości dóbr produkowane w tym systemie **zmierzają do zrównania** się z ilością towaru, którą chcą nabyć konsumenci, ani jej nie przewyższając, ani nie wywołując niedoboru.
2. System rynkowy **maksymalizuje wielkość produkcji**, umożliwiając efektywną alokację zasobów, tzn. jest efektywny.

Elementy rynku konkurencyjnego, czyli popyt, podaż i cena równowagi, mogą mieć jednak **pełne zastosowanie w warunkach doskonałej konkurencji**. W praktyce dominująca jest jednak konkurencja niedoskonała, co oznacza konieczność stosowania dodatkowych czynników prowadzących ku równowadze rynku (o czym traktuje mikroekonomia).

Oprócz tego rynek konkurencyjny ma inne **mankamenty**:

1. Proces rynku konkurencyjnego może być w pełni efektywny, ale **popyt** konsumentów **zależy głównie od rozkładu dochodów**. Jeśli siły rynkowe lub programy rządowe polityki gospodarczej zniekształcają rozkład dochodów, to popyt na dobra i zasoby również będzie zniekształcony.
2. **Konkurencja nie będzie skuteczna** o tyle, o ile **koszty produkcji** będą **ponoszone przez ludzi niekorzystających z danego wyrobu**. Ludzie, którym np. łuszczy się farba na domach z powodu zanieczyszczeń atmosfery, ponoszą część kosztów produkcji zanieczyszczającej fabryki, bez względu na to, czy kupują jej wyroby czy nie.
3. Na wolnym rynku **konkurencja może prowadzić do rozwoju produkcji niepożądanych społecznie produktów** lub usług (alkohol, narkotyki itp.).
4. Konkurencja prowadzi do tzw. **prolifracji produktów**, tj. produkcji zbyt wielkiej liczby odmian praktycznie tego samego produktu (proszki do prania, leki itp.) oraz do społecznego marnotrawstwa w produkcji i działalności reklamowej.

5. W **systemie rynkowym** pozbawieni skrupułów konkurenci mogą – wykorzystując ignorancję klientów – stosować **nieetyczne techniki rywalizacji**.
6. W systemie występuje tzw. **asymetria informacyjna**: wszystkim uczestnikom brakuje pełnej informacji, w wyniku czego występuje u nich niewiedza i niepewność.

Temat 4

Wzrost i rozwój gospodarczy w makroskali

❖ Tezy tematu:

Istota i rodzaje reprodukcji (społeczna, prosta, zawężona, rozszerzona). Istota i znaczenie wzrostu i rozwoju gospodarczego oraz rozwoju społeczno-gospodarczego. Kryteria i rodzaje czynników sprawczych wzrostu i rozwoju społeczno-gospodarczego. Ograniczenia procesów rozwojowych; „wąskie gardła” i bariery wzrostu gospodarczego. Bariera instytucjonalna, strukturalna, organizacyjna i technologiczna. Bariera surowcowa i handlu zagranicznego. Bariera siły roboczej (ilościowa, kwalifikacyjna, alokacyjna), konsumpcyjna i żywnościowa. Ekologiczne, psychiczne i psychospołeczne bariery wzrostu gospodarczego. Modele wzrostu gospodarczego (R.M. Solowa i in.).

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Istota i znaczenie wzrostu i rozwoju gospodarczego.
- ✓ Kryteria i rodzaje czynników sprawczych wzrostu i rozwoju gospodarczego.
- ✓ Ekonomiczno-społeczne ograniczenia procesów rozwojowych.
- ✓ „Wąskie gardła” wzrostu gospodarczego.
- ✓ Instytucjonalno-organizacyjne bariery wzrostu gospodarczego.
- ✓ Baza surowcowa kraju i handel zagraniczny jako bariery wzrostu.
- ✓ Siła robocza wśród potencjalnych barier wzrostu.
- ✓ Społeczne bariery rozwoju ekonomiczno-społecznego.
- ✓ Ekologia a problem zrównoważonego rozwoju.
- ✓ Znaczenie modeli wzrostu gospodarczego, konieczność i alternatywy wyborów.

❖ Treść foliogramów (slajdów):

Istota i rodzaje reprodukcji

Reprodukcja społeczna – **ciągłe** i nieustannie **powtarzające się odnawianie** (odtworzenie) produkcji dóbr materialnych, siły roboczej oraz stosunków ekonomicznych towarzyszących tym procesom. **Rodzaje** reprodukcji:

1. **Reprodukcja prosta** – osiąganie **niezmienionej skali produkcji** i stanu stosunków w danym okresie w stosunku do okresu poprzedniego. Gospodarka znajduje się w stagnacji, czyli nie rozwija się.
2. **Reprodukcja zawężona** – **zmniejszanie skali produkcji** w kolejnych okresach. Powodują ją zazwyczaj zjawiska kryzysowe – wojny, klęski żywiołowe, niepokoje społeczne; cykliczność rozwoju gospodarki rynkowej – fazy recesyjne, a także niesprawność mechanizmów kierowania gospodarką. Gospodarka i stosunki ekonomiczno-społeczne przejawiają wówczas charakter regresywny.
3. **Reprodukcja rozszerzona** – szczególnie pożądana społecznie – **rosnąca skala produkcji** w kolejnych okresach. Gospodarka ma charakter dynamiczny, co wyraża się rozwojem jej potencjału produkcyjnego i struktury oraz doskonaleniem stosunków ekonomiczno-społecznych.

Wzrost i rozwój gospodarczy

Wzrost gospodarczy – **stałe**, z okresu na okres, **zwiększanie podstawowych wielkości ekonomicznych** (głównie rozmiarów potencjalnego PKB i DN), będące **efektem wzrostu zdolności produkcyjnych** danego kraju do wytwarzania towarów i usług poświadanych przez społeczeństwo. **Zdolności produkcyjne** – zależą przede wszystkim od 4 czynników:

- poziomu kwalifikacji siły roboczej, czyli wiedzy i doświadczenia produkcyjnego kapitału ludzkiego;
- ilości i jakości występujących w gospodarce zasobów naturalnych;
- majątku trwałego (fabryk, urządzeń, instalacji, infrastruktury);
- poziomu technologii i technik produkcji.

Rozwój gospodarczy (pojęcie szersze) – obejmuje wszystkie wymienione czynniki wzrostu wpływające na DN, a także **jakościowe przemiany** zachodzące w dłuższym okresie w strukturze **gospodarki narodowej** w zakresie: rzeczowym, własnościowym i instytucjonalnym:

- przemiany **rzeczowe** oznaczają szybszy wzrost przemysłu przetwórczego niż wydobywczego oraz jeszcze większą dynamikę wzrostu sfery usług;
- przemiana **struktury własnościowej** wyraża się w powstawaniu i rozwoju własności komunalnej i państwowej przy rosnącym równocześnie udziale wielkich spółek i korporacji w gospodarce;

- rozwój **instytucjonalny** oznacza rosnącą rolę w funkcjonowaniu gospodarki narodowej – instytucji samorządowych i państwowych (interwencjonizmu) oraz systemu bankowego i rynku kapitałowego.

Stagnacja gospodarcza i regres gospodarczy (Przeciwieństwa rozwoju gospodarczego)

Stagnacja gospodarcza – utrzymywanie się takich warunków rozwojowych, które prowadzą do **zahamowania** lub **poważnego osłabienia wzrostu i zmian strukturalnych** w gospodarce. Stagnacja ma charakter **względny**, tzn. nie wyklucza pewnych zmian w gospodarce; może wystąpić także w fazie rozwoju gospodarczego.

Regres gospodarczy oznacza **reprodukcję zawężoną**, tj. cofanie się rozwoju gospodarczego; powoduje **zahamowanie**, i w konsekwencji **opóźnienie** rozwoju gospodarczego.

We współczesnym świecie **procesy wzrostu i rozwoju gospodarczego** charakteryzują się 4 właściwościami:

- **cyklicznością** kształtowania, pod wpływem – z jednej strony – mechanizmów rynkowych, z drugiej – polityki interwencyjnej państwa;
- dużym **zróżnicowaniem stopy wzrostu gospodarczego** w poszczególnych krajach;
- koniecznością **pokonywania wielu barier rozwojowych**, w tym coraz bardziej znaczącej bariery ekologicznej;
- **globalizacją** procesów rozwoju gospodarczego w świecie.

Bariera rozwoju gospodarczo-społecznego

1. **Instytucjonalna** – ograniczenia rozwoju wywołane **niedostosowaniem organizacyjnych form** stosunków społecznych i ekonomicznych **do wymagań postępu naukowo-technicznego i technologicznego**. Jej przejawem jest **przestarzała struktura organizacji systemu kierowania i zarządzania** gospodarką oraz **niewłaściwy podział kompetencji** poszczególnych ogniw do podejmowania określonych decyzji gospodarczych. Wyraża się ona także **brakiem lub słabością instytucji prorozwojowych**: banków, giełd, firm gromadzących informacje ekonomiczne, doradczych itp.
2. **Organizacyjna** – ograniczenie możliwości **pełnego i racjonalnego wykorzystania aparatu wytwórczego oraz pozainwestycyjnych czynników wzrostu**. Powstaje skutek **złej organizacji i niskiej kultury** pracy i produkcji, planowania i zarządzania oraz **niskich kwalifikacji** kadr kierowniczych, co powoduje **nieefektywne wykorzystywanie** nawet nowoczesnych maszyn i urządzeń produkcyjnych.

3. **Konsumpcyjna** – ograniczenia rozwoju będące wynikiem **obniżenia poziomu konsumpcji kosztem wzrostu inwestycji**. W konsekwencji wynikający z obniżenia poziomu konsumpcji wpływ **spadku wydajności pracy na produkcję okazuje się większy od wzrostu produkcji** uzyskanej z dodatkowych inwestycji – zrealizowanych kosztem obniżenia spożycia.
4. **Żywnościowa** – wynika z **ograniczeń produkcji rolniczej i zaopatrzenia** społeczeństwa w żywność. Przewycięzanie tej bariery, której poziom i ostrość zależy w dużej mierze od czynników przyrodniczych, wymaga działań skoncentrowanych w rolnictwie i obszarze gospodarki żywnościowej.
5. **Strukturalna** – ograniczenie natury technicznej, wynika z **historycznie ukształtowanej struktury aparatu wytwórczego oraz niedoskonałej podzielności czynników produkcji**. Wyraża się ona przede wszystkim **niemożnością przestawienia** struktury aparatu wytwórczego, a tym samym jego elementy okazują się niedostosowane do zamierzonej struktury produkcji. Ponadto jej wyrazem jest mała elastyczność aparatu wytwórczego **uniemożliwiająca często konwersje** istniejącej produkcji.
6. **Technologiczna** – wykorzystywanie „**zużytych moralnie**” technik i technologii wytwarzania i utrzymywanie tradycjonalizmu gospodarczego. Ma ona swoje źródło w poziomie osiągniętego w gospodarce postępu naukowo-technicznego i **niemożności jego dynamicznego podwyższania**.
7. **Siły roboczej** – miewa wymiar ilościowy, kwalifikacyjny lub alokacyjny:
 - **ilościowa** – ujawnia się **w braku siły roboczej** do obsadzenia stanowisk pracy w istniejących i nowo powstałych zakładach. Występuje ona w sytuacji pełnego zatrudnienia, przy **szybszym przyroście nowych miejsc pracy niż ludności zdolnej do pracy**;
 - **kwalifikacyjna** – występuje wówczas, gdy **struktura zawodowa** zatrudnionych **przestaje odpowiadać** strukturze istniejącego lub nowo wdrażanego aparatu wytwórczego. Jej skutkiem bywa z jednej strony – spadek tempa wzrostu gospodarczego i jego efektywności, z drugiej – narastanie bezrobocia strukturalnego w gospodarce. Usunięcie tej bariery wymaga dłuższego okresu i dużych nakładów na rozwój oświaty, nauki i szkolnictwa zawodowego;
 - **alokacyjna** (przestrzenna) – przejawia się w **nierównomiernym rozmieszczeniu** terytorialnym i sektorowym siły roboczej oraz w **braku warunków jej mobilności**. Jej przewycięzanie wymaga znacznych nakładów na przemieszczanie siły roboczej, jej przekwalifikowanie, a także na rozwój budownictwa i infrastruktury społecznej;
8. **Surowcowa** – wynika z **braku dostatecznej dostępności do zasobów** bogactw naturalnych (kopaliny, nośników energetycznych, produktów roślinnych), **nieopłacalności ich pozyskiwania** oraz z **niedorozwoju przemysłu wydobywczego** – wysoce kapitało- i materiałochłonnego.

9. **Handlu zagranicznego** – wynika z kilku przyczyn:
- **niezdolności** danej gospodarki do wyprodukowania **wyrobów o standardzie umożliwiającym wejście na konkurencyjny rynek** światowy i uzyskanie korzystnych cen;
 - **ograniczonej zdolności płatniczej** państwa i **występowania zjawiska niezbędnego importu**, np. dóbr niemożliwych do wytworzenia w kraju;
 - **niewystarczających** do pokrycia importu **środków uzyskanych z eksportu**, co skutkuje niemożnością sprowadzania do kraju nowoczesnych technologii i surowców.
- Warunkiem podstawowym przewyższenia tej bariery jest **dynamizowanie wzrostu eksportu** w tempie wyższym niż wzrost dochodu narodowego
10. **Ekologiczna** – zbiór **czynników przyrodniczo-klimatycznych ograniczających wzrost** gospodarczy. Skutkuje ograniczoną wydolnością naturalną gospodarki, czyli zdolnością do regeneracji utraconych składników oraz do neutralizacji składników zbędnych (odpadów produkcyjnych). Sprzyjają temu dynamiczne procesy uprzemysłowienia i urbanizacji, które – zbyt zintensyfikowane – prowadzą do degradacji środowiska naturalnego, rodząc katastrofalne skutki także dla procesów rozwoju.
11. **Psychiczna** – odnoszona do człowieka jako jednostki oraz szersza – **psychospołeczna** – odnosząca się do grup społecznych. Istotą tych barier jest **poddawanie się człowiekowi (grupy ludzi) pewnym stereotypom myślenia, tradycyjnym poglądom społecznym czy wyznaniowym**, a w wyniku zmniejszenie wiary we własne siły. Wyraża się to m.in. **ograniczoną percepcją nowych problemów i nowych sytuacji** (np. dotyczącą nowej organizacji produkcji, wykorzystania nowych surowców, zastosowania nowych narzędzi).

Model wzrostu gospodarczego R. Solowa

(oparty na funkcji produkcji Cobba-Douglasa)

Podstawowa **funkcja produkcji**:

$$Pr = f(L, C).$$

gdzie: Pr – wielkość produkcji; L – nakłady pracy; C – nakłady kapitału.

Jest to **zależność produkcji od nakładów pracy i kapitału** oraz **związków między nimi**, czyli: wielkość wytworzonej produkcji (globalną podaż) określają poniesione na nią nakłady czynników produkcji.

Dzieląc wielkości funkcji przez nakłady pracy, otrzymujemy:

$$Pr/L = f(L/L; C/L) \text{ czyli } Pr/L = f(C/L)$$

gdzie: Pr/L – produkcja na 1 zatrudnionego; C/L – techniczne uzbrojenie siły roboczej, czyli ilość kapitału na 1 zatrudnionego.

Z kolei **2-czynnikowa** funkcja produkcji opisuje zależność między wielkością produkcji (Pr) a nakładami kapitału (C) i siły roboczej (L), jako:

$$Pr = A C^\alpha L^{1-\alpha}$$

gdzie: α oraz $1-\alpha$ to stałe współczynniki elastyczności produkcji względem nakładów kapitału i nakładów siły roboczej, które oznaczają, że jeżeli C rośnie o 1%, to Pr wzrasta o $\alpha\%$, a wzrost L o 1% powoduje wzrost produkcji (Pr) o $1-\alpha\%$.

Wykładniki potęgowe α sumują się do jedności, czyli: $\alpha + 1 - \alpha = 1$, a parametr A określa wpływ na Pr nieuwzględnionych w modelu czynników wytwórczych (np. postępu technicznego, kapitału ludzkiego). Dzielimy tę funkcję produkcji przez L , otrzymujemy:

$$Pr/L = A (C/L)^\alpha$$

Funkcja ta pokazuje, że **wielkość i przyrosty produkcji zależą od:**

- **liczby zatrudnionych**, których naturalną granicą są zasoby siły roboczej wynikające z procesów demograficznych oraz od maksymalnej wydajności pracy, zależnej od stosowanej techniki i technologii produkcji;
- **wielkości kapitału i skłonności inwestycyjnych** przedsiębiorstw, które uwarunkowane są rozmiarami oszczędności w gospodarce;
- **dynamiki produktywności czynników produkcji**, tzn. tempa przyrostów produkcji powodowanego zwiększeniem nakładów siły roboczej i kapitału o jednostkę, które z kolei **determinowane jest** jakością kapitału ludzkiego, postępem w technologii i rozwojem technik informatyczno-elektronicznych w procesach gospodarczych.

Temat 5

System pieniężny w gospodarce rynkowej

❖ Tezy tematu:

Pojęcie pieniądza i systemu pieniężnego. Ewolucja form pieniądza (towarowy, kruszcowy, reprezentatywny, papierowy). Zalety i wady pieniądza kruszcowego, bimetalizm a monometalizm. Ewolucja systemu waluty złotej. System waluty manipulowanej. Cechy i funkcje pieniądza papierowego (miernik wartości, środek cyrkulacji, środek płatniczy, środek tezauryzacji, pieniądz światowy). Wartość pieniądza a popyt na pieniądz (transakcyjny, przezornościowy i spekulacyjny). Płynność i zasoby pieniądza.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Powstanie pieniądza i jego istota.
- ✓ Istota systemu pieniężnego.
- ✓ Ewolucja form pieniądza – od pieniądza towarowego do papierowego.
- ✓ Pieniądz reprezentatywny i znaki pieniądza.
- ✓ Istota, zalety i wady systemu waluty złotej (*gold standard*).
- ✓ Istota i przesłanki powstania systemu waluty manipulowanej.
- ✓ Właściwości i funkcje pieniądza papierowego.
- ✓ Istota i znaczenie płynności pieniądza.
- ✓ Determinanty wartości pieniądza.
- ✓ Ogólne prawo podaży a specyfika podaży pieniądza.
- ✓ Determinanty ogólnej skali popytu na pieniądz.
- ✓ Miary zasobów pieniądza.

❖ Treść foliogramów(słajdów):

Pieniądz

Pieniądz – zjawisko społeczne, jest to jakiegokolwiek dobro ogólnie akceptowane jako środek płatniczy za bezpośrednie zakupy dóbr i usług oraz służące do realizacji zobowiązań (spłaty długów).

System pieniężny – zespół norm prawnych ustalający podstawową jednostkę pieniężną w kraju, jednostki pomocnicze i ich nazwy, wartość jednostki pieniężnej, sposób jej emisji i zabezpieczenia, zakres cyrkulacji pieniądza i swobody jego wymiany na kruszce i pieniądze innych państw.

Historyczne formy pieniądza:

- pieniądz **towarowy** – taki środek wymiany lub zasób wartości, który miał określoną samoistną wartość jako dobro konsumpcyjne lub czynnik produkcji (sól, muszle, tytoń, bydło, skalpy, bursztyn, zboże, złoto itd.);
- pieniądz **kruszcowy** (srebrny i złoty) – bardziej użyteczny, łatwiejszy do transportu, podzielny i trwały, łatwo rozpoznawalny:
 - **bimetalizm** – rolę powszechnego ekwiwalentu spełniały dwa kruszce: złoto i srebro; pieniądze z obu kruszców dopuszczane do obiegu na równych prawach, przy ustalonych proporcjach (np. 1 moneta złota = 10 srebrnych); wypieranie z obiegu waluty „lepszej” przez „gorszą” (**prawo Greshama**);
 - **monometalizm** – rolę ekwiwalentu pełnił jeden metal: złoto (monometalizm złoty) lub srebro (monometalizm srebrny). Od połowy XIX w. monometalizm złoty; podstawą obiegu pieniężnego – złoto (koszty funkcjonowania w obiegu);
- reprezentatywny pieniądz **towarowy** – wystawiane przez banki certyfikaty lub noty bankowe (banknoty), które mogły zostać zamienione na określoną ilość złota (lub srebra). Były to już znaki pieniądza;
- **system waluty złotej** (*gold standard*) – system pieniężny oparty na złocie i wymiennym nań znaku pieniądza; **system sztabowo-złoty i dewizowo-złoty** – zniesiono nieograniczoną wymiennalność banknotów na złoto; wymiana na sztaby złota lub na złoto – w sposób pośredni poprzez dewizy (waluty kraju o systemie sztabowo-złotym);
- **system waluty manipulowanej** (kierowanej) – cyrkulacja papierowych znaków wartości, emitowanych przez bank centralny państwa i niewymiennalnych na złoto. W tym systemie pieniądz papierowy (papierowy znak pieniądza) jest to środek wymiany lub zasób wartości, który nie może zostać wymieniony na nic innego, jak tylko na własny duplikat. Ogólna akceptowalność pieniądza papierowego zależy wyłącznie od ludzkiej ufności, wiary w ich nieprzerwaną użyteczność w handlu i szerzej – w gospodarowaniu.

Funkcje pieniądza

1. **Funkcja miernika wartości** (jednostki rozrachunkowej) oznacza, że wartość towarów przedstawiana jest w pieniądzu (cena). Dzięki temu wszystkie towary mogą być porównywalne ilościowo ze sobą i sprowadzane do jednego „wspólnego mianownika”. W funkcji tej pieniądź występuje w sposób myślowy, idealny; dla wyrażenia wartości towaru nie jest konieczne realne posiadanie pieniądza jako monety czy banknotu.
2. **Funkcja środka cyrkulacji** (wymiany) oznacza, że pieniądź występuje w roli pośrednika wymiany towarów. Pierwotna bezpośrednia wymiana towarowa (barter: T–T), wraz z pojawieniem się pieniądza przyjęła postać: T–P–T. Czyli otrzymanie za jeden towar – drugiego wymaga najpierw transakcji sprzedaży własnego towaru (np. siły roboczej), tzn. zamienienia go na pieniądź, a następnie za otrzymany pieniądź możliwe jest kupno innego towaru. W funkcji tej pieniądź musi występować realnie – jako banknot czy moneta.
3. **Funkcja środka płatniczego** (regulacji zobowiązań) ma miejsce wtedy, gdy sprzedaż towaru oddzielona jest w czasie od otrzymania pieniądza za ten towar. W praktyce istnieje wiele takich transakcji sprzedaży towarów (**transakcji kredytowych**), kiedy pieniądź wkracza do obiegu dopiero w terminie płatności. Stosunki kredytowe między sprzedawcami i nabywcami konieczne są np. przy zakupie czynników produkcji, w produkcji sezonowej, w długich cyklach produkcyjnych. Pieniądź w tej funkcji występuje także **poza sferą obiegu towarów**. Funkcja ta realizowana jest we wszystkich transakcjach pożyczkowo-pięniężnych (wierzyciela i dłużnika) w chwili spłaty długu. Podobnie jest w przypadku opłat czynszów, rent, podatków itp., a także przy zapłacie za siłę roboczą.
4. **Funkcja tezauryzacji** (gromadzenia skarbu, akumulacji) wyraża gromadzenie rezerw pieniężnych, które stanowią zbiór siły nabywczej gotowej do wykorzystania w określonym czasie w celach inwestycyjnych, konsumpcyjnych itp. Ponadto wzrost potęgi pieniądza rodzi potrzebę jego gromadzenia jako wyrazu bogactwa i społecznego prestiżu. Przy tym z samej istoty pieniądza, tzn. wymienialności na każdy towar, wynika, że dążenie do gromadzenia skarbu z natury nie zna granic.
5. **Funkcja pieniądza światowego** oznacza pełnienie przez pieniądź swych podstawowych funkcji nie tylko na rynku krajowym, ale także na rynkach międzynarodowych. Pierwotnie w funkcji tej występowało jedynie złoto. Wraz z rozwojem stosunków międzynarodowych funkcję tę spełniają także tzw. waluty rezerwowe: \$\$, SDR, euro.

Przesłanki popytu na pieniądz

Z powodu korzyści z posiadania pieniądza istnieje nań zapotrzebowanie (popyt), tak jak na inne użyteczne dobra. Posiadanie pieniądza wiąże się jednak z pewnym kosztem alternatywnym: utraconych korzyści lub przychodów z tytułu posiadania innych aktywów (np. auta, akcji). Mimo tego alternatywnego kosztu istnieją 3 główne powody skłaniające ludzi do utrzymywania pieniędzy:

1. Potrzeba posiadania pieniądza jako środka wymiany; wynika z tego tzw. **transakcyjny popyt na pieniądz**. Popyt ten wyraża dążenie ludzi do posiadania sald gotówkowych w celu realizacji przewidywanych zakupów dóbr i usług.
2. Dążenie do bezpieczeństwa socjalno-ekonomicznego. Powód ten określany jest jako **przezornościowy popyt na pieniądz**. Ten rodzaj popytu stanowi dążenie do posiadania sald gotówkowych w celu finansowania nieoczekiwanych zakupów dóbr i usług.
3. Dążenie do posiadania pieniądza w przewidywaniu spadku cen innych aktywów i wynikających z tego przyszłych zysków. Jest to tzw. **spekulacyjny popyt na pieniądz**. Motywem posiadania pieniądza jest w tym przypadku dążenie do tego, by móc skorzystać z potencjalnych, przyszłych okazji transakcji.

Oprócz wymienionych motywów ogólna skala popytu na pieniądz **zależna jest od kilku ogólnych czynników**. Należą do nich:

- **poziom osobistych dochodów ludności** – wzrost tych dochodów wywołuje powiększenie transakcyjnego popytu na pieniądz. Wyższe dochody bowiem oznaczają większe zakupy, a w związku z tym potrzebne są wyższe kwoty pieniężne potrzebne do ich sfinansowania;
- **poziom stóp procentowych** – wzrost stóp procentowych podnosi koszt alternatywny posiadania pieniądza w formie gotówki, zmniejszając skłonność do utrzymywania dużych sald gotówkowych w jakimkolwiek celu. W wyniku ludzie będą bardziej oszczędnie wydawać pieniądze;
- **ogólny poziom cen i oczekiwania ich trendu** – wzrost poziomu cen zwiększy popyt na pieniądz na sfinansowanie transakcji, które wymagają teraz większej ilości środków płatniczych. Przewidywany wzrost cen stymuluje wzrost zakupów, a oczekiwany spadek cen – pobudza do przetrzymywania sald gotówkowych.

Zasoby pieniądza (M-1; M-2; M-3; L)

Zasoby pieniężne – suma wszystkich zidentyfikowanych form pieniądza posiadanych przez ludność (bez zasobów banków) w danym czasie.

- ❖ **M-1**: całość zasobów pieniężnych, tzn. pieniądza papierowego i monet posiadanych przez ludność (bez zasobów banków), rachunków płatnych na żądanie w bankach komercyjnych i innych rachunków, na które mogą być wystawiane czeki (w tym podróźnicze).

Prosto ujmując: $M-1 = \text{gotówka} + \text{depozyty na rachunkach czekowych}$.

- ❖ **M-2**: zawiera w sobie M-1, a ponadto rachunki oszczędnościowe i małe (>100 tys. \$) rachunki terminowe niebędące przedmiotem transferu za pomocą czeków oraz certyfikaty depozytowe.

Czyli: $M-2 = M-1 + \text{rachunki oszczędnościowe} + \text{rachunki terminowe} + \text{certyfikaty depozytowe}$.

Z istoty tych miar wynika, że odzwierciedlają one 2 sposoby użytkowania pieniędzy:

- M-1 – podkreśla rolę pieniądza jako środka wymiany (cyrkulacji). Miara ta zawiera tylko te rodzaje pieniądza, które są wykorzystywane bezpośrednio w działalności handlowej – monety, banknoty i depozyty płatne na żądanie.
- M-2 – mierzy wielkość zasobów pieniądza jako potencjalnej siły nabywczej. Gdy monety, banknoty i zasoby pieniężne pozostające na rachunkach płatnych na żądanie nie są aktywnie wykorzystywane do realizowania transakcji, utrzymuje się je w charakterze rezerwy siły nabywczej. Po dodaniu do M-1: rachunków oszczędnościowych, małych certyfikatów depozytowych oraz środków rynku pieniężnego otrzymuje się miarę wielkości całkowitego zasobu siły nabywczej społeczeństwa.

Dodać należy, że karty kredytowe nie są objęte żadną definicją zasobów; traktuje się je jako formę krótkotrwałej pożyczki udzielanej przez wystawcę w momencie skorzystania z karty przez jej posiadacza.

W krajach wysoko rozwiniętych stosowane są jeszcze szersze miary:

- ❖ $M-3 = M-2 + \text{duże (<100 tys.\$) salda rachunków terminowych}$.
- ❖ $L = M-3 + \text{pozostałe aktywa (waluta bankowa, obligacje skarbowe itp.)}$.

Ogólnie przyjmuje się, że w stosunku do M-1 zasoby: M-2 są ok. 4 x większe; M-3 jest ok. 5 x, a L jest 6 x większe.

Temat 6

System bankowy w gospodarce rynkowej

❖ Tezy tematu:

Istota, elementy i funkcje systemu bankowego (kreowanie pieniądza i pośredniczenie w przepływie środków pieniężnych). Istota polityki monetarnej. Bank centralny w systemie finansowym (bank emisyjny, bank banków, bank gospodarki, bank państwa). Narzędzia oddziaływania banku centralnego na wielkość obiegu pieniądza (ustalania obowiązkowej rezerwy finansowej; określania wysokości stopy dyskontowej; polityki otwartego rynku papierów wartościowych). Banki komercyjne a podaż pieniądza; mnożnik kreacji pieniądza. Pieniądz bankowy: wkładowy, depozytowy, elektroniczny.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Istota i elementy systemu bankowego.
- ✓ Podstawowe funkcje systemu bankowego.
- ✓ Szczególna rola banku centralnego (BC) w systemie bankowym.
- ✓ Funkcje BC w gospodarce i państwie.
- ✓ Narzędzia oddziaływania BC na wielkość obiegu pieniądza.
- ✓ Przesłanki i istota ustalania przez BC stopy rezerw obowiązkowych i stopy dyskontowej.
- ✓ Istota „polityki otwartego rynku” jako narzędzia BC.
- ✓ Banki operacyjne w systemie bankowym państwa.
- ✓ Istota i rodzaje pieniądza bankowego.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

System bankowy

System bankowy – całościowy kształt instytucji bankowych i finansowych w każdym kraju oraz normy określające ich wzajemne powiązania i stosunki z otoczeniem. Jest on określany przez prawo bankowe, ustalające m.in.: rodzaje banków i ich czynności, rolę banku centralnego w systemie finansowym państwa oraz zadania nadzoru bankowego.

Podstawowe funkcje systemu bankowego:

- **kreowanie** (tworzenie) **pieniądza centralnego** (podstawowego) będącego ostatecznym środkiem zapłaty; realizują ją banki centralne – emisyjne;
- **kreowanie pieniądza zdecentralizowanego** jako środka płatniczego i instrumentu kredytowego; jest to właściwością bankowości komercyjnej, przede wszystkim banków kredytowych i depozytowych;
- **pośredniczenie** między posiadaczami środków pieniężnych i ich użytkownikami; realizują ją – oprócz banków – także instytucje finansowe (giełdy, towarzystwa ubezpieczeniowe, kantory itp.).

Rodzaje banków i instytucji finansowych w systemie bankowym:

- bank centralny – emisyjny;
- banki operacyjne (handlowe, kredytowe, depozytowe);
- banki specjalne (inwestycyjne, hipoteczne);
- spółdzielczość kredytowa;
- kasy oszczędnościowe.

Istotą różnicy między bankami a instytucjami finansowymi jest możliwość tworzenia przez banki nowej siły nabywczej, podczas gdy instytucje finansowe – pośrednicząc w przepływie pieniądza – dokonują jedynie redystrybucji istniejącej siły nabywczej.

Funkcje państwowego banku centralnego (BC)

1. BC jako **bank emisyjny** – „wypuszcza” pieniądze do obiegu i reguluje ich obieg, co stanowi podstawę systemu finansowego państwa;
2. BC jako **bank banków** – stanowi rezerwę kapitałów dla banków komercyjnych, refinansuje te banki, prowadzi ich rachunki rezerw, kształtuje potencjał kredytowy odpowiednimi instrumentami pieniężnymi, zapewnia bezpieczeństwo i płynność rozrachunków międzybankowych;
3. BC jako **bank gospodarki narodowej** – reguluje cały obieg pieniężny w kraju i zasady rozliczeń pieniężnych w gospodarce, stabilność waluty narodowej, kursy walut oraz bilans płatniczy. BC zapewnia tym samym bezpieczeństwo i płynność całego systemu płatniczego;

4. BC jako bank państwa – prowadzi rachunki rządowe (budżetowe), wykonuje operacje zlecone przez organa rządowe, udziela państwu kredytów, utrzymuje rezerwy państwowe, reprezentuje finansowe interesy państwa w stosunkach międzynarodowych.

BC kreuje całość polityki pieniężnej w kraju

Podstawowym działaniem BC jest regulowanie dopływu i odpływu pieniądza w obiegu, w bankach komercyjnych i instytucjach finansowych. Regulacja ta dokonywana jest za pomocą następujących 3 narzędzi:

- ustalania obowiązkowej rezerwy finansowej;
- określania wysokości stopy dyskontowej;
- polityki tzw. otwartego rynku papierów wartościowych.

Rezerwa obowiązkowa (% wkładów) – jaką muszą utrzymywać banki komercyjne, wyznaczana jest przez Radę BC (Radę Polityki Pieniężnej). Banki mogą utrzymywać wyższe rezerwy, ale nie mogą posiadać mniejszej od wyznaczonego poziomu. Wyznaczanie i pobieranie przez BC obowiązkowej rezerwy wynika z:

- konieczności zabezpieczania wypłacalności banków komercyjnych;
- zdolności kreowania (tworzenia) przez banki dodatkowej siły nabywczej na rynku pieniężnym kolidującej z polityką BC dotyczącą ilości pieniądza w obiegu;
- możliwości manewru stopą rezerw (obniżaniem lub zwiększaniem) w celu korygowania działalności kredytowej banków i dopływu pieniądza do obiegu.

Stopa dyskontowa – jako instrument regulacyjny wykorzystywana jest w dwóch formach:

1. Oznacza stopę procentową ustalaną przez BC przy udzielaniu pożyczek bankom komercyjnym, tzw. kredytu refinansowego. BC jest kredytodawcą ostatniej instancji, może udzielać pożyczek bankom komercyjnym w stanie zagrożenia ich płynności finansowej i groźby utraty zaufania do wypłacalności. Procent od kredytu powinien być wyższy od stopy procentowej płaconej od depozytów terminowych, tak by banki korzystały z niego tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach, ale niższy od odsetek pobieranych przez banki od udzielanych kredytów, gdyż w innym przypadku pobieranie kredytu refinansowego byłoby nieopłacalne (rujnujące) dla banku komercyjnego. Kredyt refinansowy może również przybierać formę tzw. kredytu lombardowego, który udzielany jest pod zastaw papierów wartościowych. Poziom odsetek określany jest wówczas mianem stopy lombardowej.
2. Związana jest z instytucją dyskontowania i redyskontowania weksla. Weksel jest to papier wartościowy, w którym wystawca (dłużnik) zobowiązuje się uregulować wierzycielowi

figurującą na wekslu kwotę w ściśle określonym terminie. **Dyskontowanie** (redyskontowanie) polega na ustaleniu **aktualnej wartości weksla, niższej od zapisanej wartości nominalnej**. Różnica (w %) stanowi **stopę dyskontową** (redyskontową) ustalaną przez BC. Jeśli BC chce ograniczyć możliwości kredytowe banków komercyjnych, to podnosi stopę redyskontową do takiego poziomu, który zmniejsza opłacalność redyskonta weksli, i tym samym zmniejsza pulę środków kredytowych. Obniżenie stopy redyskontowej wywołuje skutek odwrotny.

Polityka otwartego rynku – polega na **zakupie lub sprzedaży papierów wartościowych** przez **BC na rynku giełdowym**. W operacjach takich biorą udział banki komercyjne, instytucje finansowe (także zagraniczne) i osoby fizyczne, które chcą ulokować czasowo wolne środki pieniężne w państwowych papierach wartościowych. **Przedmiotem** operacji otwartego rynku są **z reguły krótkookresowe obligacje państwowe** (weksle skarbowe), lokowane na rynku metodą dyskonta, czyli potrącania od nominalnej wartości kwoty odsetek przypadającej za okres do dnia ich płatności. Wysokość tych odsetek (stopy procentowe) ustala BC w zależności od stanu koniunktury.

W celu **ożywienia koniunktury** BC **ustala niską stopę odsetek**, co zachęca do sprzedaży bankowi posiadanych obligacji; w wyniku na rynku pojawia się dodatkowy „zastrzyk” pieniądza, co stwarza możliwość uzyskania tańszego kredytu i zachęca do działalności inwestycyjnej.

W przypadku **napięcia koniunktury** i pojawienia się niebezpieczeństwa recesji BC **ustala wysoką stopę odsetek** lub wręcz wstrzymuje się od dyskontowania obligacji; hamuje to dopływ pieniądza na rynek, co wpływa na podrożenie kredytu i ograniczenie działalności inwestycyjnej.

Elementy systemu bankowego

1. **Banki operacyjne** (komercyjne: **handlowe, kredytowe, depozytowe**). Zajmują się **przyjmowaniem depozytów i udzielaniem kredytów**, dokonywaniem na rzecz klientów **rozliczeń** gotówkowych i bezgotówkowych, operacji komisowych itp. Są one przedsiębiorstwami, dążą do osiągnięcia zysku.
2. **Banki specjalne** – mają **szczególny charakter** działania pod względem **zakresu, formy lub rodzaju klienteli**. Zajmują się głównie gromadzeniem kapitałów na finansowanie inwestycji drogą emisji i sprzedaży obligacji, przyjmowania lokat innych banków itp. Specjalizacja może mieć różny charakter:
 - operacyjny – operacje długo- i średnioterminowe;
 - funkcjonalny – finansowanie eksploatacji, inwestycji itp.;
 - terytorialny – banki ogólnokrajowe i regionalne;
 - branżowy – banki hipoteczne, przemysłowe, rolne, handlu zagranicznego.

3. **Spółdzielnie kredytowe** – instytucje zorganizowane na zasadzie **powiązania członków-kredytobiorców** wspólną odpowiedzialnością materialną za działalność spółki. Na skutek konkurencji współczesne spółdzielnie rozszerzyły krąg klientów poza własnych członków, stając się małymi bankami uniwersalnymi.
4. **Kasy oszczędnościowe** – mają charakter banku uniwersalnego, tzn. mogą dokonywać wszelkich operacji przewidzianych prawem bankowym. Zakładane są z reguły przez samorządy lokalne, gromadzą rozproszone oszczędności indywidualne i udzielają na ich podstawie kredytów.
5. **Nadzór bankowy** – sprawowany jest przez BC lub ministerstwo finansów. Urząd dba o **przestrzeganie prawa bankowego** i przepisów prawnych obowiązujących banki, **niedopuszczenie do utraty płynności finansowej** przez banki lub pogorszenia się ich rentowności grożącej upadłością. Działając w interesie deponentów i ogólnogospodarczym, urząd może stosować odpowiednie kary – włącznie do zawieszenia działalności banku. Ponadto urząd udziela zezwoleń (koncesji) na utworzenie nowych instytucji bankowych (co wiąże się ze spełnieniem określonych warunków przez założyciela). (Możliwa jest również forma normatywna tworzenia banków – zezwalająca prowadzić operacje bankowe każdemu, kto stosuje się do określonych norm prawnych).

Pieniądz bankowy

Rozwój systemu bankowego doprowadził do powstania **pieniądza bankowego**, zwanego również **pieniądem wkładowym lub depozytowym**, który służy do rozliczeń bezgotówkowych i może być realizowany przez czeki. Jest to np. wkład bankowy, ponieważ wkład stanowi zobowiązanie (dług) banku wobec klienta, co oznacza że bank jest nam winien pieniądze.

Formą zyskującą coraz większe znaczenie jest pieniądz bankowy w postaci czeków wystawianych na depozyty w bankach lub innych instytucjach finansowych. Rozróżnia się **czeki**:

- gotówkowe – umożliwiają wypłacenie gotówki;
- rachunkowe – uruchamiają przepływ pieniądza bezgotówkowego z rachunku na rachunek.

Ta forma pieniądza podlega dalszym innowacjom, przyjmując postać kart kredytowych i czeków podróżnych.

Osoba mająca depozyt w banku może w każdej chwili wypisać na siebie lub kogoś innego czek, a bank zobowiązany jest do wypłacenia kwoty, na którą opiewa czek, w momencie przedstawienia czeku do realizacji. Przekazywany z rąk do rąk może obsługiwać transakcje podobnie jak np. banknot. Sposób posługiwania się czekiem jest określony przez prawo.

Pieniądz elektroniczny

Pieniądz elektroniczny – jest to **elektroniczny zapis wartości** na karcie magnetycznej w postaci zespołu znaków. Rachunki bankowe znajdują się w pamięci komputera i są obciążane lub uznawane elektronicznie za pomocą **kart magnetycznych**. W rozliczeniach międzybankowych przelewy pieniędzy dokonywane są za pomocą komputerów, bez konieczności prowadzenia dokumentacji księgowej.

W rozliczeniach między bankami a ludnością stosowane są **trzy** formy transakcji pieniężnych:

- **bankomaty** – za pomocą plastikowej karty identyfikacyjnej umożliwiają dokonywanie wypłat i przelewów oraz uzyskiwanie wyciągów z rachunków bankowych;
- **terminale** – w punktach sprzedaży w postaci końcówek komputera bankowego, umożliwiające sprawdzenie stanu konta kupującego i obciążenia jego rachunku bankowego z równoczesnym uznaniem rachunku sprzedawcy;
- **bankowość domowa** – końcówki komputera bankowego zainstalowane u klientów banku umożliwiają im regulowanie swych zobowiązań bezpośrednio z domu.

Temat 7

Zalety i wady rynku konkurencyjnego; wpływ systemu pieniężnego i bankowego na jego funkcjonowanie

❖ Tezy tematu:

Istota i funkcje ekonomiczne rynku globalnego. Zalety rynku: quasi-dokładność i efektywność systemu rynkowego; rynek jako metoda optymalizacji alokacji zasobów. Determinanty „niewidzialnej ręki” rynku. Istota konkurencji w makroskali. Makroekonomiczne funkcje konkurencji. Mankamenty rynku: popyt konsumpcyjny a rozkład dochodów; koszty zewnętrzne i proliferacja produkcji; asymetria informacji i jej skutki; ryzyko monopolizowania produkcji, niepożądanych społecznie produktów i nieetycznej konkurencji. Istota i funkcje pieniądza w gospodarce rynkowej. Istota i znaczenie systemu waluty manipulowanej. Podstawowe funkcje systemu bankowego, jego wpływ na funkcjonowanie rynku. Rola i funkcje BC w systemie finansowym państwa. BC jako kreator całokształtu polityki pieniężnej.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Podstawowe funkcje ekonomiczne rynku.
- ✓ Główne zalety rynku jako metody alokacji zasobów.
- ✓ Istota „niewidzialnej ręki rynku” i determinanty jej funkcjonowania.
- ✓ Popyt konsumpcyjny a rozkład dochodów i koszty zewnętrzne produkcji w gospodarce rynkowej.
- ✓ Skutki asymetrii informacji i tendencji monopolizowania produkcji.
- ✓ Rola pieniądza w gospodarce rynkowej.
- ✓ System waluty manipulowanej a efektywność rynku.
- ✓ Wpływ systemu bankowego na funkcjonowanie rynku.
- ✓ Znaczenie BC w gospodarce rynkowej.
- ✓ Nadzór bankowy a sprawność funkcjonowania konkurencyjnego rynku.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Istota i funkcje ekonomiczne rynku globalnego

W znaczeniu makroekonomicznym za **rynek** uważa się **ogół stosunków wymiennych, towarowo-pieniężnych**, samodzielnie podejmowanych między podmiotami oferującymi do sprzedaży towary i usługi po określonej cenie (reprezentującymi globalną podaż) a podmiotami nabywającymi owe towary (reprezentującymi globalny popyt).

Rynek **jako proces** pełni szczególnie istotną **funkcję ekonomiczną**: **ustala takie ceny**, które sprawiają, że ilość dóbr, na którą ludzie zgłaszają zapotrzebowanie (popyt) – zostaje **zrównana** z ilością dóbr oferowaną przez innych do sprzedaży (podaż).

Mechanizm rynkowy rozwiązuje równocześnie problemy: „**co, jak i dla kogo**” na wielu powiązanych ze sobą rynkach. Wykorzystywanie systemu rynku konkurencyjnego do rozwiązywania głównych problemów ekonomicznych (co i w jakiej ilości wytwarzać) ma jednak zarówno **zalety, jak i wady**.

Zalety rynku:

- **quasi-dokładność** rynku: jest to system dość dokładny; w praktyce, w przeważającej mierze ilości produkowane w systemie konkurencyjnego rynku zmiierają do zrównania się z ilością towaru, którą chcą nabyć konsumenci, ani jej nie przewyższając, ani nie wywołując niedoboru;
- **optymalizacja alokacji zasobów**: system rynkowy maksymalizuje wielkość produkcji, umożliwiając efektywną alokację zasobów, tzn. jest efektywny. W tym ujęciu efektywność oznacza **maksymalizację produkcji** wynikającą z właściwej alokacji zasobów w warunkach określonych ograniczeń podaży – determinowanych kosztami produkcji oraz ograniczeń popytu – warunkowanych preferencjami konsumentów. W tej sytuacji osiągnięcie poziomu najwyższej efektywności oznacza równocześnie, że w przypadku wzrostu lub zmniejszenia wielkości produkcji, dobrobyt konsumentów lub producentów uległby ograniczeniu.

System rynkowy wykorzystuje więc wszystkie możliwości korzystnej wymiany między producentami (sprzedawcami) a nabywcami. Przy produkcji każdej ilości mniejszej od ilości równowagi nabywcy zapłacą więcej niż żądają dostawcy. Jest to oczywiście podstawowy stymulator wzrostu produkcji. Z kolei przy produkcji większej od ilości równowagi nabywcy nie zapłacą tyle, ile potrzebują dostawcy, by produkować więcej, co spowoduje ograniczenie produkcji.

Makroekonomiczne funkcje konkurencji

1. **Sterownicza** – oznacza sterowanie podziałem oraz przepływem produktów i usług według kryterium preferencji nabywców, co sprzyja optymalizacji procesu zaspokajania ich potrzeb;
2. **Dostosowawcza** – to zapewnianie płynnego dostosowywania produktów i zdolności wytwórczych do zmieniającej się struktury popytu i technik produkcji, co umożliwia wzrost oszczędności inwestycji;
3. **Alokacyjna** – wyraża się w sprzyjaniu konkurencji procesom optymalnej alokacji zasobów, zapewniającej celowe ich wykorzystanie. Stymuluje to wzrost produkcji lub obniżkę kosztów wytwarzania;
4. **Regulacyjna** – oznacza zapewnianie podziału dochodów między podmiotami rynku według kryterium wydajności, co oznacza, że procesy konkurencyjne łagodzą lub eliminują podział dochodów dokonywany według kryterium siły ekonomicznej podmiotów;
5. **Innowacyjna** – wyraża się w przyspieszaniu procesów wprowadzania oraz upowszechniania innowacji i postępu techniczno-organizacyjnego.

Wymienione funkcje spełnia konkurencja w zróżnicowanym stopniu, co zależy przede wszystkim od stopnia intensywności oddziaływania jej narzędziami przez podmioty gospodarcze.

Mankamenty rynku

Wskazane funkcje konkurencji generalnie dokumentują tezę, że rynek jest systemem cechującym się efektywnością, ową „niewidzialną ręką”. Jednakże w praktyce gospodarczej (konkurencji niedoskonałej) rynek konkurencyjny ma znaczące mankamenty.

Popyt konsumpcyjny a rozkład dochodów

Proces rynku konkurencyjnego może być w pełni efektywny, ponieważ – jak wiadomo – maksymalizowana jest produkcja. Popyt konsumentów zależy jednak głównie od rozkładu dochodów; jeśli siły rynkowe lub programy rządowe polityki gospodarczej zniekształcają rozkład dochodów, to popyt na dobra i zasoby także będzie zniekształcony. Jeśli np. dochód będzie skoncentrowany w rękach niewielkiej liczby ludzi, popyt na dobra luksusowe będzie wysoki, ale popyt np. na wyposażenie mieszkań będzie niski. W takiej sytuacji działanie konkurencji może być efektywne w sensie czysto ekonomicznym, ale czy jest to pożądane społecznie – pozostaje kwestią wartościowania.

Koszty zewnętrzne i proliferacja produkcji

Konkurencja nie będzie skuteczna o tyle, o ile koszty produkcji będą ponoszone przez ludzi niekorzystających z danego wyrobu. Ludzie, którym np. łuszczy się farba na domach z powodu zanieczyszczeń atmosfery, ponoszą część kosztów produkcji zanieczyszczającej

fabryki bez względu na to, czy kupują jej wyroby czy nie. Jednocześnie cena płacona przez faktycznych nabywców wyrobu tej fabryki jest niższa niż ta, która byłaby faktycznie do zapłacenia, gdyby całość kosztów (także koszty zanieczyszczeń) była ponoszona przez producenta. Z powodu niższej ceny nabywcy będą kupowali więcej niż optymalną ilość wyrobu; w pewnym sensie stanowi to wyraz nadprodukcji; ponieważ nie wszystkie koszty zostały uwzględnione w kalkulacji kosztów producenta – cena jest sztucznie zaniżona.

Ponadto: konkurencja prowadzi do tzw. **prolifracji produktów**, czyli produkcji zbyt wielkiej liczby odmian praktycznie tego samego produktu (np. proszki do prania, leki) oraz do społecznego marnotrawstwa w produkcji i działalności reklamowej. Jeśli na rynku występuje tyle różnych odmian wyrobu, produkcja każdego z nich odbywa się na ograniczoną skalę i żaden zakład nie wykorzystuje w pełni mocy wytwórczych.

Asymetria informacji i jej skutki

W praktyce producenci mogą napotykać trudności w zdobywaniu wystarczających informacji, by móc podejmować racjonalne decyzje produkcyjne. Również konsumenci mogą reagować na bodźce rynkowe zbyt wolno. Przyczyną jest tzw. **asymetria informacyjna** – wszystkim podmiotom brakuje pełnej informacji, w wyniku czego występuje u nich niewiedza i niepewność.

Niewiedza odnosi się zarówno do nieznamości korzyści, jak i nieznamości cen równowagi, przez co transakcje są spóźnione lub zawierane są po cenach, które nie prowadzą do opróżnienia rynku. Konsumenci nabywają wiele dóbr tylko kilka razy w życiu (np. samochody, pralki), dlatego też nie mają dostatecznej informacji o produktach i nie mogą w prawidłowy sposób dokonywać porównań i wyborów. W takich wypadkach często kierują się np. sugestią z reklam. Z kolei przedsiębiorcy mają ograniczony dostęp do wiedzy o warunkach rynkowych, cenach, kosztach, wydajności pracy, działaniach konkurentów itp. Wiele decyzji jest podejmowanych na zasadzie przewidywań, tyle tylko, że przyszłość trudno jest trafnie przewidzieć.

Niepewność wynika ze złego poinformowania podmiotów rynku o okolicznościach istotnych dla dokonania transakcji oraz o negatywnej selekcji, która może doprowadzić np. do załamania rynku dóbr wysokiej jakości i pozostania na nim wyłącznie dóbr o niskiej jakości.

Ryzyko monopolizowania produkcji, niepożądanych społecznie produktów i nieetycznej konkurencji

Niekontrolowany system rynkowy stwarza ryzyko zdobycia przez grupę podmiotów pozycji monopolisty, oznaczającą **ograniczenie możliwości innych producentów i podporządkowanie rynku oraz konsumentów**. W systemie rynkowym pozbawieni skrupułów konkurenci mogą – wykorzystując ignorancję klientów – stosować nieetyczne techniki rywalizacji. Do działań takich należy np. rozpowszechnianie fałszywych informacji o rywalach, stosowanie sposobów promocyjnych opartych na zasadzie „przynęcić i zmylić” (reklama bardzo tanich

produktów w celu przyciągnięcia klientów, z nadzieją, że uda ich się skłonić do nabycia droższych produktów – gdy tylko wejdą do supermarketu). Prócz tego na wolnym rynku konkurencja może prowadzić do rozwoju produkcji niepożądanych społecznie produktów lub usług. Konkurencyjny rynek np. na alkohol czy narkotyki może prowadzić do obniżki cen i zwiększenia konsumpcji, prowadząc w konsekwencji do wzrostu społecznych problemów alkoholizmu czy narkomanii.

Konkurencja może więc być pożądana tylko wtedy, gdy sprzyja produkcji wyrobów, które ludzie uważają za społecznie korzystne. Oczywiście to, co jest społecznie korzystne – pozostaje kwestią wartościowania, czyli **ekonomii normatywnej**.

Istota i właściwości pieniądza

Pieniądz – zjawisko społeczne; jest to jakiegokolwiek dobro ogólnie akceptowane jako środek płatniczy za bezpośrednie zakupy dóbr i usług oraz służące do realizacji zobowiązań (spłaty długów).

Istotę właściwości pieniądza stanowi **możliwość wymienienia go na rzeczy**, które chcemy otrzymać, lub możliwość przetrzymania go aż do momentu, gdy zechcemy użyć go do zapłaty.

Pieniądz – zasób siły nabywczej – zapewnia posiadaczowi korzyść określaną mianem płynności. **Płynność** to łatwość, z jaką określona pozycja aktywów może być zamieniona na inną, szybko wydatkowaną formę, z nieznaczną (lub żadną) stratą wartości.

Właściciel pieniądza może szybko (i niedrogo) zamienić go na inne dobra: meble, mięso, akcje spółki itp. Przy niewielkim koszcie transakcyjnym (lub bez kosztu) pieniądz może być zamieniony praktycznie na cokolwiek innego. Inne aktywa finansowe – papiery wartościowe (akcje, obligacje itp.) nie mogą być tak łatwo wykorzystane do tego celu, z reguły muszą być najpierw zamienione na pieniądze, które następnie zostaną użyte np. do kupna samochodu.

Z opisanych właściwości wynikają znamienne funkcje pieniądza: miernika wartości, środka cyrkulacji (wymiany), środka płatniczego, środka tezauryzacji (akumulacji) i pieniądza światowego.

Funkcje pieniądza

1. **Funkcja miernika wartości** (jednostki rozrachunkowej) oznacza, że wartość towarów przedstawiana jest w pieniądzu (cena). Dzięki temu wszystkie towary mogą być porównywane ilościowo ze sobą i sprowadzane do jednego „wspólnego mianownika”. W funkcji tej pieniądz występuje w sposób myślowy, idealny; dla wyrażenia wartości towaru nie jest konieczne realne posiadanie pieniądza jako monety czy banknotu.

2. **Funkcja środka cyrkulacji** (wymiany) oznacza, że pieniądź występuje w roli pośrednika wymiany towarów. Pierwotna bezpośrednia wymiana towarowa (barter: T–T), wraz z pojawieniem się pieniądza przyjęła postać: T–P–T. Czyli otrzymanie za jeden towar – drugiego wymaga najpierw transakcji sprzedaży własnego towaru (np. siły roboczej), tzn. zamienienia go na pieniądź, a następnie za otrzymany pieniądź możliwe jest kupno innego towaru. W funkcji tej pieniądź musi występować realnie – jako banknot czy moneta.
3. **Funkcja środka płatniczego** (regulacji zobowiązań) ma miejsce wtedy, gdy sprzedaż towaru oddzielona jest w czasie od otrzymania pieniądza za ten towar. W praktyce istnieje wiele takich transakcji sprzedaży towarów (**transakcji kredytowych**), kiedy pieniądź wkracza do obiegu dopiero w terminie płatności. Stosunki kredytowe między sprzedawcami i nabywcami konieczne są np. przy zakupie czynników produkcji, w produkcji sezonowej, w długich cyklach produkcyjnych. Pieniądź w tej funkcji występuje także **poza sferą obiegu towarów**. Funkcja ta realizowana jest we wszystkich transakcjach pożyczkowo-pieniężnych (wierzyciela i dłużnika) w chwili spłaty długu. Podobnie jest w przypadku opłat czynszów, rent, podatków itp., a także przy zapłacie za siłę roboczą.
4. **Funkcja tezauryzacji** (gromadzenia skarbu, akumulacji) wyraża gromadzenie rezerw pieniężnych, które stanowią zbiór siły nabywczej gotowej do wykorzystania w określonym czasie w celach inwestycyjnych, konsumpcyjnych itp. Ponadto wzrost potęgi pieniądza rodzi potrzebę jego gromadzenia jako wyrazu bogactwa i społecznego prestiżu. Przy tym z samej istoty pieniądza, tzn. wymienialności na każdy towar, wynika, że dążenie do gromadzenia skarbu z natury nie zna granic.
5. **Funkcja pieniądza światowego** oznacza pełnienie przez pieniądź swych podstawowych funkcji nie tylko na rynku krajowym, ale także na rynkach międzynarodowych. Pierwotnie w funkcji tej występowało jedynie złoto. Wraz z rozwojem stosunków międzynarodowych funkcję tę spełniają także tzw. waluty rezerwowe: \$\$, SDR, euro.

Istota i znaczenie systemu waluty manipulowanej

System pieniężny to zespół norm prawnych ustalających podstawową jednostkę pieniężną obowiązującą w kraju, jednostki pomocnicze i ich nazwy, wartość jednostki pieniężnej, sposób jej zabezpieczenia i emisji, zakres cyrkulacji pieniądza i swobody wymiany na kruszce i pieniądze innych państw.

Potrzeby gospodarki i rynku oraz **oddziaływanie państwa na koniunkturę** wymagają elastycznego systemu pieniężnego, w którym nie będzie sztywnych granic emisji pieniądza (jak np. w systemie *gold standard*). Od lat 30. XX w. funkcjonuje we wszystkich krajach

system waluty manipulowanej (kierowanej), tzn. system pieniężny oparty na cyrkulacji papierowych znaków wartości, emitowanych przez bank centralny państwa i niewymienialnych na złoto. Funkcjonujący w tym systemie **pieniądz papierowy** (papierowy znak pieniądza) jest to środek wymiany lub zasób wartości, który nie może zostać wymieniony na nic innego, jak tylko na własny duplikat.

Ogólna akceptowalność pieniądza papierowego nie zależy od jego samoistnej wartości rynkowej (jak było to np. w przypadku pieniądza towarowego: soli czy zboża) lub jego wartości wymiennej (jak w przypadku certyfikatów złota lub srebra), lecz zależy wyłącznie od ludzkiej ufności, wiary ludzi w ich nieprzerwaną użyteczność w handlu i szerzej – w gospodarowaniu.

System bankowy

System bankowy – **całokształt instytucji** bankowych i finansowych w każdym kraju oraz **normy** określające ich wzajemne powiązania i stosunki z otoczeniem. Jest on określany przez prawo bankowe, ustalające m.in.: rodzaje banków i ich czynności, rolę banku centralnego w systemie finansowym państwa oraz zadania nadzoru bankowego.

Podstawowe funkcje systemu bankowego:

- **kreowanie** (tworzenie) **pieniądza centralnego** (podstawowego) będącego ostatecznym środkiem zapłaty; realizują ją banki centralne – emisyjne;
- **kreowanie pieniądza zdecentralizowanego** jako środka płatniczego i instrumentu kredytowego; jest to właściwością bankowości komercyjnej, przede wszystkim banków kredytowych i depozytowych;
- **pośredniczenie** między posiadaczami środków pieniężnych i ich użytkownikami; realizują ją – oprócz banków – także instytucje finansowe (giełdy, towarzystwa ubezpieczeniowe, kantory itp.).

Rodzaje banków i instytucji finansowych w systemie bankowym:

- bank centralny – emisyjny;
- banki operacyjne (handlowe, kredytowe, depozytowe);
- banki specjalne (inwestycyjne, hipoteczne);
- spółdzielczość kredytowa;
- kasy oszczędnościowe.

Istotą **różnicy między bankami a instytucjami finansowymi** jest możliwość tworzenia przez banki nowej siły nabywczej, podczas gdy instytucje finansowe – pośrednicząc w przepływie pieniądza – dokonują jedynie redystrybucji istniejącej siły nabywczej.

Funkcje państwowego banku centralnego (BC)

1. BC jako **bank emisyjny** – „wypuszcza” pieniądze do obiegu i reguluje ich obieg, co stanowi podstawę systemu finansowego państwa;
2. BC jako **bank banków** – stanowi rezerwę kapitałów dla banków komercyjnych, refinansuje te banki, prowadzi ich rachunki rezerw, kształtuje potencjał kredytowy odpowiednimi instrumentami pieniężnymi, zapewnia bezpieczeństwo i płynność rozrachunków międzybankowych;
3. BC jako **bank gospodarki narodowej** – reguluje cały obieg pieniężny w kraju i zasady rozliczeń pieniężnych w gospodarce, stabilność waluty narodowej, kursy walut oraz bilans płatniczy. BC zapewnia tym samym bezpieczeństwo i płynność całego systemu płatniczego;
4. BC jako **bank państwa** – prowadzi rachunki rządowe (budżetowe), wykonuje operacje zlecone przez organa rządowe, udziela państwu kredytów, utrzymuje rezerwy państwowe, reprezentuje finansowe interesy państwa w stosunkach międzynarodowych.

BC jako kreator całokształtu polityki pieniężnej w kraju

Podstawowym działaniem BC jest **regulowanie dopływu i odpływu pieniądza w obiegu**, w bankach komercyjnych i instytucjach finansowych. Regulacja ta dokonywana jest za pomocą następujących 3 narzędzi:

- ustalania obowiązkowej rezerwy finansowej;
- określania wysokości stopy dyskontowej;
- polityki tzw. otwartego rynku papierów wartościowych.

Rezerwa obowiązkowa (% wkładów) – **jaką muszą utrzymywać banki komercyjne**, wyznaczana jest przez Radę BC (Radę Polityki Pieniężnej). Banki mogą utrzymywać wyższe rezerwy, ale **nie mogą posiadać mniejszej** od wyznaczonego poziomu. Wyznaczanie i pobieranie przez BC obowiązkowej rezerwy wynika z:

- konieczności **zabezpieczenia wypłacalności** banków komercyjnych;
- zdolności **kreowania** (tworzenia) przez banki **dotatkowej siły nabywczej** na rynku pieniężnym kolidującej z polityką BC dotyczącą ilości pieniądza w obiegu;
- możliwości **manewru stopą rezerw** (obniżaniem lub zwiększaniem) w celu korygowania działalności kredytowej banków i dopływu pieniądza do obiegu.

Stopa dyskontowa – jako instrument regulacyjny wykorzystywana jest w **dwóch formach**:

1. Oznacza **stopę procentową ustaloną przez BC przy udzielaniu pożyczek bankom komercyjnym**, tzw. **kredytu refinansowego**. BC jest kredytodawcą ostatniej instancji, może udzielać pożyczek bankom komercyjnym w stanie zagrożenia ich płynności finansowej

i groźby utraty zaufania do wypłacalności. Procent od kredytu powinien być **wyższy od stopy procentowej płaconej od depozytów terminowych**, tak by banki korzystały z niego tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach, **ale niższy od odsetek pobieranych przez banki od udzielanych kredytów**, gdyż w innym przypadku pobieranie kredytu refinansowego byłoby nieopłacalne (rujnujące) dla banku komercyjnego. Kredyt refinansowy może również przybierać formę tzw. **kredytu lombardowego**, który udzielany jest pod zastaw papierów wartościowych. Poziom odsetek określany jest wówczas mianem stopy lombardowej.

2. Związana jest z instytucją **dyskontowania i redyskontowania weksła**. Weksel jest to papier wartościowy, w którym wystawca (dłużnik) zobowiązuje się uregulować wierzycielowi figurującą na wekslu kwotę w ściśle określonym terminie. **Dyskontowanie** (redyskontowanie) polega na ustaleniu **aktualnej wartości weksła, niższej od zapisanej wartości nominalnej**. Różnica (w %) stanowi **stopę dyskontową** (redyskontową) ustalaną przez BC. Jeśli BC chce ograniczyć możliwości kredytowe banków komercyjnych, to podnosi stopę redyskontową do takiego poziomu, który zmniejsza opłacalność redyskonta weksli, i tym samym zmniejsza pulę środków kredytowych. Obniżenie stopy redyskontowej wywołuje skutek odwrotny.

Polityka otwartego rynku – polega na **zakupie lub sprzedaży papierów wartościowych** przez **BC na rynku giełdowym**. W operacjach takich biorą udział banki komercyjne, instytucje finansowe (także zagraniczne) i osoby fizyczne, które chcą ulokować czasowo wolne środki pieniężne w państwowych papierach wartościowych. **Przedmiotem** operacji otwartego rynku są **z reguły krótkookresowe obligacje państwowe** (weksle skarbowe), lokowane na rynku metodą dyskonta, czyli potrącania od nominalnej wartości kwoty odsetek przypadającej za okres do dnia ich płatności. Wysokość tych odsetek (stopy procentowe) ustala BC w zależności od stanu koniunktury.

W celu **ożywienia koniunktury** BC **ustala niską stopę odsetek**, co zachęca do sprzedaży bankowi posiadanych obligacji; w wyniku na rynku pojawia się dodatkowy „zastrzyk” pieniądza, co stwarza możliwość uzyskania tańszego kredytu i zachęca do działalności inwestycyjnej.

W przypadku **napięcia koniunktury** i pojawienia się niebezpieczeństwa recesji BC **ustala wysoką stopę odsetek** lub wręcz wstrzymuje się od dyskontowania obligacji; hamuje to dopływ pieniądza na rynek, co wpływa na podrożenie kredytu i ograniczenie działalności inwestycyjnej.

Wskazane narzędzia finansowe umożliwiają efektywne regulowanie przez BC ilości pieniądza (dopływu i odpływu) w obiegu rynkowym.

Resume:

- Rynek jest systemem, który wywołuje bodźce do dostarczania dóbr i usług przez producentów innym podmiotom. Reagując na te bodźce, producenci zaspokajają potrzeby społeczeństwa; muszą oni konkurować z innymi producentami, by dostarczać swoje produkty w sposób najbardziej efektywny kosztowo.
- Rynek zakłada, że sprzedawcy i nabywcy mogą swobodnie reagować na bodźce cenowe, mając przy tym różne alternatywy wyboru. Nie oznacza to jednak, że ich zachowanie nie jest niczym ograniczone, że mogą wybierać z nieograniczonej liczby wariantów. W praktyce to, co konkurent może zrobić, jest ściśle ograniczone tym, co chcą robić i robią rywale.
- Wreszcie o sprawności funkcjonowania rynku decyduje system pieniężny i bankowy gospodarki (państwa).

Temat 8

Zatrudnienie i bezrobocie w gospodarce rynkowej

❖ Tezy tematu:

Istota i uwarunkowania zatrudnienia. Bezrobocie jako problem makroekonomiczny; stopa bezrobocia jako miara stanu koniunktury. Rodzaje bezrobocia i jego skutki ekonomiczno-społeczne, sposoby przeciwdziałania bezrobociu. Bezrobocie faktyczne a naturalna stopa bezrobocia; prawo A. Okuna i jego skutki (luka PNB). Interwencjonizm państwowy na rynku pracy; aktywne i pasywne sposoby oddziaływania państwa. Teoria ekonomii wobec problemów zatrudnienia i bezrobocia.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Pojęcie zatrudnienia i zasobów siły roboczej.
- ✓ Kategorie zasobów siły roboczej, zatrudnionych i bezrobotnych.
- ✓ Istota i ekonomiczno-społeczne znaczenie bezrobocia.
- ✓ Kryteria zjawiska bezrobocia według urzędów pracy i GUS (MOP).
- ✓ Stopa bezrobocia jako miara skali bezrobocia i stanu koniunktury.
- ✓ Rodzaje bezrobocia według kryterium przyczyn powstawania.
- ✓ Bezrobocie frykcyjne a strukturalne.
- ✓ Bezrobocie cykliczne a technologiczne.
- ✓ Bezrobocie ukryte i utajone.
- ✓ Istota i przyczyny naturalnej stopy bezrobocia.
- ✓ Makroekonomiczny koszt bezrobocia – luka PNB.
- ✓ Istota i znaczenie prawa A. Okuna.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Zatrudnienie, bezrobocie

Zatrudnienie – liczba osób wykonujących pracę na podstawie obowiązujących norm prawnych (osób ujmowanych w statystykach zatrudnienia, ubezpieczeń i organizacji związkowych).

Zasoby siły roboczej – ludzie w tzw. ustawowym wieku produkcyjnym, czynni i bierni zawodowo.

Czynni zawodowo – zarówno zatrudnieni (pracujący), tzn. osoby, które podjęły pracę na podstawie umowy z pracodawcą na zasadzie najmu, mianowania lub współużytkowania środków produkcji, jak i bezrobotni, tzn. ludzie, którzy nie pracują, ale chcą pracować i poszukują pracy.

Bierni zawodowo – ci (poza czynnymi), którzy mogliby pracować, ale nie pracują i nie poszukują pracy. Są to: matki wychowujące dzieci, uczniowie szkół średnich oraz studenci. Ta grupa w każdej chwili może wejść na rynek pracy.

Bezrobocie – liczba osób poszukujących pracy jest większa niż liczba wolnych stanowisk pracy. Część ludzi zdolnych do pracy, chcących pracować i akceptujących istniejący poziom wynagrodzeń pozostaje bez pracy.

Według MOP (GUS) do kategorii bezrobotnych zaliczane są osoby powyżej 16. roku życia, czynne zawodowo, spełniające **równocześnie trzy warunki**:

1. W okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi (osobą pracującą jest osoba, która **wykonywała pracę** przynoszącą dochód przez **co najmniej 1 godzinę** albo pomagała – bez wynagrodzenia – w prowadzeniu rodzinnej działalności gospodarczej).
2. **Aktywnie poszukiwały pracy**, tzn. podjęły niezbędne w tym celu działania w ciągu ostatnich 4 tygodni.
3. **Były gotowe (zdolne) podjąć pracę w tygodniu badanym i następnym**.

Stopa bezrobocia – stosunek liczby ludzi uznanych za bezrobotnych do liczby uznanych za **aktywnych (czynnych) zawodowo**, wyrażony w **procentach na koniec danego okresu** – miesiąca, kwartału czy roku. Wielkość tej stopy zależy od wielkości bezrobocia (liczby osób zdolnych do pracy i chcących pracować, a pozostających bez pracy) oraz od ogólnej liczby aktywnych zawodowo.

Poziom bezrobocia w UE

Według danych Eurostatu, w **maju 2014 r.** stopa bezrobocia dla wszystkich państw UE (bez Chorwacji), wyniosła **11,9%** – tyle samo co w kwietniu. W **strefie euro było to 12,1%**, a miesiąc wcześniej – 12%. Nominalnie w całej Unii w ciągu miesiąca przybyło 16 tys. bezrobotnych i ich liczba wynosi **26,4 mln**. **Najlepiej ze wzrostem zatrudnienia radzi sobie Łotwa**, gdzie stopa bezrobocia w ciągu roku spadła z **15,5% do 12,4%** Natomiast **najwięcej**

osób bezrobotnych w ciągu roku przybyło na **Cyprze**; podczas gdy w 2012 r. stopa bezrobocia wynosiła tam 11,4 %, dziś sięga 16,3%.

Według Eurostatu **stopa bezrobocia w Polsce** wyniosła w maju 2014 r. 12,7%, czyli **powyżej średniej dla 27 krajów**. Według GUS było to 13,5%.

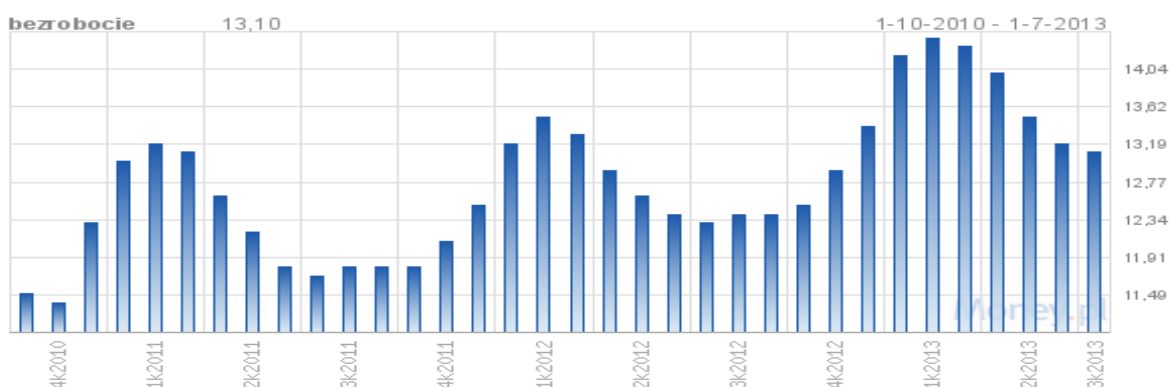
Bezrobocie wśród młodych

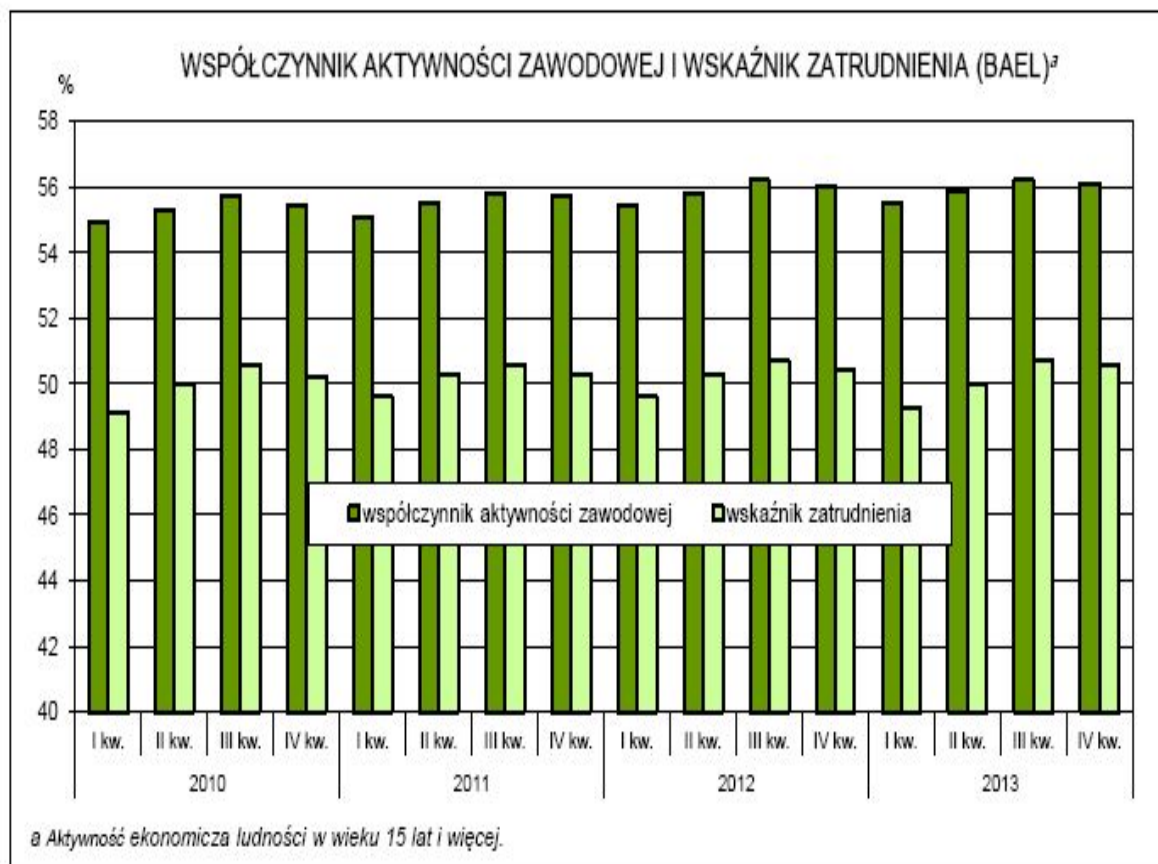
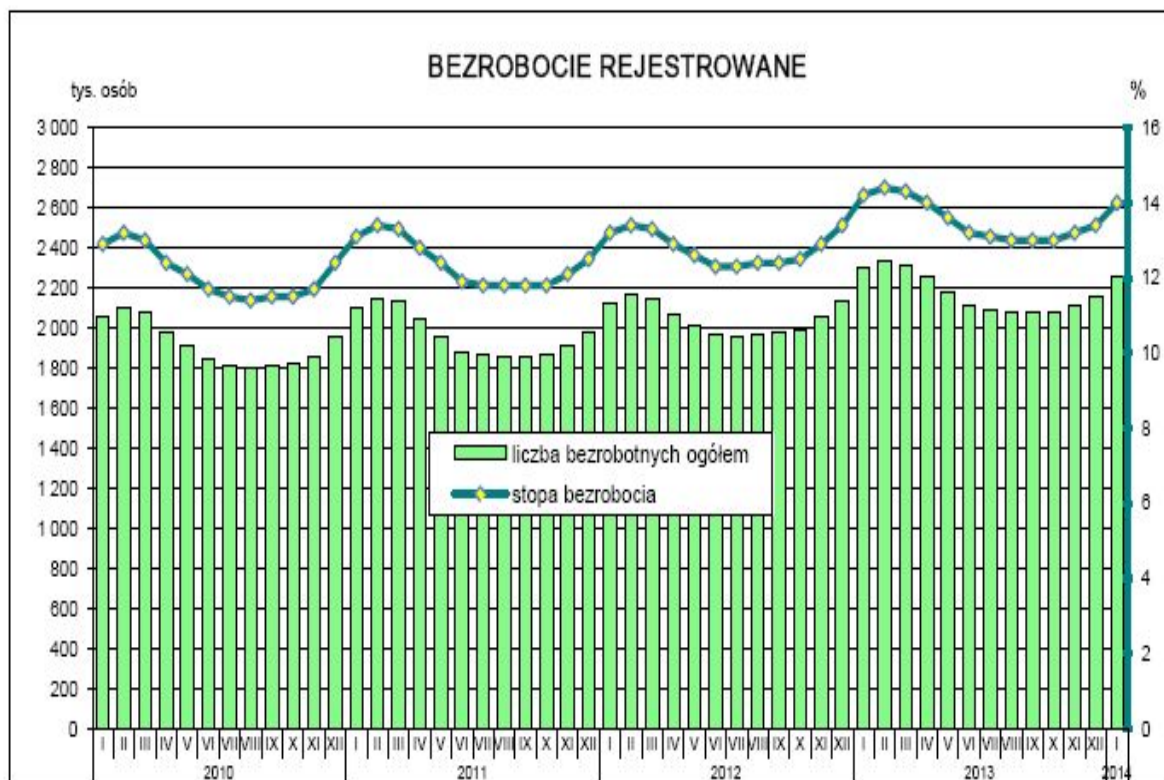
W całej **Unii** jest 5,5 mln bezrobotnych poniżej 25. roku życia, z czego 3,5 mln w **strefie euro**. W ujęciu rocznym liczba młodych bezrobotnych spadła o 43 tys. w UE, lecz wzrosła o tyle samo w strefie euro. W maju 2014 r. stopa bezrobocia wśród młodych wynosiła 23,2% w UE i 23,9% w eurolandzie. Na tym tle **korzystnie** prezentują się **Niemcy (7,5%)** i **Austria (9,3%)**, a **najgorzej** **Grecja (58,7%)** i **Hiszpania (56,1%)**.

Bezrobocie w Polsce

Stopa bezrobocia w maju 2014 r. wyniosła 12,7%; na koniec tego roku ukształtuje się jednak na poziomie ok. 14%. Według danych GUS w urzędach pracy w końcu sierpnia zarejestrowanych było 2 mln 85 tys. osób bezrobotnych, a pracodawcy zgłosili do urzędów pracy 74,4 tys. wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej.

Najwyższe bezrobocie utrzymywało się w województwie warmińsko-mazurskim (22,4%), kujawsko-pomorskim (17,4%) i zachodniopomorskim (16,8%), najniższe zaś – w wielkopolskim (10,0%), mazowieckim i śląskim (po 11,1%).





Rodzaje bezrobocia (według kryterium przyczyn powstawania).

- **frykcyjne** – ciągły ruch ludności, z jednego rejonu kraju do drugiego, z jednego rodzaju pracy do innego, ze zmiany zawodu itp. Jest to **przejściowe zjawisko niedopasowania popytu i podaży siły roboczej**;
- **cykliczne** (koniunkturalne) – wywoływane przez okresowe spadki koniunktury gospodarczej; związane z typowym dla gospodarki rynkowej przebiegiem cyklu koniunkturalnego;
- **strukturalne** – aktualna podaż siły roboczej niedostosowana do struktury popytu na nią; wynika z przemian strukturalnych gospodarki;
- **technologiczne** – bezpośredni wynik postępu technicznego, mechanizacji i automatyzacji procesów wytwórczych, które mają charakter pracooszczędny (często jest podstawą strukturalnego bezrobocia);
- **płacowe** – spowodowane ograniczaniem zatrudnienia na skutek zbyt wysokich płac realnych w gospodarce narodowej;
- **sezonowe** – wynika z osłabienia (redukcji) popytu na pracę z powodów naturalnych, podyktowanych porą roku. Dotyczy zwłaszcza rynku w pracy w rolnictwie, budownictwie, transporcie itp., gdzie aktywność gospodarcza determinowana jest warunkami klimatycznymi;

Rodzaje bezrobocia (trudno mierzalne):

- **ukryte** – obejmuje ludzi nieujętych w statystykach: są oni zatrudnieni w niepełnym wymiarze czasu pracy mimo gotowości pracy pełnoetatowej, pracują na stanowiskach niewymagających posiadanych przez nich kwalifikacji lub zostali zniechęceni do dalszego poszukiwania pracy po długim okresie bezskutecznych prób jej podjęcia;
- **utajone** – szczególnie na wsi, obejmuje nadwyżkę siły roboczej zatrudnianej w rodzinnych gospodarstwach rolnych;
- **dobrowolne** – występuje w warunkach równowagi popytu i podaży pracy. W tym przypadku bezrobotni nie chcą podejmować pracy za obowiązującą na rynku stawkę płac;
- **przymusowe** – gdy podaż pracy jest większa niż popyt na pracę. Stan ten warunkuje istniejąca na rynku pewna sztywna wysokość płac, w tym płacy minimalnej, na której poziomie występuje określona podaż pracy – znacznie większa niż popyt na pracę.

Naturalna stopa bezrobocia – taki minimalny odsetek siły roboczej, który nie znajduje zatrudnienia z powodu frykcyjnych i strukturalnych problemów gospodarki wywołujących konieczność przemieszczania się ludzi między miejscami pracy, regionami; po raz pierwszy

wkraczających do pracy zawodowej, powracających do pracy zawodowej czy też rezygnujących z pracy, itp. (ok. 4–7% z tendencją wzrostową).

Główne przyczyny wzrostu naturalnej stopy bezrobocia:

- **niekorzystna sytuacja demograficzna krajów** – roczniki wyżu demograficznego i aktywizujące się zawodowo kobiety sukcesywnie zwiększały zasoby siły roboczej, których nie był w stanie wchłonąć rynek pracy;
- **wzrost funkcji opiekuńczych państwa (rosnące płatności dla ludności)** – istniejące i podwyższone zasiłki dla bezrobotnych, rozwinięta opieka socjalna i inne świadczenia społeczne państwa, oddziaływanie silnych związków zawodowych itp. powodowały, że grupy te wykazywały słabą motywację do podejmowania nisko opłacanej pracy, często rezygnując nawet z dalszego poszukiwania lepszej pracy;
- **wstrząsy inflacyjne** – ograniczone przeciwdziałanie bezrobociu ze strony rządów, które na tle rosnących wymagań rynku pracy i wzrostu cen żywności, nośników energii, surowców itp. – przywiązywały znacznie większą uwagę do walki z inflacją niż do tworzenia nowych miejsc pracy.

Główny ekonomiczno-społeczny koszt bezrobocia

Luka PNB – straty z tytułu bezrobocia – różnica między potencjalnym PNB (tzn. występującym w warunkach pełnego zatrudnienia) a rzeczywistym PNB.

Prawo A. Okuna – dla każdego procentu wzrostu rzeczywistej stopy bezrobocia powyżej naturalnej stopy bezrobocia luka PNB powiększa się o ok. 2,5%.

Jeśli więc w określonym kraju rzeczywista stopa bezrobocia wynosi np. 14%, a naturalna stopa bezrobocia określana jest na poziomie 6%, to owe 8% różnicy powoduje 20-procentową ($2,5 \times 8$) lukę PNB. Czyli z tytułu nieczynnych w gospodarce zasobów siły roboczej społeczeństwo traci aż 20% możliwych do uzyskania dóbr i usług; z kolei spadek bezrobocia o 1% to wzrost PKB o 2,5%.

P. Samuelson, W. Nordhaus: „Wysokiemu poziomowi bezrobocia towarzyszy wysoki poziom produktu, którego wytworzenia zaniechano – zupełnie tak samo, jak gdyby tę właśnie ilość zmarnotrawionych, niewytworzonych samochodów, środków żywności, budynków, itp. po prostu utopiono w odmętach oceanu”.

Główne zjawiska w strukturze bezrobocia:

1. Udział bezrobocia długookresowego w ogólnej skali bezrobocia.
2. Stopa bezrobocia wśród młodzieży.
3. Zróżnicowanie przestrzenne bezrobocia.

Ad 1. O bezrobociu **długookresowym** świadczy znaczna liczba bezrobotnych pozostających bez pracy ponad 12 miesięcy. Wysoki udział takiego bezrobocia w ogólnej strukturze poszukujących pracy świadczy o małej zdolności gospodarki do wchłaniania wolnych zasobów siły roboczej, a tym samym o małej dynamiczności rynku pracy. Wiąże się to z niską dynamiką procesów inwestycyjnych, może też wynikać z małej pracoochłonności nowych inwestycji, opartych na pracooszczędnym postępie techniczno-innowacyjnym. Ten typ bezrobocia dominował np. w Polsce w połowie lat 90.; jego udział w bezrobociu ogółem sięgał 45%.

Ad 2. Oстрыm problemem społecznym jest **stopa bezrobocia wśród młodzieży**. Świadczy ona o nieprzystosowaniu rynku pracy do wchłaniania młodej siły roboczej, wkraczającej w wiek produkcyjny, lub o niewłaściwej – z punktu widzenia potrzeb gospodarki – strukturze ogólnego i zawodowego wykształcenia, a tym samym kwalifikacji młodzieży. Np. w końcu 2008 r. bezrobocie w Unii Europejskiej określano ogółem w wysokości 7,6%, ale bezrobocie wśród ludzi młodych (poniżej 25 lat) sięgało 15,2%, w 2013 r. odpowiednio: 10,9% i aż 23,2%.

Ad 3. Ważną wymowę ma **struktura przestrzenna** bezrobocia. Znajomość zróżnicowania przestrzennego wolnych zasobów siły roboczej jest podstawą koncentracji środków walki z bezrobociem w rejonach kraju o szczególnym nasileniu tego zjawiska. O znaczeniu tej struktury świadczyć może stan polskiego bezrobocia z 1. połowy lat 90., charakteryzujący się właśnie dużym zróżnicowaniem przestrzennym. Np. w 1993 r. ogólna stopa bezrobocia wahała się od 7,2% w byłym województwie krakowskim do prawie 29% w byłym województwie koszalińskim. Natomiast stopa bezrobocia długookresowego wahała się od 1% w byłym województwie krakowskim do prawie 16% w byłym województwie suwalskim.

Determinanty nierównowagi rynków pracy

U podstaw – znane zjawisko ograniczoności zasobów:

1. Historycznie ujmując, zasoby finansowe każdego społeczeństwa były i są ograniczone, a w konsekwencji **ograniczony jest popyt** na dobra i usługi. To powoduje, że potencjał wytwórczy ludzi nie jest w pełni wykorzystany, co oznacza niemożność pełnego zatrudnienia – zagwarantowania pracy wszystkim chętnym w wieku produkcyjnym.
2. Współcześnie, **dynamiczny rozwój techniki powoduje zajmowanie masowej ilości miejsc pracy przez urządzenia automatyczne, elektroniczne i roboty produkcyjne**. Niegdyś tysiące osób pracowało przy taśmach montażowych samochodów, sztab ludzi dokonywał obliczeń w księgowości itd. Obecnie w produkcji potrzeba coraz mniejszej liczby ludzi, automaty są wydajniejsze, a ponadto nie wysuwają żadnych postulatów pod adresem pracodawców. Poza tym konkurencja rynkowa likwiduje produkty wytwarzane tradycyjnymi, kosztochłonnymi metodami.

Konkluzje i wnioski dotyczące nierównowagi rynków pracy

Tradycyjne metody przeciwdziałania bezrobociu drogą tworzenia nowoczesnych miejsc pracy okazują się już nieefektywne. Im doskonalsze i bardziej nowoczesne technologicznie są nowe zakłady pracy, tym – relatywnie – mniej jest w nich zatrudnionych.

Tzw. **jobless growth**, czyli wzrost gospodarczy bez tworzenia nowych miejsc pracy, stał się w zasadzie faktem we wszystkich krajach wysoko rozwiniętych, a proces ten upowszechnia dokonująca się – w ramach globalizacji – rewolucja informacyjna.

W tej sytuacji konieczne jest **poszukiwanie** w teorii i realizacja w gospodarce **nowych form i sposobów przeciwdziałania bezrobociu przez państwo**, przez realizację na rynku pracy zarówno polityki aktywnej – mającej na celu tworzenie miejsc pracy (manewrowanie skalą stopy opodatkowania, kreowanie określonej polityki pieniężnej, kredytowej, zamówień publicznych i inwestycji publicznych, itp. prowadzące do ożywienia działalności gospodarczej kapitału prywatnego, wzrostu popytu konsumpcyjnego i inwestycji, a w wyniku – do wzrostu popytu na siłę roboczą i zatrudnienia w gospodarce narodowej), jak i pasywnej – zmierzającej do pomocy socjalnej bezrobotnym.

Temat 9

Inflacja w gospodarce rynkowej

❖ Tezy tematu:

Istota inflacji jako cechy rozwoju gospodarczego. Mierniki inflacji. Indeks cen „koszyka konsumpcyjnego” jako miara poziomu cen; stopa inflacji. Koncepcje i kryteria klasyfikacyjne inflacji. Rodzaje inflacji wg kryterium czasu trwania, charakteru i przyczyn powstawania. Przyczyny występowania różnych rodzajów inflacji i sposoby przeciwdziałania. Koszty i korzyści z inflacji. Krzywa Phillipsa a zjawisko stagflacji. Inflacja a inne problemy makroekonomiczne i społeczne. Polityka antyinflacyjna państwa i jej bariery.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Istota i rodzaje inflacji w makroskali.
- ✓ Indeks cen konsumpcyjnych (ICK) jako miara poziomu cen i stopy inflacji.
- ✓ „Koszyk rynkowy” jako podstawa ICK, stopa inflacji.
- ✓ Istota, skutki i możliwości ograniczenia inflacji galopującej i hiperinflacji.
- ✓ Istota, skutki i możliwości przeciwdziałania inflacji popytowej.
- ✓ Istota, skutki i możliwości hamowania inflacji podażowej.
- ✓ Istota, skutki i możliwości ograniczenia inflacji strukturalnej.
- ✓ Konsekwencje a sposoby przeciwdziałania inflacji w makroskali.
- ✓ Podstawy i istota krzywej Phillipsa.
- ✓ Istota stagflacji i jej przyczyny (spadek tempa produktywności i realnego DN).
- ✓ Współczesne przesłanki wzrostu produktywności i ograniczania stagflacji.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Inflacja – trwały wzrost ogólnego poziomu cen w pewnym okresie z uwzględnieniem zmian jakości towarów; trwały wzrost cen wielu dóbr nie jest równoważony spadkiem cen innych dóbr.

Stopa inflacji – stosunek cen w danym roku do cen w roku przyjętym za bazowy.

Pomiar poziomu cen i stopy inflacji dokonywany jest za pomocą **indeksu cen konsumpcyjnych** – **ICK** (HICP – w UE). ICK (HICP) – wyraża stosunek kosztów określonych dóbr konsumpcyjnych (objętych reprezentatywnym zestawem – „koszykiem”) z roku badania do kosztów tych dóbr w roku przyjętym za bazowy.

Koszyk – obejmuje dobra nabywane regularnie przez ludność, toteż ICK nazywany też bywa indeksem (wskaźnikiem) kosztów utrzymania.

Składniki zharmonizowanego wskaźnika cen konsumpcyjnych HICP w strefie euro UE

HICP ogółem = 100,0%, w tym:

1. Ceny towarów 59,2% – w tym:

- żywność nieprzetworzona – 7,6%;
- żywność przetworzona – 11,8%;
- nieenergetyczne towary przemysłowe – 30,0%;
- energia – 9,8%.

2. Usługi 40,8% – w tym:

- mieszkania – 10,2%;
- transport – 6,4%;
- łączność – 3,1%;
- rekreacja i usługi dla ludności – 14,4%;
- inne – 6,7%.

Wskaźnik **HICP**, ogłaszany przez urząd statystyczny UE – Eurostat, jest głównym miernikiem zmian sytuacji cenowej w strefie euro. Wskaźnik został ujednoczony tak, aby można było w sposób porównywalny mierzyć zmiany cen w poszczególnych krajach strefy euro. HICP umożliwia dokładne oszacowanie zachodzących z upływem czasu zmian cen reprezentatywnego koszyka dóbr konsumpcyjnych w eurolandzie.

Składniki koszyka rynkowego w Polsce* (szacunkowo w %)

	2011 r.	2012 r.	2013 r.
<u>Ogółem</u> (w tym rodzaje produktów):	100,0	100,0	100,0
Żywność i napoje bezalkoholowe	24,5	24,1	24,1
Napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	5,7	5,7	5,7
Odzież i obuwie	5,4	5,1	5,2
Użytkowanie mieszkania i nośniki energii	19,4	20,1	20,7
Wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	5,3	5,2	4,3
Zdrowie	4,9	5,1	4,9
Transport	9,4	9,2	9,2
Łączność	4,9	4,7	4,6
Rekreacja i kultura	7,7	7,7	7,8
Edukacja	1,2	1,2	1,3
Restauracje i hotele	6,3	6,7	6,8
Inne towary i usługi	5,3	5,2	5,4

Koszyk rynkowy (inflacyjny) – system wag wykorzystywany do obliczeń wskaźnika cen dóbr konsumpcyjnych. Łączną wartość koszyka **oblicza się, mnożąc ilość towarów danego rodzaju przez ich cenę i sumując uzyskane wyniki**, co wyznacza wzrost (lub spadek) jego wartości. Na jego podstawie GUS podaje informacje o wysokości inflacji w ujęciu miesięcznym i rocznym.

Ogólna klasyfikacja inflacji:

1. Ze względu na czas trwania:

- **chwilowa** (krótkookresowa) – wzrost ogólnego poziomu cen dóbr i usług ma miejsce w krótkim okresie, do kilku miesięcy;
- **trwała** (długoterminowa, chroniczna, inercyjna) – wzrost cen utrzymuje się przez dłuższy okres; trudna do zwalczania, mało skuteczne instrumenty pieniężne, poddaje się dopiero procesom restrukturyzacji w gospodarce narodowej;

2. Ze względu na charakter:

- **pełzająca** (powolna, przytłumiona) – do 5% rocznie; skutki są znikome i nie powodują większych zakłóceń w społecznym procesie produkcji i konsumpcji, a przez to poddają się kontroli państwa;
- **krocząca** (stapająca, biegnąca, kłusująca) – do 10% rocznie; ujawnia tendencję do wymykania się spod kontroli i przyspieszania swojego tempa;

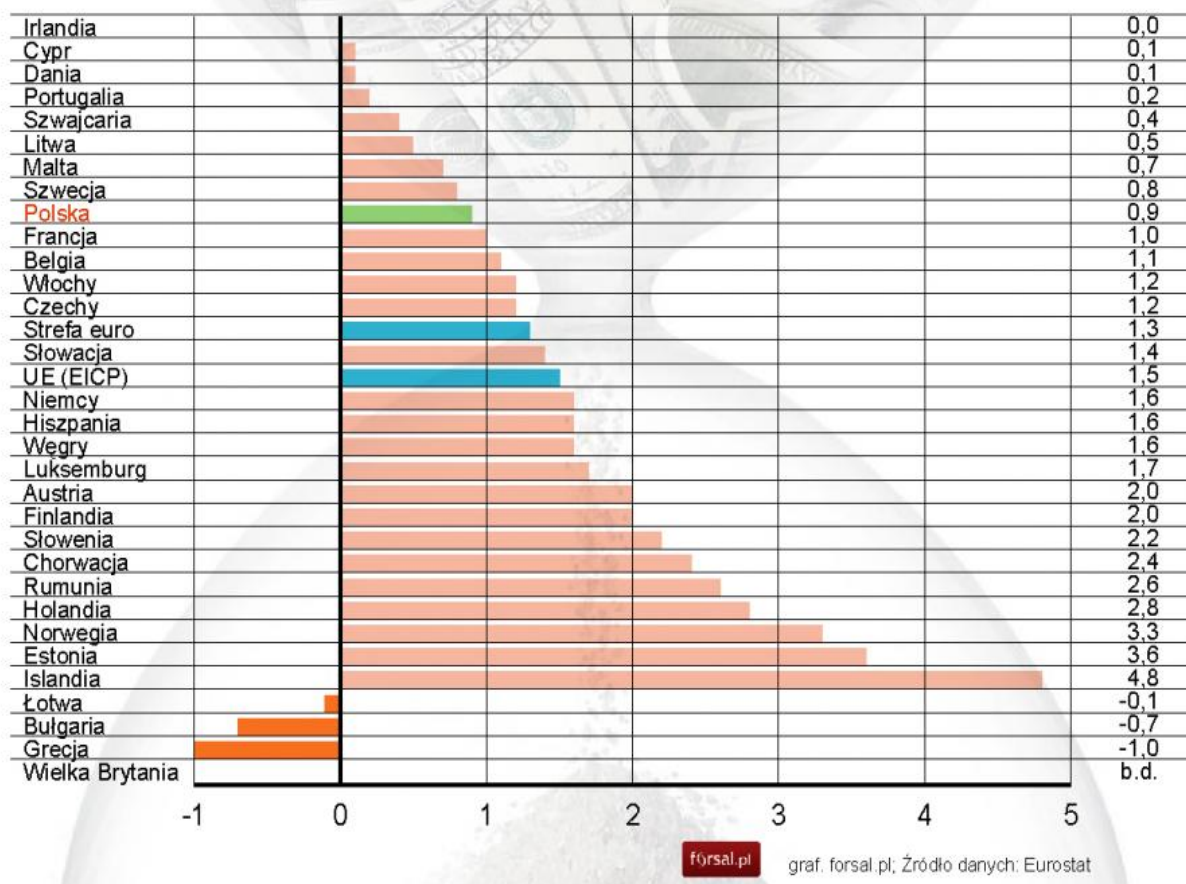
- **galopująca** (superinflacja) – do 150% rocznie; stanowi poważne zagrożenie dla procesów wzrostu gospodarczego, prowadzi do erozji systemów motywacyjnych w mikroskali, wymyka się spod kontroli państwa;
- **hiperinflacja** (histeryczna, szalejąca) – >150% rocznie uniemożliwia sterowanie procesami ekonomicznymi. Towarzyszy jej anarchizacja stosunków produkcji i eliminacja racjonalnego gospodarowania. Zniekształceniu ulegają proporcje makroekonomiczne; rodzą się przesłanki gospodarki bezpieniężnej (np. Niemcy po I wojnie światowej).

Rodzaje inflacji według kryterium źródeł powstawania:

1. **Popytowa** (inflacja nabywców, ciągniona przez popyt) – **gdy całkowita wielkość planowanych wydatków ludności** (popyt globalny) **wzrasta szybciej niż całkowita wielkość produkcji** (PNB); ludzie chcą kupić więcej niż gospodarka wytwarza przy danym wykorzystywaniu mocy wytwórczych. Potencjalni nabywcy, rywalizując o ograniczony zasób dóbr i usług, sami „ciągną” ich ceny w górę. Może być stymulowana dodatkowo przez:
 - wzrost podaży (ilości) pieniądza w obiegu;
 - wzrost wydatków rządowych;
 - podwyżki płac nieskorelowane ze wzrostem wydajności pracy;
2. **Podażowa** (inflacja dostawców – pchana przez koszty) – **gdy ograniczona jest podaż jednego lub kilku ważnych zasobów albo gdy ich cena ulega wyraźnemu wzrostowi**. Przesłanki tej inflacji leżą po stronie podaży, a **przyczyny – we wzroście kosztów**. Jej przyczyną może być np.:
 - odcięcie dostaw ropy naftowej z importu z powodów politycznych;
 - ograniczenia dostaw żywności (np. zboża) z powodu nieurodzaju;
 - ustalanie bardzo wysokich cen przez monopole;
 - wdrożenie w gospodarce znacznych innowacji (np. robotyzacji taśm montażowych), prowadzących do wystąpienia niedoborów strategicznych surowców lub „wąskich gardeł” w zaopatrzeniu produkcji (materiałów elektronicznych, uszlachetnionej stali itp.);
 - tzw. ciągniony wzrost cen w gospodarce wywołany podwyżką cen paliw i innych nośników energii;
 - naciski grup społecznych (lobby).We wszystkich tych przypadkach **podaż jest ograniczona**: albo **bezpośrednio – fizycznie**, albo **pośrednio – bo wysoka cena zmniejsza popyt**. Natomiast konkurencja między nabywcami pchać będzie ceny w górę, wymusza ogólną podwyżkę cen;
3. **Strukturalna** – **gdy podaż jest niedostosowana do popytu**; producenci nie potrafią sprawnie zmienić struktury produkcji w odpowiedzi na zmiany w strukturze popytu. Czyli:

ogólna struktura tego, co kupować chcą nabywcy (konsumenci, firmy, rząd), zmienia się, a producenci nie są w stanie dokonać szybkich zmian w alokacji zasobów, a tym samym w strukturze produkcji i podaży. W wyniku ceny pożądaných dóbr (ograniczonych) gwałtownie rosną.

Roczna inflacja w różnych krajach Europy w sierpniu 2013 r.



Średnioroczna stopa inflacji w Polsce (w %)

Rok	Inflacja	Rok	Inflacja	Rok	Inflacja	Rok	Inflacja	Rok	Inflacja	Rok	Inflacja
1960	1,2	1970	1,1	1980	9,4	1990	5,8	2000	0,1	2010	2,6
1961	1,5	1971	-0,1	1981	21,2	1991	70,3	2001	5,5	2011	4,2
1962	1,6	1972	0,0	1982	00,8	1992	43,0	2002	1,9	2012	4,6
1963	1,4	1973	2,8	1983	2,1	1993	5,3	2003	0,8		
1964	1,2	1974	7,1	1984	5,0	1994	32,2	2004	3,5		

1965	0,9	1975	3,0	1985	5,1	1995	7,8	2005	2,1		
1966	1,2	1976	4,4	1986	17,7	1996	9,9	2006	2,4		
1967	1,5	1977	4,9	1987	5,2	1997	14,9	2007	2,4		
1968	1,6	1978	8,1	1988	8,1	1998	11,8	2008	4,2		
1969	1,4	1979	7,0	1989	251,1	1999	7,3	2009	3,6		

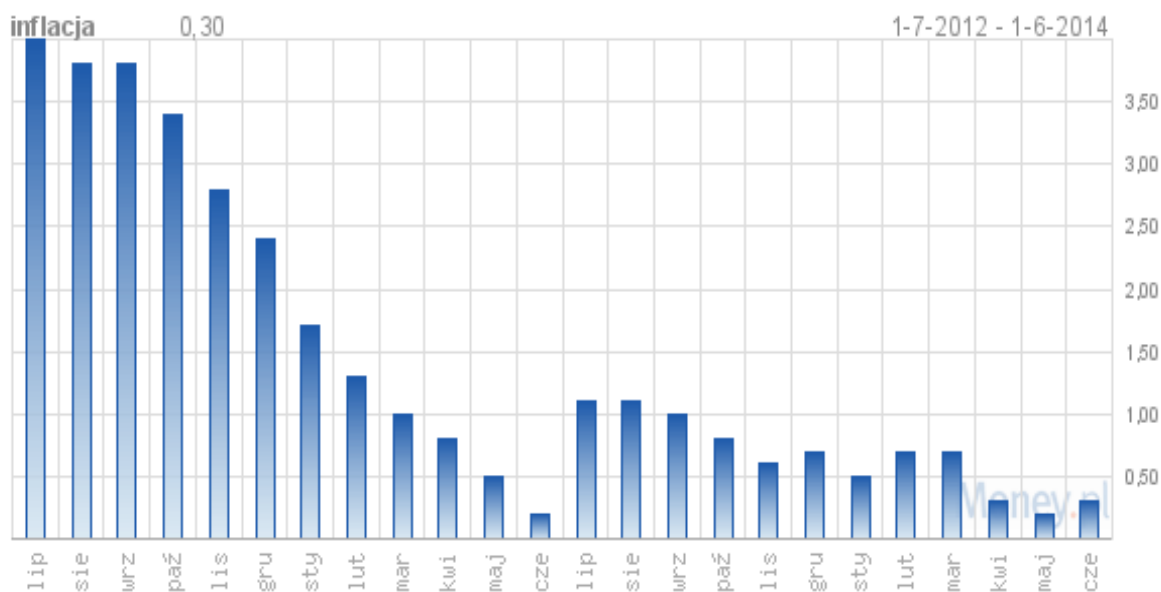
Hiperinflacja:

W latach 1918–1923: w Polsce cena 1 \$ wzrosła z 9 marek do 6,4 mln marek; w Niemczech cena 1 \$ wzrosła z 0,25 marki do 4,2 mld marek (XI 1923 r. – cena znaczka pocztowego wynosiła 500 mld marek).

W 1946 r.: Węgry – stopa inflacji = 41,9 biliarda % miesięcznie (VIII 1946 r. – cena znaczka pocztowego wynosiła 20 kwadryliardów pengo (1 z 24 zerami)).

W 1985 r.: Boliwia – stopa inflacji = 10 000% rocznie; w 1993 r.: Ukraina – 5000% rocznie.

Inflacja w Polsce w okresie lipiec 2012 r. – czerwiec 2014 r.



Ekonomiczno-społeczne skutki inflacji:

Podstawowy – spadek siły nabywczej pieniądza (tzw. **deprecjacja pieniądza**), a za tym ograniczenie jego funkcji.

Następstwa:

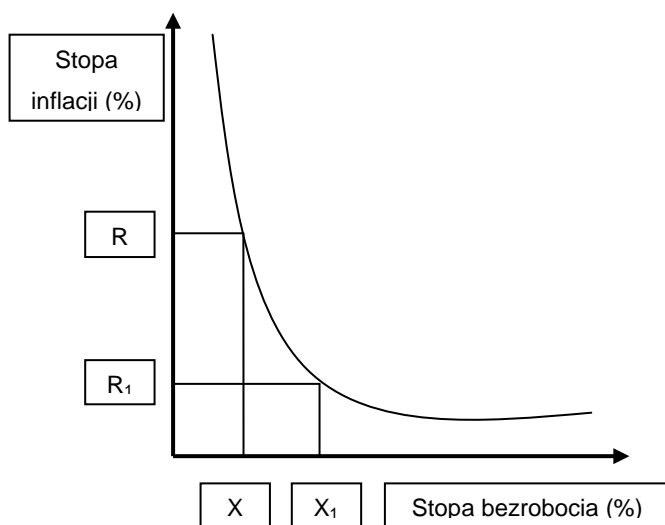
- wzrost stopy procentowej kredytów i oszczędności skutkujący podejmowaniem błędnych decyzji dotyczących lokat kapitałowych;
- ucieczka rodzimych kapitałów za granicę i obawy obcego kapitału przed podjęciem inwestycji w gospodarce dotkniętej inflacją;
- erozja realnego poziomu opodatkowania i negatywne skutki dla budżetu;
- wzrost kosztów produkcji oraz mniejsze od założonych zyski;
- ucieczka od pieniądza w wartości rzeczowe, prowadząca do nieprawidłowej alokacji kapitału, do nieuzasadnionych zakupów przez gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa;
- ucieczka od pieniądza prowadząca także do powstrzymywania się od sprzedaży.

Problemy zwalczania inflacji

Na tle skutków oczywista jest **konieczność przeciwdziałania, tłumienia inflacji**. Dwa główne problemy:

1. Ustalenie **rodzaju inflacji**, ponieważ każdy wymaga innego przeciwdziałania:
 - inflacja popytowa może być tłumiona przez ograniczanie wydatków rządowych lub zwiększenie podatków dochodowych, co prowadzi do ograniczenia wydatków konsumpcyjnych i zmniejszenia nacisku na ceny;
 - inflację podażową może ograniczyć program zwiększania podaży kluczowych surowców i produktów, takich jak ropa naftowa, stal. Służyć temu może zwiększenie wydobycia surowców strategicznych, wzrost importu itp.;
 - zwalczanie inflacji strukturalnej musi polegać na dążeniu do eliminacji problemów, które napotykają producenci przy przemieszczaniu czynników produkcji (przemianie w alokacji zasobów), jak też problemów napotykanym przez pracowników przy przenoszeniu się do innych dziedzin gospodarki (mobilność kapitału i pracy).
2. Przewycięzanie **polityczno-społecznych zastrzeżeń** wdrażania odpowiedniej antyinflacyjnej polityki, np. kontrolowania podaży pieniądza, ograniczanie skłonności rządu do nadmiernych wydatków, ograniczania programów państwowych świadczeń socjalnych itp., co nieuchronnie wywołuje kontrowersje społeczno-polityczne.

Krzywa A.W. Philipa wyrażająca zależność między stopą inflacji a stopą bezrobocia



Ekonomiści o orientacji keynesowskiej dowodzili, że bezrobocie i inflacja są skorelowane ujemnie. Zatem stopę bezrobocia niższą niż X_1 można osiągnąć jedynie kosztem stopy inflacji wyższej niż R_1 . Stopa bezrobocia X możliwa jest zaś jedynie przy stopie inflacji R . Tym samym kształt krzywej Philipa sugeruje, że w polityce makroekonomicznej można wybierać między wyższą stopą inflacji a niższym bezrobociem lub odwrotnie. Takie zależności występowały w świecie do końca lat 70.

W latach następnych inflacja i bezrobocie nie były już związane odwrotną zależnością. W wielu krajach po 1980 r. tendencje wzrostowe wykazywało zarówno bezrobocie, jak i inflacja, a np. w 1989 r. w niektórych krajach zależność ta miała nawet charakter korelacji dodatniej, tzn. im wyższa była stopa inflacji, tym bardziej rosło bezrobocie.

Ten podwójny problem: wysokiego bezrobocia i wysokiej inflacji określony został mianem **stagflacji**. Jest to określenie powstałe z połączenia fragmentów słów „stagnacja” i „inflacja”, a oznacza jednoczesne występowanie trwale wysokich stóp bezrobocia i inflacji. Za ich przyczynę uznano wyczerpanie się tradycyjnych czynników wzrostu produktywności, a możliwości tego wzrostu upatruje się w związku ze wzrostem jakości kapitału ludzkiego, determinowanym tzw. rewolucją informatyczną i rozwojem IV sektora gospodarki: edukacyjno-informatycznego.

Temat 10

Oczekiwania w teorii makroekonomii

❖ Tezy tematu:

Istota i znaczenie oczekiwań. Hipoteza oczekiwań naiwnych i adaptacyjnych. Geneza teorii racjonalnych oczekiwań. Przyczynowa rola racjonalnych oczekiwań – hipoteza efektywnego rynku. Przyczynowa rola racjonalnych oczekiwań – założenia zachowań podmiotów na rynku. Rola oczekiwań w kształtowaniu inwestycji, konsumpcji i popytu na pieniądź. Mankamenty założeń oczekiwań racjonalnych. Kontrowersje wokół teorii racjonalnych oczekiwań – ekstremalność założeń. Kontrowersje wokół teorii racjonalnych oczekiwań – problem kosztów informacji a założenia racjonalnej ignorancji. Ogólne znaczenie (ocena) teorii racjonalnych oczekiwań.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Oczekiwania a ryzyko.
- ✓ Istota oczekiwań naiwnych.
- ✓ Sens oczekiwań adaptacyjnych a oczekiwania naiwne.
- ✓ Przesłanki racjonalnych oczekiwań.
- ✓ Główne założenia oczekiwań racjonalnych.
- ✓ Wpływ oczekiwań na kształtowanie się konsumpcji i inwestycji.
- ✓ Wpływ oczekiwań na kształtowanie się popytu na pieniądź.
- ✓ Mankamenty założeń teorii oczekiwań.
- ✓ Problem kosztów informacji i racjonalnej ignorancji a oczekiwania.
- ✓ Zalety i mankamenty teorii oczekiwań racjonalnych.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Istota i znaczenie oczekiwań

W zasadzie każda decyzja uczestników rynku o charakterze ekonomicznym podejmowana jest z **uwzględnieniem ich oczekiwań** co do rozwoju sytuacji w przyszłości, czyli na podstawie przypuszczeń odnośnie do przyszłych wyników i konsekwencji decyzji. Tym samym **oczekiwania są odmianą kalkulacji ryzyka**.

Znaczenie oczekiwań:

- Oczekiwania co do przyszłej rentowności przedsiębiorstw odgrywają kluczową rolę w **ustalaniu planowanych inwestycji**.
- Oczekiwania odgrywają znaczącą rolę w **określaniu zachowań konsumpcyjnych** – decyzje dotyczące konsumpcji zależą nie tylko od bieżącego dochodu, ale również **od dochodu spodziewanego w przyszłości**.

W konsekwencji wymienionych oddziaływań oczekiwania odgrywają ważką rolę w **kształtowaniu popytu na pieniądź**.

Wskutek mnogości zachowań psychologicznych ludzi oczekiwania są kategorią niezwykle zróżnicowaną. Z punktu widzenia ekonomii najważniejsze rodzaje oczekiwań to: **naiwne, adaptacyjne i racjonalne**.

Hipoteza oczekiwań naiwnych i adaptacyjnych

We wcześniejszych rozważaniach dotyczących równowagi ekonomicznej i analizy zachowań jednostki gospodarującej ujmowano przede wszystkim dwa typy oczekiwań.

1. **Oczekiwania naiwne** – zwykła ekstrapolacja wartości pewnej (jednej) zmiennej, wyprowadzonej z obserwacji przeszłości. Ten typ oczekiwań, wyraźnie **statyczny**, występuje w wielu teoriach neoklasycznych, **zakładających trwałość równowagi i niski stopień niepewności** (ryzyka) towarzyszącej procesom gospodarczym. Przykładowo, w modelu decyzji inwestycyjnej można ekstrapolować obserwowane w przeszłości wartości poziomu zysku i uznać je za zmienną oczekiwaną.
2. **Oczekiwania adaptacyjne** – kiedy podmiot gospodarujący uwzględnia **wszystkie wartości** zmiennej **przyjmowane w przeszłości**. Bierze on pod uwagę zwłaszcza wartości ostatniego okresu, którym przypisuje się wyższe wagi niż wcześniejszym. W ten sposób model oczekiwań adaptacyjnych **uwzględnia opóźnienia w wykorzystywaniu informacji z przeszłości**. W takiej sytuacji podmiot gospodarujący **przystosowuje swoje oczekiwania w zależności od otrzymanych informacji z okresu poprzedniego, koryguje wcześniejsze błędy**.

Jednym z twórców modelu oczekiwań adaptacyjnych był P.D. Cagan, znawca problemów inflacji, który skupił uwagę na zjawisku **powolnego przystosowywania się cen do zmiany sytuacji ekonomicznej**. Na przykładzie ogromnej inflacji w Niemczech w latach 20. zbudował model uwzględniający oczekiwania adaptacyjne, dowodząc, że dawniejszym zjawiskom inflacyjnym przypisuje się mniejsze znaczenie. Według Cagana w formułowaniu oczekiwań nie są brane pod uwagę informacje na temat bieżących gwałtownych wydarzeń o charakterze szoków, np. zaskakujących decyzji podatkowych. Za prawidłowość kształtującą oczekiwania adaptacyjne uznał ciągłe niedoszacowanie stopy inflacji w stosunku do inflacji rzeczywistej.

Uogólniając: oczekiwania adaptacyjne oznaczają dostosowanie oczekiwań ludzi w odniesieniu do przyszłości na podstawie zachodzących zjawisk na rynkach. Przykładowo, jeżeli zostanie zmniejszona (odczuwalnie) inflacja, to pracownicy zgodzą się na wolniejszy wzrost ich płac nominalnych, ponieważ to nie zagraża ich płacom realnym. Przesłanką takiej postawy jest założenie, że w przyszłości inflacja będzie wolniejsza.

Geneza teorii racjonalnych oczekiwań

W latach 70. XX wieku oddziaływanie państwa na gospodarkę przez kierowanie popytem (wg teorii Keynesa) okazało się nieskuteczne w rozwiązywaniu problemów makroekonomicznych gospodarki USA i innych krajów. Stało się to przesłanką poszukiwania wyjaśnień i rozwiązań narastających problemów; ich impulsem okazała się **teoria racjonalnych oczekiwań** (RE – *rational expectations*). Prekursorem teorii był J.F. Muth, który analizując rynki papierów wartościowych i rynki towarowe, zauważył, że ruchy cen na tych rynkach w gruncie rzeczy zdają się zbliżać do procesu tzw. **błądzenia losowego** (*random walk*) i w wyniku postawił sobie pytanie: dlaczego nigdy dotąd nie udało się znaleźć takiego **prawa, wzoru czy modelu**, za pomocą którego można byłoby **ze stałym powodzeniem** i w sposób spójny **prognozować ruchy cen na rynkach finansowych**?

Odpowiedź sprowadził do następujących stwierdzeń:

- wszelkie w ogóle dostępne informacje, które mogą pomóc w dokładności prognoz cenowych, zostają prawie natychmiast wbudowane w decyzje bieżące, podejmowane przez podmioty spekulujące na tych rynkach;
- prognozy tych podmiotów, a co za tym idzie – ich oczekiwania, są więc „racjonalne” w takim właśnie sensie;
- sposoby formułowania oczekiwań zmieniają się wraz ze zmianami funkcjonowania gospodarki;
- podmioty gospodarcze uczą się na swoich błędach i nie powtarzają ich;
- błąd w prognozie jest wynikiem niepełnego wykorzystania posiadanych informacji.

Rozwijając analizy J.F. Mutha, inni ekonomiści – zwłaszcza R.E. Lucas, T.J. Sargent i N. Wallace – sformułowali następujące **ogólne tezy**:

- podmioty ekonomiczne formułują swoje oczekiwania na podstawie dokładnie tej samej informacji, jaka jest dostępna dla czynników kształtujących politykę gospodarczą;
- wobec tego działają tak, aby zneutralizować wszelkie systematyczne próby ingerowania w gospodarkę;
- w rezultacie podmioty ekonomiczne imitują rynek, formułując swoje prognozy cen w taki sam sposób, w jaki rynek wyznacza faktyczne ceny.

Uogólniając: ludzie (konsumenci, przedsiębiorcy i pracownicy) – w pogoni za własnym interesem – będą gromadzić i efektywnie wykorzystywać racjonalnie określony zasób informacji o minionych skutkach polityki państwa, a następnie działać zgodnie z nim przy w miarę dokładnym oszacowaniu strukturalnego modelu gospodarki.

Przyczynowa rola racjonalnych oczekiwań – hipoteza efektywnego rynku

Teoria racjonalnych oczekiwań opiera się na hipotezach:

- efektywności rynku;
- zachowań podmiotów opartych na racjonalnych oczekiwaniach.

Hipoteza o efektywności rynku – oznacza idealne (konkurencyjne) funkcjonowanie rynku prowadzące do równowagi. Dzięki temu **rynki są efektywnym narzędziem** alokacji dóbr, zasobów i informacji. U podstaw hipotezy jest przekonanie, że oczekiwania i faktyczne efekty są w pełnej zgodzie między sobą i uczestnikami rynku. W praktyce oznaczałoby to funkcjonowanie rynku w określonych warunkach:

- doskonałej **giętkości cen i płac** w tym znaczeniu, że w każdej chwili popyt i podaż wyrównują się na wszystkich rynkach;
- **nieistnienia** jakichkolwiek **kosztów przetwarzania dostępnych informacji**;
- **nieistnienia informacyjnej nierówności** (luki i asymetrii) między tymi, którzy tworzą politykę, a prywatnymi podmiotami gospodarczymi.

W takich warunkach na wszystkich rynkach dokonuje się **równoczesne zrównanie podaży i popytu** dające w rezultacie pewien wektor cen równowagi, przy których nadwyżki popytu zostają wyeliminowane. Są to założenia (pochodzące z tzw. modelu klasycznego) prowadzące do wniosku o „neutralności” polityki centralnej, czyli nieoddziaływaniu państwa na gospodarkę.

Przyczynowa rola oczekiwań – założenie dotyczące podmiotów na rynku

Podmioty (ludzie) to **jednostki racjonalne**, maksymalizujące korzyści (pieniężne lub niepieniężne) wobec ograniczeń kosztowych. Implikacją tego założenia są twierdzenia, że ludzie:

1. **Będą zachowywać się racjonalnie**, tzn. potrafią:
 - **uszeregować** stojące przed nimi **możliwości** w kolejności od najbardziej do najmniej preferowanych oraz
 - **postępować** w realnych warunkach gospodarowania według przyjętych priorytetów.
2. **Rozumieją jak funkcjonuje gospodarka**, dlatego biorą pod uwagę każdą dostępną informację:
 - **poszukują informacji** na temat skutków polityki gospodarczej (a zwłaszcza fiskalnej i monetarnej), by w oparciu o te informacje podejmować własne działania,
 - jako uczestnicy rynku (konsumenci, robotnicy, przedsiębiorcy) są przy tym przekonani, że uzyskana informacja zmieni ich oczekiwania co do przyszłości.
3. **Formułują swoje oczekiwania na temat przyszłości** w oparciu o informacje z minionych okresów, obecne oraz przewidywane w okresie przyszłym.

Wniosek: działania ludzi kierujących się własnym interesem mogą uczynić **politykę gospodarczą państwa częściowo lub całkowicie nieskuteczną**.

Rola oczekiwań racjonalnych w kształtowaniu inwestycji, konsumpcji i popytu na pieniądź

Oczekiwania co do przyszłej rentowności przedsiębiorstw odgrywają kluczową rolę w ustalaniu planowanych inwestycji. Informacje docierają natychmiast do wszystkich inwestorów, każdy z nich ma taką samą oczekiwaną stopę zwrotu, ponieważ horyzonty inwestycyjne wszystkich podmiotów są jednakowe. W praktyce przedsiębiorcy, podejmując inwestycje, mogą **zbyt wysoko** ocenić **popyt konsumentów** lub **zbyt optymistycznie** **zdolność społeczeństwa do oszczędzania**.

Oczekiwania odgrywają znaczącą rolę w określaniu **zachowań konsumpcyjnych** – decyzje dotyczące konsumpcji nie zależą tylko od bieżącego dochodu, ale również od **dochodu spodziewanego w przyszłości**.

Oczekiwania odgrywają rolę w kształtowaniu **popytu** (zapotrzebowanie) **na pieniądź**. Jeśli ludzie spodziewają się wysokiej inflacji w przyszłości, kupują więcej, szybko i na zapas, a pieniędzy nie gromadzą, obawiając się strat. W takich warunkach **szybkość obiegu pieniądza** **rośnie**, popyt na dobra rośnie i **inflacja (wzrost cen) przyśpiesza zgodnie z oczekiwaniami**.

Jeśli natomiast nie spodziewamy się wzrostu inflacji, nie czynimy dodatkowych zakupów i „obracamy” pieniędzmi wolniej. Wówczas alternatywą dla konsumpcji dodatkowej jest **oszczędzanie**, czyli przeznaczanie pieniędzy na konsumpcję w przyszłości.

Resume: racjonalność oczekiwań

Założenia podstawowe:

- Hipoteza o efektywności rynku – zakłada idealne (konkurencyjne) funkcjonowanie rynku prowadzące do równowagi.
- Dotyczące podmiotów na rynku – ludzi jako konsumentów, robotników, przedsiębiorców.

Uczestnicy rynku:

<p>1. Zachowują się racjonalnie, tzn. potrafią:</p> <ul style="list-style-type: none">• uszeregować stojące przed nimi możliwości (od najbardziej do najmniej preferowanych),• postępują według tych priorytetów.	<p>2. Rozumieją, jak funkcjonuje gospodarka:</p> <ul style="list-style-type: none">• poszukują informacji na temat przewidywanych dla nich skutków polityki gospodarczej,• są przekonani, że uzyskana informacja zmieni ich oczekiwania co do przyszłości.	<p>3. Formułują swoje oczekiwania na temat przyszłości, w oparciu o informacje z:</p> <ul style="list-style-type: none">• minionych okresów,• obecne oraz• przewidywane w okresie przyszłym.
---	--	---

Wymiary oddziaływania:

1. **Makroekonomiczny** – racjonalność oczekiwań dotyczy skuteczności polityki gospodarczej państwa, zwłaszcza fiskalnej i monetarnej. Racjonalne oczekiwania podmiotów oznaczają, że społeczeństwo jako całość nie da się „ogłupić” i szybko wyeliminuje skutki nawet szokowych decyzji fiskalnych i monetarnych.
2. **Mikroekonomiczny** – dotyczy zachowań podmiotów, ludzi jako:
 - konsumentów – reprezentantów gospodarstw domowych,
 - robotników i przedsiębiorców reprezentujących przedsiębiorstwa.

Mankamenty założeń racjonalnych oczekiwań

Z faktu uwzględniania w przewidywaniach zasad racjonalnych oczekiwań **nie wynika**, że owe oczekiwania są bezbłędne. W praktyce zdolność przewidywania jest **niedoskonała**, ponieważ gospodarka nawiedzana bywa przez przypadkowe, niedające się przewidzieć wstrząsy. Racjonalna prognoza (czy racjonalne oczekiwanie) ma tę cechę, że **oczekiwana wartość jej błędu zawsze wynosi zero!** Jednak rozkład prawdopodobieństwa **subiektywnych przewidywań wartości zmiennych cenowych** zawsze będzie mieć tę samą średnią co rozkład obiektywny.

Co – wobec wymienionych zjawisk – powoduje odchylenia od stanu równowagi ogólnej i pełnego zatrudnienia? Według postulatów ekonometryków czynnikiem sprawczym jest „błąd losowy” (i nic poza tym), toteż włączają oni do modeli czynnik losowy. Dlatego teoria racjonalnych oczekiwań włącza do modeli makroekonomicznych czynnik losowy i zachowania strategiczne podmiotów!

Błędy losowe nie wystarczą jednak do wyjaśnienia mniej czy bardziej regularnie występujących wahań cyklicznych, które obserwujemy we wszystkich najważniejszych dziedzinach, takich jak produkcja, inwestycje i zatrudnienie. Wahania te mogą być wynikiem jakiegoś procesu średniej ruchomej błędów losowych, ale nie samych błędów losowych jako takich. Podważa to przydatność takich modeli makroekonometrycznych, które przyjmują stałość parametrów określających zachowania rynkowe podmiotów gospodarujących, ponieważ każda zmiana w polityce rządu wywołuje zmiany w parametrach równań danego modelu. W takiej sytuacji obiektywnie niezbędne jest wyodrębnianie tych parametrów, które są najbardziej wrażliwe na wpływ decyzji politycznych i impulsy pochodzące spoza układu gospodarki narodowej.

Kontrowersje wokół teorii racjonalnych oczekiwań – ekstremalność założeń

Każdą teorię w zasadzie weryfikuje się przez sprawdzenie w praktyce wynikających z niej wniosków, upewniając się, że analogicznych wniosków nie da się wyprowadzić z alternatywnych teorii ekonomicznych. Ogólny sens teorii racjonalnych oczekiwań jest oczywisty, trudno natomiast przetestować i zweryfikować jej pojęcie, hipotezy i detale, ponieważ oczekiwań nie można obserwować bezpośrednio.

Autorzy opowiadający się za teorią racjonalnych oczekiwań przetestowali wiele jej założeń i hipotez, ale wyniki uzyskano „mieszane”: z jednej strony – dotychczas nie pojawiło się żadne bezapelacyjne zaprzeczenie jej założeń; z drugiej – materiał dowodowy w słabym stopniu potwierdza koncepcję racjonalnych oczekiwań. We wszystkich próbach weryfikacji odnoszonej do praktyki w grę wchodzi nie tylko racjonalne oczekiwania. Jeżeli którekolwiek z założeń – prowadzące do wniosku o „neutralności” polityki centralnej – zostaje naruszone, np.:

- jeżeli dostosowania rynkowe przebiegają opieszale,
- jeżeli koszt informacji stanowi warunek ograniczający postępowanie podmiotów,
- jeżeli politycy korzystają z przywileju lepszej informacji

oczekiwania mogą być kształtowane racjonalnie, a pomimo to kierowanie popytem globalnym w ramach polityki centralnej może wywierać trwały wpływ na zmienne realne w gospodarce (ceny, płace, itd.).

Kontrowersje... – problem kosztów informacji a założenia racjonalnej ignorancji

Koszt zdobywania informacji – zwolennicy teorii oczekiwań są przekonani, że ludzie podejmują decyzje w oparciu o proste praktyczne zasady, a nie na podstawie nierealistycznych i skomplikowanych modeli ekonomicznych; ponieważ jednak zdobycie informacji w warunkach gospodarczych kosztuje, **nie wszyscy ludzie są dokładnie poinformowani**, w rezultacie często **nie doceniają lub przeceniają** skutki stosowanej przez państwo polityki.

Racjonalna ignorancja – teoria racjonalnych oczekiwań zakłada, że zdobywanie informacji o polityce państwa leży w interesie ludzi; jeśli państwo podejmuje działanie o charakterze fiskalnym lub monetarnym, które wpływają na dobrobyt obywateli, ludzie powinni czuć potrzebę rozumienia poczynań państwa. Makroekonomia jest jednak skomplikowana i ludzie nie mają wielu bodźców do tego, aby na bieżąco orientować się w polityce państwa. Ponadto jedna osoba może w niewielkim stopniu wpłynąć na ostateczny wynik polityki państwa; ludzie w różnym stopniu mogą więc wykazywać racjonalną ignorancję wobec polityki państwa – zwłaszcza polityki ekonomicznej, która sama w sobie jest specjalistycznym zagadnieniem.

Racjonalna ignorancja oznacza zatem sytuację, w której koszty zdobycia dodatkowej informacji (krańcowe) przekraczają (krańcowe) korzyści przy względnie niskich ilościach informacji. W praktyce koszty są względnie wysokie, ponieważ gospodarka jest bardzo skomplikowana, a korzyści – małe, ponieważ jedna osoba ma niewielkie możliwości – a zatem i słabe bodźce – do wywierania znaczącego wpływu na wyniki polityki państwa.

Ogólne znaczenie teorii racjonalnych oczekiwań

Zalety	Słabości (wady)
<p>1. Gromadzenie i wykorzystywanie informacji o skutkach wcześniej prowadzonej polityki państwa pozwala na w miarę dokładne opracowanie (oszacowanie) skutecznego modelu struktury gospodarki.</p> <p>2. Uświadamia fakt częściowej zależności polityki gospodarczej państwa od stopnia, w jakim ludzie prawidłowo antycypują jej skutki i działają zgodnie z własnymi przewidywaniami.</p> <p>Podstawą są założenia, że:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ludzie nie popełniają ciągle tych samych 	<p>1. Podstawowa – przyjęcie zbyt wielu założeń odnośnie do zachowań ludzi oraz przecenianie wartości uzyskanej informacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przeceniania rangi decyzji podejmowanym przez ludzi w oparciu o proste praktyczne zasady, • uzyskanie informacji jest zbyt kosztowne w porównaniu do korzyści, które może ona przynieść. <p>2. W wymiarze makroekonomicznym – koncepcja irrealna – wizyjna. Ludzie słabo na</p>

<p>błędów, wykorzystując informacje z przeszłości,</p> <ul style="list-style-type: none">• dysponują krzywą uczenia się, która eliminuje systematyczne błędy w przewidywaniu,• będą prawidłowo przewidywać oraz podejmować działania kompensujące skutki polityki rządu.	<p>bieżąco orientują się w polityce gospodarczej państwa i przez to niewiele przyczyniają się do kształtowania struktury gospodarki.</p>
---	--

Temat 11

Makroekonomiczny rynek pracy a zjawiska inflacyjne w gospodarce

❖ Tezy tematu:

Istota i elementy rynku pracy wśród innych rynków. Iluzja pieniądza a rynek pracy. Istota i uwarunkowania popytu na pracę. Istota i determinanty podaży pracy. Istota i wyznaczniki równowagi rynku pracy. Implikacje równowagi na rynku pracy (bezrobocie dobrowolne, przymusowe, naturalna stopa bezrobocia). Ogólne determinanty wyznaczania płac na rynku konkurencyjnym. Podstawowe determinanty zróżnicowania płac. Specyficzne uwarunkowania różnic płacowych. Przyczyny niedoskonałości rynku pracy. Rola związków zawodowych na rynku pracy. Istota interwencjonizmu państwowego na rynku pracy. Istota pasywnej polityki państwa na rynku pracy. Treść aktywnej polityki państwa na rynku pracy. Specjalne instrumenty państwowej polityki zatrudnienia (publiczne programy zatrudnienia, subsydiowanie płac, szkolenie zawodowe, rozwój pośrednictwa pracy, ograniczenia podaży siły roboczej, redukcja czasu pracy). Rynek pracy a problemy inflacji w gospodarce; krótkookresowa krzywa Philipsa. Krzywa Philipsa w długim okresie. Istota i przyczyny stagflacji. Makroekonomiczne i społeczne koszty inflacji.

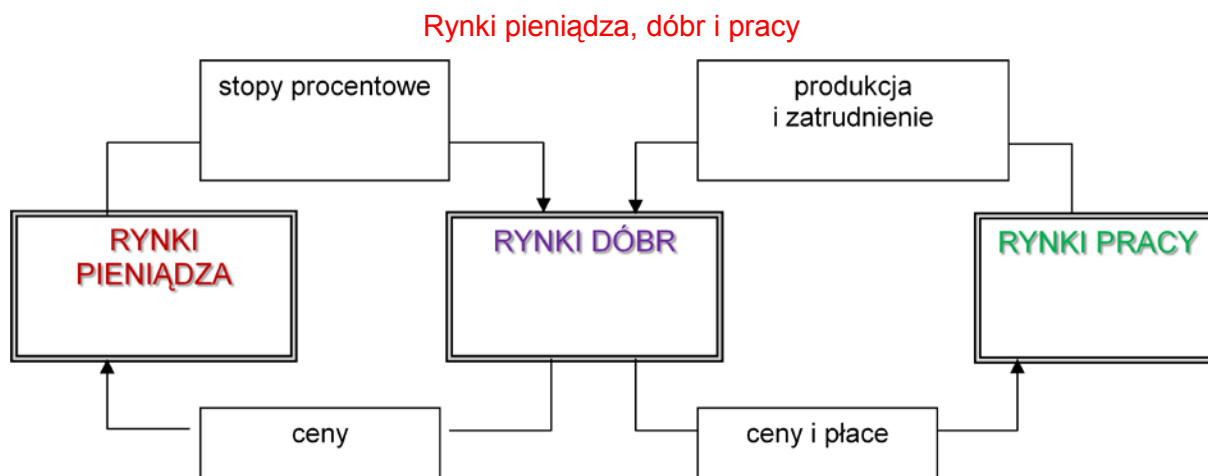
❖ Zagadnienia do samodzielnej kontroli opanowania tematu:

- ✓ Elementy rynku pracy; jego podatność na iluzję pieniądza.
- ✓ Istota i uwarunkowania popytu na pracę.
- ✓ Istota i determinanty podaży pracy.
- ✓ Wyznaczniki równowagi rynku pracy i jej implikacje.
- ✓ Ogólne determinanty wyznaczania płac na rynku konkurencyjnym.
- ✓ Podstawowe i specyficzne uwarunkowania zróżnicowania płac.
- ✓ Niedoskonałości rynku pracy i ich przyczyny.
- ✓ Rola związków zawodowych na rynku pracy.
- ✓ Istota pasywnej polityki państwa na rynku pracy.
- ✓ Aktywna polityka państwa na rynku pracy i jej instrumenty.
- ✓ Współzależność stopy inflacji i stopy bezrobocia; krótkookresowa krzywa Philipsa.
- ✓ Krzywa Philipsa w długim okresie a zjawisko stagflacji.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Istota i elementy rynku pracy

Umieszczenie makroekonomicznego rynku pracy wśród innych rynków



Model makroekonomiczny GN określa poziom produkcji i zatrudnienia, stóp procentowych, płac i cen – na podstawie analizy zależności pomiędzy rynkami pieniądza, dóbr i pracy.

Rynki dóbr i pracy są powiązane ze sobą poprzez zatrudnienie, ceny oraz płace robocze. **Rynki dóbr i pieniądza** są ze sobą powiązane poprzez ceny oraz stopę procentową.

Rynek pracy tworzą:

1. **Popyt na pracę** (wszystkich podmiotów na wszystkich rynkach czynników produkcji).
2. **Podaż pracy** (w ujęciu makroekonomicznym są to aktywni zawodowo).
3. **Ceny pracy** (płace robocze).

Iluzja pieniądza a rynek pracy

Iluzja pieniądza – występuje wtedy, gdy ludzie nie odróżniają wielkości nominalnych od realnych (np. płac nominalnych i realnych) i reagują na zmiany wielkości nominalnych zamiast realnych.

Na rynku pracy **istotne są płace realne, a nie nominalne**; płaca realna jest relacją płacy nominalnej (wyrażonej w pieniądzu) i poziomu cen, obrazuje ona ilość dóbr, które można nabyć za daną płacę nominalną. Płace realne informują:

- pracodawców o koszcie zatrudnienia pracownika w porównaniu z jego wydajnością krańcową,
- gospodarstwa domowe – o tym, ile towarów będą w stanie kupić, jeśli zaoferują posiadany przez siebie zasób pracy na sprzedaż.

Przedsiębiorstwa i pracownicy, którzy mają świadomość znaczenia kategorii realnych, nie podlegają iluzji pieniądza. Jeśli np. wszystkie ceny i płace pieniężne wzrastają dwukrotnie,

wielkości realne nie ulegają żadnym zmianom. Pracownicy mogą nadal nabyć za swe dochody pochodzące z płac ze sprzedaży siły roboczej tyle samo dóbr, co poprzednio; natomiast wyrażone w pieniądzu koszty płac przedsiębiorstw wzrosły dokładnie w takim samym stopniu, jak ceny produkowanych przez nie dóbr; jeśli więc skutek wzrostu płac pieniężnych przedsiębiorstwa ograniczają zatrudnienie, to podlegają one iluzji pieniądza – w rzeczywistości płace realne nie uległy bowiem zmianie.

Istota i uwarunkowania popytu na pracę

Przedsiębiorstwa dysponują określonymi zasobami maszyn, budynków i ziemi (określanymi mianem kapitału), które jednak dopiero **w połączeniu z pracą** pozwalają na wytworzenie produkcji oferowanej do sprzedaży na rynku dóbr. Rozmiary **wielkości popytu** przedsiębiorstw na pracę determinuje **skala płacy realnej i krańcowa wydajność pracy pracowników**.

Zmiany płac realnych zwiększają lub zmniejszają wielkość popytu na pracę. Bezpośrednio zależy to od **krańcowej wydajności pracy** (krańcowa wydajność pracy jest równa przyrostowi produkcji wynikającemu z zatrudnienia dodatkowego pracownika przy danym zasobie kapitału rzeczowego). Jeśli **krańcowa wydajność pracy jest wyższa od płacy realnej, przedsiębiorstwa zwiększają zyski** przez wzrost zatrudnienia (bowiem dodatkowy dochód z zatrudnienia kolejnego pracownika, czyli przyrost produkcji, przewyższa koszt krańcowy, czyli płacę realną). Jeśli **krańcowa wydajność pracy jest niższa od płacy realnej, przedsiębiorstwa zmniejszają zatrudnienie**, unikając w ten sposób strat wynikających z zatrudnienia ostatniego pracownika, którego koszt krańcowy przewyższa dochód krańcowy. Pracodawcy maksymalizują więc zyski, zwiększając zatrudnienie do punktu, w którym krańcowa wydajność pracy zrównuje się z płacą realną.

Przy danym zasobie kapitału rzeczowego krańcowa wydajność pracy spada wraz ze wzrostem liczby zatrudnionych, ponieważ coraz większa liczba pracowników przypada na ten sam zasób kapitału rzeczowego i każdy następny pracownik zwiększa całkowitą produkcję w coraz mniejszym stopniu. Przedsiębiorstwa zwiększają więc popyt na pracę tylko wtedy, gdy **spadek krańcowej wydajności pracy zostanie skompensowany spadkiem płacy realnej**. Po zwiększeniu zasobu kapitału rzeczowego przedsiębiorstwa mogą zwiększać zatrudnienie – przy dowolnej płacy realnej – do momentu, w którym krańcowa wydajność pracy spadnie do poziomu tej płacy.

Istota i uwarunkowania podaży pracy

Analiza makroekonomicznego rynku pracy wymaga rozróżnienia między ludźmi skłonnyymi do pracy i pragnącymi zarejestrować się jako siła robocza (podaż pracy) a ludźmi, którzy faktycznie podjęli pracę.

Podaż pracy (ilość siły roboczej na rynku) – jest to **suma liczby zatrudnionych i liczby zarejestrowanych bezrobotnych**, tj. osób aktualnie niepracujących, które poszukują pracy i zarejestrowały się w urzędach zatrudnienia jako chętni do pracy (tzw. zarejestrowana siła robocza). Liczba osób zasilających zasób siły roboczej (podaż pracy) **warunkowana jest poziomem płacy realnej, liczbą ludności w wieku produkcyjnym oraz poziomem zasiłku dla bezrobotnych**.

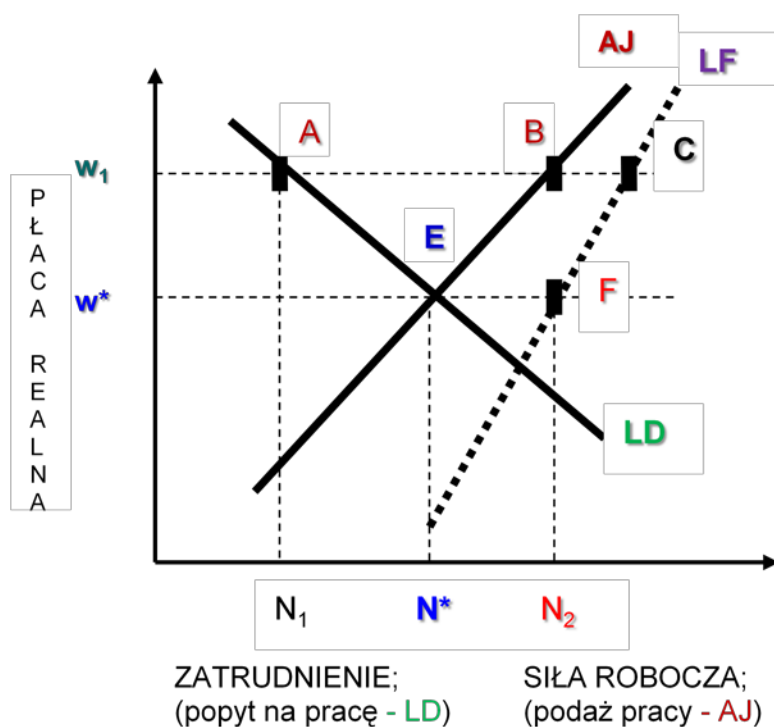
Wzrost płacy realnej zwiększa liczbę osób skłonnych podjąć pracę. Podjęcie pracy związane jest z kosztami faktycznymi i alternatywnymi, np. dojazdu do pracy lub poświęcenia czasu na poszukiwanie pracy, itp. W obu przypadkach trzeba zrezygnować z części czasu wolnego i ponosić inne wydatki. Mimo to wzrost płacy realnej skłania większą liczbę ludzi do poszukiwania pracy.

Wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym zwiększa zasób siły roboczej oraz liczbę osób skłonnych do podjęcia pracy przy dowolnej płacy realnej, co wynika ze wzrostu liczby osób poszukujących pracy. **Spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym** zadziała odwrotnie nawet przy wzroście płacy realnej.

Przy danym poziomie zasiłku dla bezrobotnych ilość osób skłonnych podjąć pracę jest tym większa, im wyższa jest płaca realna w stosunku do zasiłku. **Podwyższenie zasiłku dla bezrobotnych** w ujęciu realnym powoduje selektywne podejście poszukujących pracy do poszczególnych ofert; część bezrobotnych, zarejestrowanych jako poszukujący pracy, nie zechce jej podjąć przy danym poziomie zasiłku i jego **wysokiej relacji do płacy realnej**.

Zwiększenie dodatkowego zasiłku z pomocy socjalnej powoduje, że praca staje się mniej atrakcyjna w porównaniu z pozostawaniem bez pracy, stąd też w odpowiednio mniejszym stopniu rósł będzie zasób siły roboczej oraz liczba osób skłonnych podjąć pracę.

Istota i wyznaczniki równowagi rynku pracy



Krzywa popytu na pracę LD pokazuje, że przedsiębiorstwa zaoferują tym większą liczbę miejsc pracy, im niższa jest płaca realna. Krzywa podaży pracy – AJ informuje o liczbie osób, które faktycznie podjęły pracę przy każdym poziomie płacy realnej. Zasób siły roboczej (podaż pracy) zwiększa się w miarę wzrostu płacy realnej, co obrazuje przesunięcie krzywej podaży do poziomu LF .

Przy dowolnej płacy pewna liczba osób stanowi część siły roboczej, ale nie podejmuje pracy, oczekując na korzystniejszą ofertę lub będąc w trakcie zmiany pracy.

Równowaga na rynku pracy istnieje w punkcie E , w którym rozmiary popytu przedsiębiorstw na pracę są równe liczbie osób skłonnych podjąć pracę.

Odległość pozioma pomiędzy krzywymi AJ i LF obrazuje poziom dobrowolnego bezrobocia przy każdej płacy realnej. W przypadku płacy w^* , przy której istnieje równowaga na rynku pracy, bezrobocie to wynosi EF , a jego stosunek do całego zasobu siły roboczej N_2 jest nazywany **naturalną stopą bezrobocia**.

Przy płacy realnej powyżej w^* występuje przymusowe bezrobocie. Przymusowo bezrobotni są skłonni podjąć pracę, lecz nie mogą jej znaleźć. Przy płacy realnej w_1 , przymusowe bezrobocie wynosi AB , a dobrowolne – BC .

Analiza rynku pracy na podstawie wykresu

Przy płacy realnej w_1 istnieją dwa rodzaje bezrobocia:

1. Bezrobocie **przymusowe** wynosi AB . Są to osoby skłonne podjąć pracę przy tej płacy, lecz przedsiębiorstwa oferują jedynie N_1 miejsc pracy.
2. Ponadto występuje też bezrobocie **dobrowolne**, równe BC . Obejmuje ono ludzi, którzy przy płacy w_1 powiększyli zasób siły roboczej, jednak nie podejmują pracy, mając nadzieję na osiągnięcie płacy przekraczającej w_1 .

W warunkach **równowagi na rynku pracy** (przy płacy realnej w^*) wzrost zatrudnienia może nastąpić tylko wtedy, gdy:

- pracodawcy – przy każdym poziomie płacy realnej – są skłonni przyjąć więcej pracowników (krzywa popytu na pracę LD przesuwana się w prawo) lub
- pracownicy zaakceptują niższe płace (krzywa skłonności do podjęcia pracy AJ przesuwana się w prawo).

Co więcej, ponieważ krzywa AJ przebiega dość stromo, to głównym skutkiem przesunięcia w prawo krzywej LD będzie prawdopodobnie wzrost płacy realnej zapewniającej równowagę a nie znaczny wzrost równoważącego rynek zatrudnienia.

Przy płacy realnej powyżej w^* i istnieniu przymusowego bezrobocia, wzrost popytu na pracę spowoduje zwiększenie zatrudnienia, nie zwiększając płacy realnej. Na wykresie liczba osób z odcinka AB chętnie podejmą pracę przy płacy realnej w_1 , gdyby tylko przedsiębiorstwa oferowały więcej miejsc pracy.

Implikacje równowagi na rynku pracy

Równowaga na rynku pracy istnieje przy takim poziomie płacy realnej, kiedy **wielkość popytu na pracę zrówna się z wielkością jej podaży**. Na wykresie równowaga występuje przy płacy realnej na poziomie w^* . Popyt przedsiębiorstw na siłę roboczą w wysokości N^* jest równy liczbie osób skłonnych podjąć pracę przy płacy w^* . Każdy, kto chce podjąć pracę przy tym poziomie płacy realnej, znajduje zatrudnienie. Ten stan określany jest mianem **równowagi przy pełnym zatrudnieniu**, ale zarejestrowane bezrobocie nie znika całkowicie; na wykresie wynosi ono EF . Jest to ta część siły roboczej, która nie chce podjąć pracy przy płacy realnej w^* – są to **dobrowolnie bezrobotni**.

Bezrobocie przymusowe obejmuje osoby skłonne podjąć pracę przy danej płacy realnej, lecz niemogące jej znaleźć; występuje przy płacy realnej powyżej płacy równowagi (na wykresie przy płacy realnej powyżej w^*).

Naturalna stopa bezrobocia – to odsetek podaży siły roboczej obejmujący bezrobotnych w warunkach równowagi na rynku pracy. Są oni dobrowolnie bezrobotni, gdyż nie są skłonni podjąć pracy przy płacy realnej zapewniającej równowagę. Przyczyną tego bezrobocia może być oczekiwanie na lepszą płacę, a także zmiana pracy czy zmiany strukturalne w gospodarce – sytuacje, których nie da się uniknąć w warunkach równowagi na rynkach pracy, toteż stanowią przesłanki naturalnej stopy bezrobocia. W krajach rozwiniętych naturalna stopa bezrobocia sięga około 5–8%, z tendencją wzrostową!

Ogólne determinanty wyznaczania płac na rynku konkurencyjnym

Sytuacja	Wynik
Ludzie są identyczni – wykonywane prace są również identyczne.	Brak zróżnicowania płac.
Ludzie są identyczni – niektóre prace różnią się stopniem przykrości.	Kompensacyjne zróżnicowanie płac.
Ludzie się różnią, ale tworzą grupy wzajemnie niekonkurencyjne (o rozłącznej podaży).	Płace w poszczególnych grupach mają charakter „czysto ekonomicznej renty”.
Ludzie się różnią, ale są stosunkowo mobilni (tworzą grupy częściowo konkurencyjne).	Globalny popyt i podaż wyznaczają ogólne zróżnicowanie płac w równowadze w warunkach równowagi rynku.

W praktyce – w zależności od konkretnych warunków – istnieje wiele możliwych przesłanek i wzorów zróżnicowania płac na rynku konkurencyjnym.

Podstawowe determinanty zróżnicowania płac

- Znaczne rozpiętości płac występują nawet na rynku konkurencji doskonałej; wyznaczają je różnice w **charakterze pracy oraz w jakości kapitału ludzkiego**. Do takich należą:
 - różnice w uciążliwości pracy,
 - różny jakościowo zasób kapitału ludzkiego będący odzwierciedleniem kosztów kształcenia,
 - różnice w kwalifikacjach bądź też szczególnych uzdolnieniach pracowników,
 - segmentacja rynku pracy na rynki wzajemnie niekonkurencyjne.
- Różnice płacowe powstają **w wyniku działania popytu i podaży pracy**:
 - mechanizm rynkowy prowadzi do punktu równowagi, w którym istniejące zróżnicowania płac zapewniają zrównanie popytu na każdy dowolny rodzaj pracy z jej podażą,

- tylko w takim przypadku ustali się globalna równowaga na rynku pracy i nie będzie się pojawiać tendencja ani do zmniejszania, ani też do zwiększania rozpiętości płac.
3. Stosunkowo **trwale zróżnicowania płac** – relacje płac z roku na rok prawie się nie zmieniają – dotyczą:
- różnic między płacami mężczyzn i kobiet,
 - płac pracowników fizycznych i umysłowych,
 - międzygałęziowego zróżnicowania płac (np. budownictwo a przemysł samochodowy).

Wraz z przechodzeniem ludzi z niżej do wyżej opłacanych grup zawodowych oraz stopniowym usuwaniem barier mobilności społecznej zróżnicowanie płac powoli się zmniejsza.

Specyficzne uwarunkowania różnic płacowych

Znaczące różnice płac są spowodowane występowaniem na rynku pracy tzw. **wzajemnie niekonkurencyjnych grup pracowników**; zróżnicowanie płac wynika wówczas z braku konkurencji między poszczególnymi grupami pracowników. Praca nie jest jednorodnym czynnikiem produkcji, ale składa się na nią wiele rozmaitych grup zawodowych, stanowiących różne czynniki; tyle będzie odmiennych stawek płac, ile istnieje nawzajem niekonkurencyjnych grup.

Grupy wzajemnie niekonkurencyjne występują przy bardzo silnym zróżnicowaniu popytu i podaży na dany rodzaj pracy, co umożliwia utrzymywanie się znacznych rozpiętości płac. Dzieje się tak dlatego, że dla członków danej grupy zmiana zawodu i wejście na nowy rynek pracy byłyby trudne i bardzo kosztowne (np. lekarze i matematycy należą do dwóch odrębnych niekonkurencyjnych grup). Skutkiem może być nawet **dyskryminacja płacowa**, wynikająca w znacznym stopniu z przynależności do odrębnych, wzajemnie niekonkurencyjnych grup. Dyskryminacja pojawia się wtedy, gdy identyczne pod każdym innym względem osoby trafiają do różnych grup pracowniczych, z których „lepsz” zarabia więcej, zaś „gorsza” – o wiele mniej.

Niekonkurencyjne grupy pracowników **nie zanikają nawet na doskonałym rynku pracy**, ale **nie pozostają niezmiennie!** Granice między grupami nie są szczelne – wysoka płaca w danej grupie skłania do zmiany zawodu; wyodrębnione grupy w jakimś stopniu konkurują ze sobą. Jeśli uznać, że stawki płac zróżnicowane są wedle grup zawodowych, wielkość różnic podlega prawu popytu i podaży.

Przyczyny niedoskonałości rynku pracy

Rynek pracy – jest rynkiem niedoskonałym, ponieważ płace są „lepkie”, a ponadto:

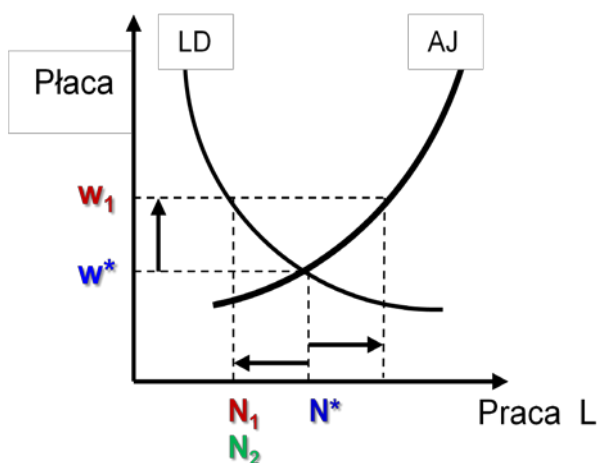
1. Pracodawcy **nie stanowią jednolitej zbiorowości** – są nimi:
- zróżnicowani prywatni przedsiębiorcy,

- przedsiębiorcy sektora drobnotowarowego,
 - przedsiębiorcy – monopolisci krajowi i ponadnarodowi,
 - przedsiębiorcy państwowi.
2. **Siła robocza jest niejednolita** – obejmuje:
- robotników niewykwalifikowanych,
 - robotników wykwalifikowanych,
 - pracowników umysłowych,
 - specjalistów i ekspertów ,
 - kadrę kierowniczą.
- **Infrastruktura** rynku pracy **nie zapewnia pełnej informacji**: administracja państwowych służb zatrudnienia dysponująca danymi o: wielkości, strukturze i dynamice popytu, podaży siły roboczej, nie eliminuje zatorów w przepływach informacji utrudniających „spotkanie” popytu i podaży siły roboczej.

Rola związków zawodowych na rynku pracy

Pracownik jest przymusowo bezrobotny, jeśli jest gotów zaakceptować przedłożoną mu ofertę pracy za obowiązującą na rynku płacę, a mimo to nie może znaleźć zatrudnienia. Wielu pracowników, jako jednostki, podjęłoby pracę za płacę niższą, jednak nie są oni w stanie jej znaleźć, bo firmy chcą płacić według ceny równowagi rynkowej, a na przeszkodzie stoją wyższe płace wywalczone przez związki zawodowe. W tej sytuacji pracownicy ci są przymusowo (wbrew swej woli) bezrobotni.

Płaca minimalna



Jednym ze skutków działalności związków zawodowych może być wywalczenie na względnie wysokim poziomie płacy minimalnej. Ekonomiczny sens takiej regulacji jest tylko wtedy, kiedy poziom tej płacy będzie znacząco wyższy od poziomu płacy równowagi wyznaczonej na rynkach, np. z w^* do w_1 . Może to być uzasadniane zapewnieniem „godnego”

wynagrodzenia pracowników. Jednak za każdym razem powinny być brane pod uwagę skutki podejmowania takich decyzji, ponieważ dla przedsiębiorstw płaca na poziomie wyższym od równowagi w^* oznacza spadek wielkości popytu na pracę z N^* do N_1 , czego skutkiem będzie pojawienie się w tej skali bezrobocia przymusowego. Dodatkowo wzrost płacy skłoni część osób do próby podjęcia pracy, której nie podejmowali, oczekując na korzystniejszą ofertę; skutkiem będzie wzrost wielkości podaży pracy z N^* do N_2 i w tej skali powiększenie bezrobocia dobrowolnego. Ponadto działalność związków zawodowych może powodować inne (pozytywne i negatywne) skutki na rynkach pracy.

Interwencjonizm państwowy (polityka państwa) na rynku pracy

Przez **politykę państwa na rynku pracy** rozumieć należy:

- oddziaływanie państwa na rynek pracy pod kątem potrzeb gospodarki,
- godzenie interesów pracodawców i robotników.

Zadania polityki państwa na rynku pracy:

- zapewnienie pożądanego stanu zatrudnienia,
- redukcja bezrobocia,
- likwidacja ubóstwa,
- wypełnianie luki zatrudnieniowej,
- oddziaływanie na decyzje wyboru między bezrobociem a inflacją.

Działalność państwa na rynku pracy obejmuje:

- politykę zatrudnienia – kształtowanie pożądanego zatrudnienia (poziomu i struktury),
- politykę ograniczania i przeciwdziałania bezrobociu.

Podstawowe przesłanki polityki rządu do przewycięzania problemu bezrobocia w gospodarce

W długim okresie gospodarka będzie w stanie stopniowo powrócić do stanu pełnego zatrudnienia – dzięki powolnemu procesowi dostosowywania się cen i płac, bezrobocie zanikać będzie ostatecznie samoczynnie. Jednakże w krótkim okresie bezrobocie przymusowe jest częścią ogólnego bezrobocia, a rząd może pomóc w jego likwidacji, stosując środki polityki fiskalnej i pieniężnej w celu zwiększenia globalnego popytu; działania takie są bardziej racjonalne aniżeli oczekiwanie na spadek płac i cen, który spowoduje wzrost realnej podaży pieniądza i spadek stopy procentowej prowadzące do ożywienia w gospodarce i wzrostu popytu na pracę.

Pasywna polityka państwa na rynku pracy

Podstawą takiej polityki jest stosowanie liberalnej doktryny konkurencji doskonałej do rynku pracy, w której zakłada się, że:

- wielkość zatrudnienia jest funkcją płac,
- mechanizm rynkowy zapewnia automatycznie pełne zatrudnienie, a bezrobocie ma charakter frykcyjny lub dobrowolny.

Pasywność państwowej polityki zatrudnienia

Taki model regulacji rynku pracy zakłada występowanie doskonałej konkurencji, w której:

- brak przeszkód w dostępie do tego rynku;
- oferowana praca jest homogeniczna – to znaczy przedstawia jednakową produktywność;
- jest pełna informacja o obecnej i przyszłej sytuacji na rynku,
- występuje pełna giętkość płac,

Zakłada się więc klasyczny model rynku pracy, w którym:

- podaż pracy zawsze tworzy odpowiedni popyt;
- krańcowa użyteczność określa podaż siły roboczej,
- krańcowa produktywność determinuje popyt na siłę roboczą.

Pasywność polityki przeciwdziałania bezrobociu

Sprowadza się do przedsięwzięć zmierzających do łagodzenia ekonomicznych skutków bezrobocia dla osób, które go doświadczają. Stanowią je różne formy pomocy:

- zasiłki dla bezrobotnych,
- zasiłki z funduszu pomocy społecznej;
- jednorazowe odszkodowania dla osób zwalnianych z pracy,
- niekiedy prywatne ubezpieczenia na wypadek bezrobocia.

Przepisy normujące zasady uruchamiania tych form pomocy są zróżnicowane w poszczególnych krajach.

Aktywna polityka państwa na rynku pracy

Polityka taka obejmuje działania zmierzające do:

- kształtowania jak najpełniejszego zatrudnienia w skali gospodarki,
- ograniczania bezrobocia w kraju.

W tych działaniach wykorzystywane są ekonomiczne instrumenty do oddziaływania na:

- wzrost popytu na siłę roboczą,
- obniżania rozmiarów podaży siły roboczej,
- poprawę funkcjonowania rynku pracy.

Instrumenty te można podzielić na:

1. **Instrumenty polityki makroekonomicznej** – oddziaływania państwa z użyciem narzędzi fiskalno-podatkowych i pieniężnych na rozmiary globalnego popytu na dobra i usługi, które mają spowodować wzrost ich produkcji i – tym samym – wzrost popytu na siłę roboczą.
2. **Specjalne instrumenty** polityki zatrudnienia.

Aktywna polityka – specjalne instrumenty polityki zatrudnienia

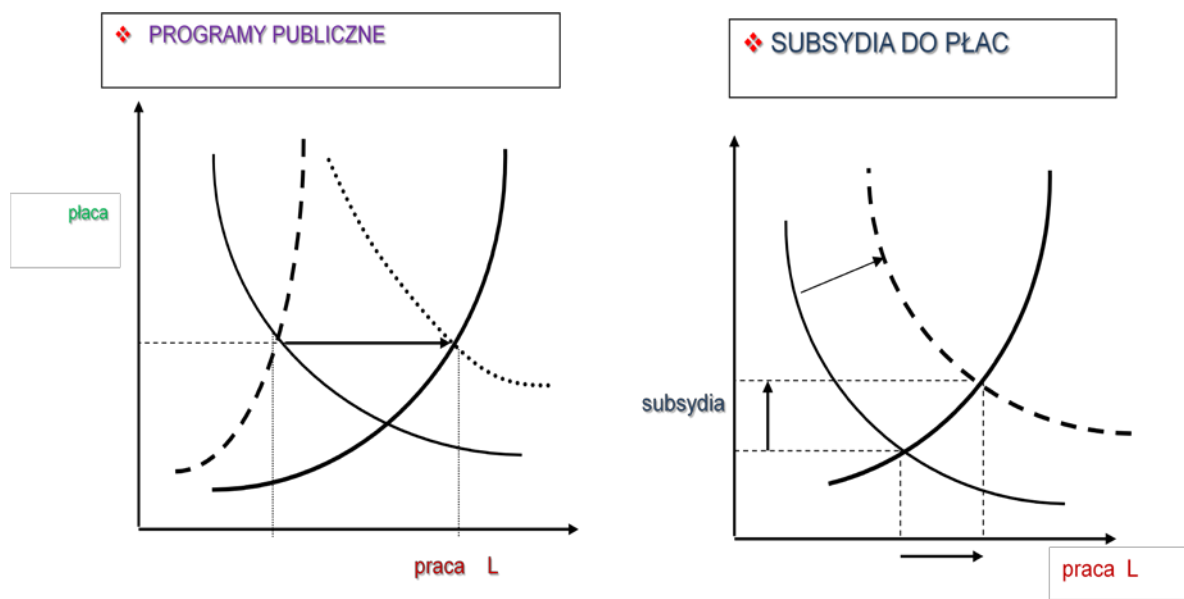
1. **Publiczne programy zatrudnienia.** Polegają na tworzeniu dodatkowych miejsc pracy:
 - tworzenie przez państwo popytu na pracę (prace interwencyjne, prace publiczne, pożyczki na podjęcie własnej działalności gospodarczej);
 - działania mają charakter selektywny, polegają bowiem na tworzeniu miejsc pracy dla ściśle określonych grup ludności (ze względu na płeć, wiek, stan zdrowia, zawód, kwalifikacje, segment gospodarki czy też region) i to przede wszystkim w tych obszarach gospodarki, w której dominuje własność publiczna.Ich uruchamianie skutkuje przede wszystkim w warunkach recesji gospodarczej ograniczaniem bezrobocia strukturalnego oraz bezrobocia cyklicznego.
2. **Subsydiowanie płac.** Polega na udzielaniu przez państwo bezzwrotnej pomocy finansowej przedsiębiorstwom prywatnym, dzięki czemu zgłaszają one większy popyt na siłę roboczą. Pomoc finansowa jest rekompensatą za rezygnację z redukcji zatrudnienia lub wsparciem tworzenia nowych miejsc pracy. Państwowe środki finansowe przeznaczane są na częściowe pokrycie kosztów płacowych ogółu lub tylko części zatrudnionych. Subsydia mogą mieć charakter: powszechny – dla wszystkich kategorii siły roboczej, selektywny – dla określonych kategorii siły roboczej. Subsidiowanie może być niekorzystne dla gospodarki, kiedy podtrzymuje funkcjonowanie przedsiębiorstw nieefektywnych.

3. **Szkolenie zawodowe.** Organizowane jest przez państwo w dwóch celach:
- umożliwienia bezrobotnym zdobycia kwalifikacji zawodowych i ich doskonalenia lub niezbędnego przekwalifikowania;
 - ograniczenia liczby bezrobotnych przez zmianę ich zaszeregowania do grupy szkolących się, co skutkuje również zmianą formy zasiłku: z zasiłku dla bezrobotnych na zasiłki ze środków programów szkoleń zawodowych.

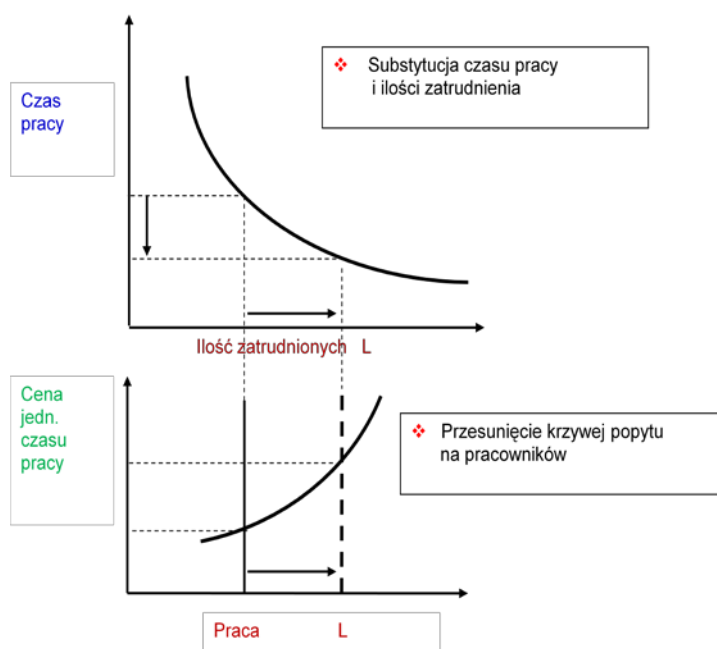
Generalnie szkolenia są instrumentem ograniczania bezrobocia strukturalnego.

4. **Rozwój pośrednictwa pracy.** Polega na gromadzeniu i przekazywaniu przez urzędy zatrudnienia informacji o wolnych miejscach pracy oraz rejestracji bezrobotnych poszukujących pracy. Pośrednictwo pracy sprzyja ograniczaniu zwłaszcza bezrobocia frykcyjnego.
5. **Ograniczenia podaży siły roboczej.** Polega na tworzeniu przez państwo zachęt do wcześniejszego przejścia na emeryturę w celu przekazania zwalnianych stanowisk pracy bezrobotnym w młodym wieku. Zachęty te przybierają zazwyczaj formę finansowania przez państwo dopłat do emerytury
6. **Redukcja czasu pracy.** Polega ona na zmniejszaniu przeciętnego czasu pracy, a jej celem jest zwiększenie zatrudnienia w gospodarce w warunkach określonego poziomu popytu na siłę roboczą. Dokonuje się jej za pośrednictwem:
- redukcji tygodniowego wymiaru czasu pracy,
 - zwiększenia wymiaru urlopu,
 - redukcji godzin nadliczbowych,
 - dzielenia całego etatu między pracowników zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin.

Skutki polityki państwa na rynku pracy



Skutki zmniejszenia czasu pracy



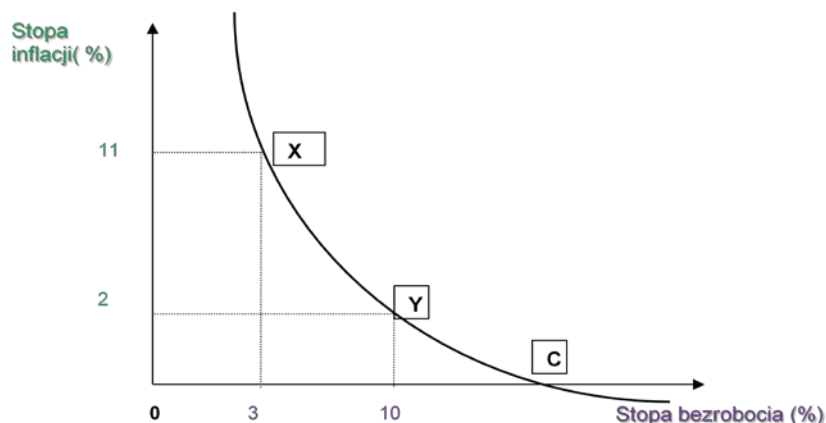
Rynek pracy a problemy inflacji w gospodarce

Występujące w kraju bezrobocie oznacza nadwyżkę osób, które chcą i mogą podjąć pracę, nad liczbą oferowanych miejsc pracy przez pracodawców; poziom tego bezrobocia (i zatrudnienia) zależy od aktywności gospodarczej. Aktywność w gospodarkach ustabilizowanych ma związek z poziomem inflacji.

Krzywa Philipsa

Pomiędzy stopą bezrobocia a stopą inflacji zachodzą pewne zależności, które zostały udowodnione przez ekonomistę A.W. Philipsa. Przeprowadzone przez niego badania wykazały wysoki stopień zależności między tymi wielkościami, bowiem im wyższa stopa inflacji (np. 11%), tym niższa stopa bezrobocia (3%), im wyższa stopa bezrobocia (np. 10%), tym niższa inflacja (2%). Zależność tę można przedstawić graficznie, w postaci krzywej, nazwanej krzywą Philipsa. Zależność prezentowana poniżej ma charakter krótkookresowy.

Krótkookresowa krzywa Philipsa (wyrażająca zależność między stopą inflacji a stopą bezrobocia)



Kształt krzywej Philipsa sugeruje, że w polityce makroekonomicznej (w krótkim okresie) można wybierać między wyższą stopą inflacji a niższym bezrobociem lub odwrotnie. Ta prawidłowość zyskała nazwę wymienności (*trade off*) – czyli „coś za coś”. W efekcie państwo stawałoby przed dylematem wyboru ekonomicznego (bezrobocie czy inflacja), który nie może w pełni zadowolić żadnego obywatela.

Krzywa Philipsa w długim okresie

W długim okresie krzywa Philipsa zmienia swój kształt i położenie. Załóżmy, że rząd, chcąc utrzymać wysoki poziom produkcji (przyrostu PKB), podtrzymuje wysoki poziom globalnego popytu. Kiedy rośnie popyt, to w ślad za jego przesunięciem rosną ceny towarów i ogólny poziom cen w gospodarce (inflacja); reagując na te zjawiska przedsiębiorstwa zwiększają produkcję i zatrudnienie. W wyniku rosnący popyt na pracę może doprowadzić w krótkim okresie do spadku bezrobocia faktycznego poniżej naturalnej stopy bezrobocia.

Jednakże w długim okresie wzrost cen prowadzi do wzrostu kosztów produkcji, co z kolei skutkuje zmniejszeniem wysokiego poziomu rentowności (zyskowności) produkcji. W konsekwencji spada produkcja, a zatrudnienie wraca do poziomu wyjściowego. Natomiast poziom cen pozostaje (utrwała się), jednak na nowym, wyższym poziomie. W wyniku

w gospodarce zaznacza się spadek produkcji, a bezrobocie kształtuje się na poziomie wyższym od stopy naturalnej.

W tej sytuacji rząd może ponownie podjąć działania mające doprowadzić do wzrostu produkcji (PKB) i obniżenia stopy bezrobocia przez pobudzanie wzrostu popytu (zgodnie z założeniami interwencjonizmu). Takie działania polityki gospodarczej rządu prowadzą do powtórzenia wyżej opisanego cyklu zdarzeń!

Reasumując: w długim okresie wskazane działania rządu prowadzą do:

- wahań poziomu zatrudnienia wokół naturalnej stopy bezrobocia,
- fluktuacji produktu realnego (PKB) wokół poziomu produktu potencjalnego.

Natomiast trwałym skutkiem pozostaje rosnący poziom cen – inflacja.

Krzywa Philipa a zjawisko stagflacji

Wskazane zależności między stopą inflacji a stopą bezrobocia można było zaobserwować w świecie mniej więcej do końca lat 60. XX w. Lata 70. zapoczątkowały nowe, niekorzystne zmiany, które zaprzeczały założeniom Philipa co do występowania zjawiska wymiennosci inflacji i bezrobocia. Okazało się w praktyce gospodarczej krajów rozwiniętych, że może nastąpić taka sytuacja, w której stopa inflacji będzie rosła wraz ze stopą bezrobocia. Pojawiła się **stagflacja** – współwystępowanie wysokiej stopy inflacji i wysokiego bezrobocia.

Jedną z głównych przyczyn stagflacji jest wstrząs po stronie podaży (np. gwałtowny wzrost kosztów wytwarzania w przedsiębiorstwach, wzrost cen nośników energii, deprecjacja własnej waluty, itp.). W takich sytuacjach (jeżeli tempo wzrostu ilości pieniądza w obiegu nie zmieni się) wyższa inflacja podażowa spowoduje zmniejszenie globalnego popytu i wzrost bezrobocia przymusowego.

Podobieństw takiej sytuacji można upatrywać w polskiej gospodarce na początku drugiego dziesięciolecia XXI w.

Przewycięzanie stagflacji dokonuje się w oparciu o mechanizm rynkowy rynku pracy: narastające bezrobocie przymusowe powoduje obniżenie się płac roboczych (i kosztów produkcji), obniżają się ceny i stopa inflacji spada, a poziom bezrobocia kieruje się w stronę stopy naturalnej.

Makroekonomiczne i społeczne koszty inflacji

Skutkiem inflacji w gospodarce narodowej jest wystąpienie całego szeregu zjawisk mających zdecydowanie **negatywny wpływ** na jej funkcjonowanie. Mają one zarówno charakter **ekonomiczny**, jak i **społeczny**, **psychospołeczny** i **polityczny**. Niektóre z tych zjawisk są

przewidywalne, część z nich jest jednak trudna do określenia z wyprzedzeniem ze względu na specyfikę miejsca i czasu, w którym zaistnieją.

Syntetycznie ujmując – skutkiem procesów inflacyjnych może być:

- spadek siły nabywczej pieniądza (czyli jego deprecjacja), a w ślad za tym również ograniczenie jego funkcji;
- podejmowanie błędnych i nieefektywnych decyzji lokat kapitałowych;
- nieprawidłowa redystrybucja dochodów i majątku (mogąca spowodować niezadowolenie społeczne);
- wzrost stopy procentowej kredytów i oszczędności;
- erozja realnego poziomu opodatkowania;
- strata dla oczekującego na zapłatę i zysk dla odraczającego spłatę należności;
- wzrost kosztów produkcji oraz mniejsze od założonych zyski;
- ucieczka w wartości rzeczowe, prowadząca do nieprawidłowej alokacji kapitału;
- nieprawidłowe decyzje inwestycyjne, których konsekwencją są nieskończone inwestycje i zamrożenie kapitału, prowadzące nawet do bankructwa przedsiębiorstwa;
- nieuzasadnione zakupy przez przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe;
- powstrzymanie się od sprzedaży dóbr przez przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe.

Temat 12

Krajowe determinanty dochodu narodowego (DN)

❖ Tezy tematu:

DN wytworzony a podzielony; tytuły podziału. DN a istota inwestycji, oszczędności i konsumpcji. Klasyfikacja inwestycji. Istota i klasyfikacja oszczędności. Marginalna (krańcowa) skłonność do oszczędzania, funkcja oszczędności. Determinanty konsumpcji. Marginalna (krańcowa) skłonność do konsumpcji, funkcja konsumpcji. Wpływ oszczędności i konsumpcji na inwestycje i DN. Relacje oszczędności i inwestycji jako warunek równowagi gospodarki. Znaczenie rynku kapitałowego dla równoważenia oszczędności i inwestycji. Mnożnik inwestycyjny i jego wpływ na DN; ograniczenia wzrostu DN ze względu na mnożnik. Oszczędności a równowaga na rynku dóbr; paradoks zapobiegliwości (oszczędzania) w skali makroekonomicznej.

❖ Zagadnienia do samodzielnej kontroli opanowania tematu:

- ✓ Dochód narodowy wytworzony a dochód do podziału; tytuły podziału.
- ✓ Istota (pojęcie) inwestycji.
- ✓ Inwestycje brutto i netto, realne i nominalne, planowe i niezamierzone.
- ✓ Inwestycje realne a inwestycje nominalne.
- ✓ Inwestycje planowane a inwestycje niezamierzone.
- ✓ Oszczędności prywatne, rządowe i reszty świata.
- ✓ Istota i wzór marginalnej skłonności do oszczędzania (MSO).
- ✓ Istota konsumpcji i czynniki warunkujące jej skalę.
- ✓ Istota i wzór marginalnej skłonności do konsumpcji (MSK).
- ✓ Istota współzależności między MSO i MSK.
- ✓ Relacje oszczędności i inwestycji *ex post* i *ex ante* a równowaga gospodarki.
- ✓ Dlaczego inwestycje równe są oszczędnościom *ex post*.
- ✓ Przyczyny rozbieżności między planowanymi inwestycjami i oszczędnościami.
- ✓ Znaczenie rynku kapitałowego dla równoważenia oszczędności i inwestycji.
- ✓ Wpływ inwestycji na dynamikę DN.
- ✓ Istota mnożnika inwestycyjnego.
- ✓ Mechanizm wpływu mnożnika inwestycyjnego na dynamikę DN.
- ✓ Wpływ oszczędności na procesy produkcyjne w gospodarce.
- ✓ Paradoks zapobiegliwości (oszczędzania), jego znaczenie makroekonomiczne.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Podstawowe znaczenie w procesach rozwoju ekonomiczno-społecznego ma kształtowanie się (wielkość i dynamika) dochodu narodowego (DN).

Dochód narodowy (DN) – suma całkowitych kosztów produkcji dóbr i usług zawartych w produkcie krajowym netto (PKB – amortyzacja) lub suma wynagrodzeń czynników produkcji, tzn. kapitału (zysk – %), ziemi (renty, dywidendy) i pracy (płace) – w danym roku albo produkt krajowy netto pomniejszony o podatki pośrednie (akcyzy, cła, opłaty skarbowe, VAT itp.) zawarte w cenach dóbr.

Inwestycje

Inwestycje (In.) – wytwarzanie i zakupy dóbr kapitałowych, tzn. zakładów produkcyjnych, wyposażenia, urządzeń, budynków itp., oraz zmiany zapasów, które mogą być użyte w produkcji innych dóbr i usług. Rodzaje:

- **In. brutto** – przyrost zapasów dóbr kapitałowych oraz wszystkie wytworzone w danym roku maszyny, urządzenia i budynki bez uwzględniania ubytku majątku w wyniku deprecjacji. Zalicza się do nich także takie inwestycje, które zastąpiły stare dobra kapitałowe;
- **In. restytucyjne** – uzupełniające wartość wycofanego z użytku majątku i znajdujące pokrycie w amortyzacji;
- **In. netto** – wyrażają różnicę między In. brutto i In. restytucyjnymi; powodują faktyczne powiększenie rzeczywistych zasobów kapitałowych, a tym samym przyrost realnego majątku narodowego. In. netto dzielimy na:
 - **In. realne** – fizyczny zakup maszyn, urządzeń, wznoszenie budynków, hal fabrycznych itp.;
 - **In. nominalne** – zakup akcji, obligacji itp. nowych firm; nie powodują wzrostu realnego majątku produkcyjnego (istnieje on już fizycznie w nowych firmach).

Wielkość inwestycji może być planowana (pożądana) lub nieplanowa (niezamierzona);

- **In. planowane** – przewidywane wytworzenie i zakupy zakładów produkcyjnych, budynków, wyposażenia, urządzeń itp., a także zakupy zapasów produkcyjnych;
- **In. nieplanowe** – powstają wskutek niedotrzymania kontraktów czy umów; prezentują dobra, które zostały wyprodukowane na sprzedaż, ale musiały zostać zaliczone do zapasów („zamrożone”) ponieważ nie znalazły nabywców w normalnym czasie;
- **In. całkowite** – suma In. planowych i niezamierzonych zapasów.

$$\text{Czyli: } I_c = I_p + \Delta Z.$$

Optimum: niezamierzone $I_n = 0$. Wtedy In. planowe odpowiadają inwestycjom zrealizowanym i nie pogłębia się skala zapasów, nie wzrasta „zamrożony kapitał”.

Oszczędności

Oszczędności (Osz.) – część DN, tzn. część dyspozycyjnych dochodów osobistych niewydana na bieżąco; środki niewydane na konsumpcję (wypływ środków z obiegu dochodów). Na skalę oszczędności wpływa:

- poziom aktualnego i oczekiwanego dochodu (gdy dochody osobiste rosną, ludzie zwiększają oszczędności, podnosząc swoje rezerwy finansowe przewidywane m.in. na przyszłe wydatki, mniej pomyślne okresy, itp.);
- bieżące i oczekiwane stopy oprocentowania depozytów oszczędnościowych (wzrost stóp procentowych powoduje, że ludzie są skłonni ograniczać konsumpcję, aby oszczędzić większą część dochodów);
- stopy podatku dochodowego (wzrost podatków wywołuje spadek oszczędności, i na odwrót);
- poziom cen (jeśli ludzie spodziewają się wzrostu cen, będą skłonni kupować aktualnie więcej, a oszczędzać mniej, aby uniknąć skutku wzrostu cen);
- pewność zatrudnienia (jeśli ludzie spodziewają się problemów pracowo-płacowych, obniżających przyszłe dochody, będą aktualnie bardziej oszczędzać, aby zwiększyć rezerwy gotówkowe).

Ludzie z reguły oszczędzają pewną część wszelkiego przyrostu swoich dochodów. Tendencja ta nazywana jest marginalną (krajową) skłonnością do oszczędzania.

Marginalna skłonność do oszczędzania (MSO) – wyrażona w procentach część przyrostu dochodu narodowego, którą konsumenci są skłonni zaoszczędzić. W ujęciu skwantyfikowanym: stosunek względnych zmian oszczędności (Δ Osz.) do zmian dochodu narodowego (Δ DN).

$$MSO = (\Delta \text{ Osz.} / \Delta \text{ DN})\%$$

Funkcja oszczędności – bezpośrednia relacja (związek) między nominalnym dochodem narodowym a zaoszczędzoną jego częścią.

Konsumpcja

Konsumpcja (indywidualna i zbiorowa) – całkowity popyt konsumpcyjny; planowane wydatki konsumpcyjne podmiotów gospodarczych. Na skalę konsumpcji wpływa wiele czynników:

- stopy odsetek od oszczędności ludności (gdy stopy te rosną, to ludzie wydają mniej środków na zakupy dóbr konsumpcyjnych);
- oczekiwane stopy inflacji (jeśli ludzie przewidują wzrost stopy inflacji, będą więcej kupować aktualnie, by uniknąć płacenia wyższych cen w przyszłych okresach);

- **skala podatków dochodowych** (gdy wzrastają podatki, ludzie ograniczają planowane wydatki konsumpcyjne, bo będą mieli niższe dochody dyspozycyjne po opodatkowaniu dochodów brutto);
- **poziom dochodu narodowego** (wzrost poziomu DN wywoła wzrost planowanych wydatków konsumpcyjnych, gdyż wyższy dochód umożliwi ludziom lepsze zaspokojenie potrzeb).

Przy wzroście dochodu – wydatki na konsumpcję wzrastają w mniejszym stopniu, ludzie nie wydają całego dodatkowo pozyskanego dochodu na zakupy, lecz tylko jego część – część zaś zostaje zaoszczędzona. Tendencja ta nazywana jest **marginalną (krańcową) skłonnością do konsumpcji**.

Marginalna skłonność do konsumpcji (MSK) – wyrażona w procentach część wzrostu dochodu, którą podmioty są skłonne wydać na konsumpcję. Algebraicznie: stosunek względnej zmiany wielkości konsumpcji (ΔK) do zmiany dochodu narodowego (ΔDN). Czyli:

$$MSK = (\Delta K / \Delta DN)\%$$

Funkcja konsumpcji – bezpośredni związek między poziomem DN a planowanymi (pożądanymi) wydatkami konsumpcyjnymi podmiotów gospodarczych. Współzależność tendencji oszczędzania i konsumpcji:

$$MSO + MSK = 1.$$

Wszelka część dochodu, której konsumenci nie wydadzą – zostaje zaoszczędzona; część nieoszczędzona – jest skonsumowana.

Kanon równowagi makroekonomicznej

Wyływ środków z obiegu (**oszczędności**) powinien być równoważony dopływem środków (**inwestycje**). Czyli: łączna suma **zaoszczędzonych** w gospodarce **dochodów** odpowiadać powinna całkowitym **wydatkom inwestycyjnym**, wówczas gospodarka jest w stanie równowagi.

$$I_n = Osz.; \text{równość tożsamościowa, zawsze spełniona ex post}$$

Oszczędności – ogólna nadwyżka nad dochodami przeznaczonymi na konsumpcję; dochody niewydane w danym okresie.

Inwestycje – ta część DN, która nie została skonsumowana; obejmują nakłady w postaci maszyn, urządzeń, budynków, itp. oraz wszelki przyrost zapasów dóbr finalnych. Czyli:

$$DN - K = Osz.; DN - K = I_n, \text{ stąd też } Osz. = I_n \text{ (ex post).}$$

Fakt, iż **rzeczywiste**, tzn. zrealizowane oszczędności, są **zawsze równe rzeczywistym inwestycjom**, nie oznacza jednak, że i **planowane oszczędności** będą **zawsze równe**

planowanym inwestycjom, czyli *ex ante*! Odwrotnie – rozbieżności między planowanymi inwestycjami i oszczędnościami okazują się powszechne w życiu gospodarczym.

Dzieje się tak dlatego, że w praktyce z reguły kto inny oszczędza, a kto inny inwestuje, kierując przy tym zupełnie różnymi motywami. Motywacje inwestowania opierają się głównie na spodziewanych zyskach, u podstaw oszczędzania zaś leży nawyk, zabezpieczenia, przyszłe wydatki itp.

Znaczenie rynku kapitałowego dla równowagi gospodarki narodowej i wzrostu DN polega na tym, że umożliwia on płynne równoważenie oszczędności i inwestycji, mimo iż kto inny oszczędza, a kto inny inwestuje.

Istota mnożnika inwestycyjnego

Określamy tylko wpływ *In. na wzrost DN*, bo *K (MSK)* i *Osz.(MSO)* – względnie stałe – nie mogą być bezpośrednią przyczyną zmian DN.

Wzrost *In.* jest równoznaczny ze *zwiększeniem przyrostu DN*, zaś *zmniejszenie In. spowoduje spadek przyrostu DN* (w praktyce oddziaływanie jest spotęgowane).

Wzmocniony efekt oddziaływania *In.* na DN wywołuje *mnożnik inwestycyjny*. Jest on określany zbiorowym postępowaniem konsumentów w dziedzinie wydatkowania i oszczędzania przyrostu ich indywidualnych dochodów, wyznaczanym przez *MSO* i *MSK*.

Mnożnik inwestycyjny (m_i) – liczbowy współczynnik wskazujący, o ile jednostek wzrośnie DN, jeśli *In* wzrosną o jednostkę.

Ogólny związek między przyrostem inwestycji a – będącym tego efektem – przyrostem dochodu narodowego możemy zapisać:

$$\Delta I * m_i = \Delta DN$$

Wielkość mnożnika inwestycyjnego (m_i) zależy od marginalnej skłonności do konsumpcji (*MSK*) albo od marginalnej skłonności do oszczędzania (*MSO*). Im większa jest marginalna skłonność do konsumpcji – *MSK* – (a tym samym: im mniejsza marginalna skłonność do oszczędzania – *MSO*), tym większy jest mnożnik – m_i , czyli tym większe będą efekty w postaci przyrostu dochodu narodowego ($+\Delta DN$) w stosunku do pierwotnego nakładu inwestycyjnego ($+\Delta In$). Natomiast im więcej ludzie oszczędzają i mniej wydają na konsumpcję, tym mniejszy będzie efekt mnożnikowy w postaci przyrostu DN.

Mechanizm mnożnika inwestycyjnego

Mechanizm mnożnika inwestycyjnego (m_i) (MSK = 0,8; MSO = 0,2)

Pierwotny i kolejne przyrosty dochodu narodowego: ΔY	Przyrost wydatków konsumpcyjnych z rosnących dochodów przy stałej krańcowej skłonności do konsumpcji: $MSK \times \Delta Y = \Delta K$	Wtórny przyrost dochodu narodowego z tytułu zwiększonych wydatków konsumpcyjnych: ΔY_1
Inw. → 1000	→ 0,8 x 1000 =	800 ΔY_1
800 ΔY_1	→ 0,8 x 800 =	640 ΔY_2
640 ΔY_2	→ 0,8 x 640 =	512 ΔY_3
512 ΔY_3	→ 0,8 x 512 =	ltd. w ciągu geometrycznym

$$m_i = \frac{1}{MSO} = \frac{1}{0,2} \qquad \Delta I \times m_i = \Delta DN$$

$$1000 \times 5 = 5000$$

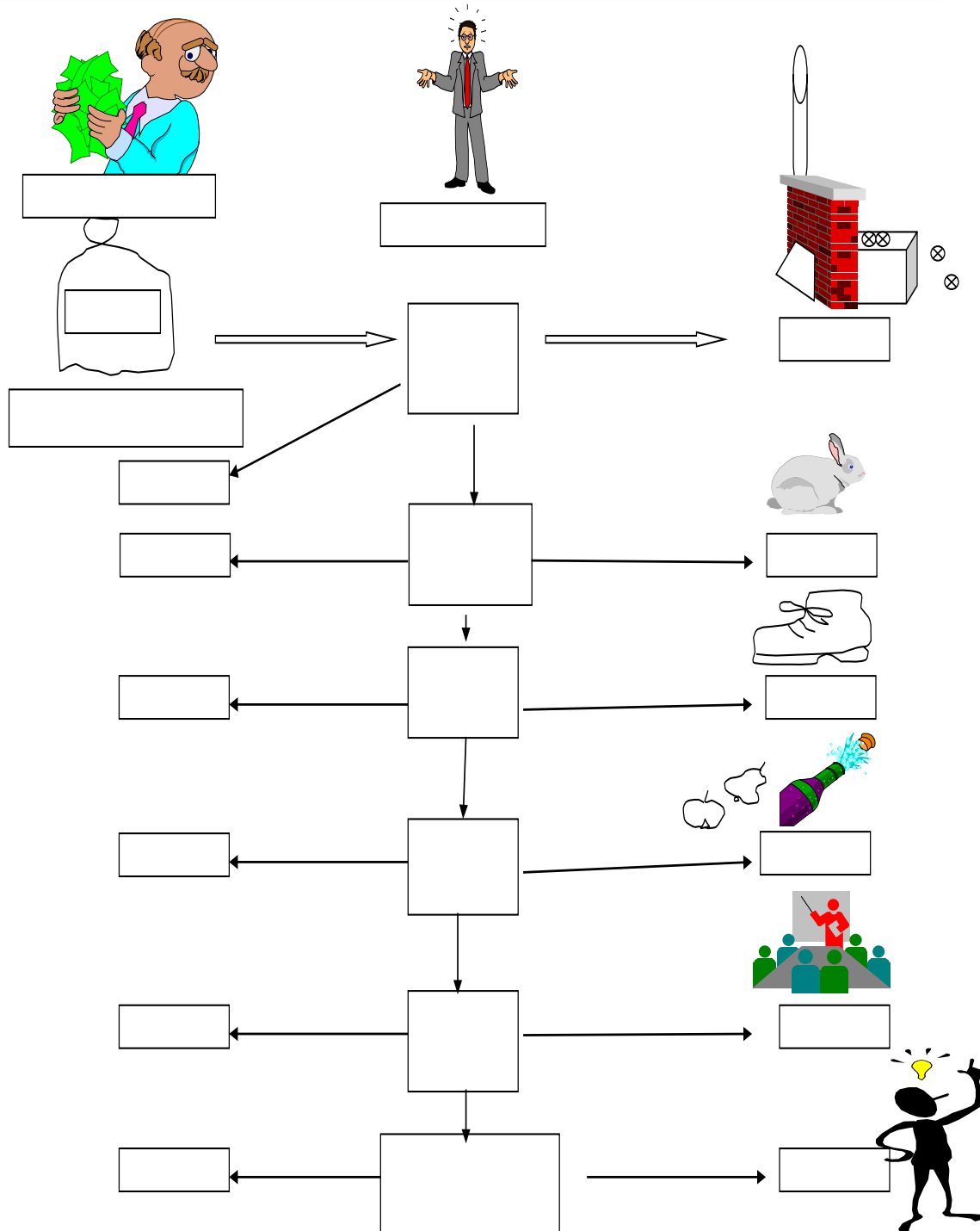
$$m_i = \frac{1}{0,2} = 5 \text{ lub: } m_i = \frac{1000}{200} = 5$$

Resume: jeżeli kolejne wydatki konsumpcyjne oparte są na stałej MSK (**0,8**), to z każdej zainwestowanej jednostki pieniężnej uzyska się przyrost dochodu będący sumą ciągu geometrycznego.

Mnożnik tego ciągu jest właśnie **mnożnikiem inwestycyjnym** i równy jest odwrotności marginalnej skłonności do oszczędzania (determinującej przecież wydatki konsumpcyjne), czyli: **$m_i = 1/MSO$** ; lub też stanowi stosunek inwestycji do oszczędności: **I/O** . Ogólny związek, jaki zachodzi między przyrostem inwestycji a – będącym tego efektem – przyrostem dochodu narodowego, możemy zapisać: **$\Delta I \times m_i = \Delta DN$** . Z przykładu wynika, że $m_i = 1/0,2 = 5$ **lub** $m_i = 1000/200 = 5$.

Z przykładu wynika także, że z tytułu wzrostu inwestycji o **1000 j.** uzyska się efekt przyrostu dochodu narodowego równy **5000 j.** ($1000 \times 5 = 5000$). W skład tego przyrostu DN wejdą inwestycje pierwotne w wysokości **1000 j.** i wtórne wydatki konsumpcyjne równe **4000 j.** kreujące analogiczną wielkość produkcji.

➤ ODDZIAŁYWANIE MNOŻNIKA INWESTYCYJNEGO NA WZROST DOCHODÓW, PRODUKCJI I ZATRUDNIENIA



Paradoks oszczędzania (zapobiegliwości)

Zbytnia (przesadna) skłonność do oszczędzania może wywołać w skali globalnej **niepożądany skutek** w postaci spadku konsumpcji oraz wynikające z tego negatywne **następstwa**: spadek produkcji, wzrost bezrobocia, niezbywalność zapasów, spadek obrotów wielu przedsiębiorstw i w konsekwencji – **spadek DN**.

Jeśli zaś zwiększonym przyrostom nakładów inwestycyjnych ($+ \Delta I$) towarzyszy wzrost skłonności do konsumpcji ($+ \Delta K$), oznaczający równocześnie spadek skłonności do oszczędzania ($- \Delta O$), wówczas wzrośnie odpowiednio mnożnik inwestycyjny ($+ m_i$) i w rezultacie nastąpi znacznie większy przyrost DN ($+ \Delta DN$). Z tych względów, z punktu widzenia ożywienia gospodarczego, nakręcania koniunktury w gospodarce ważne jest, aby zarówno producenci, jak i konsumenci zwiększali swoje wydatki na inwestycje i konsumpcję bez względu na to, jakimi kierują się motywami. Co więcej: jeśli wydatki rosą szybciej niż produkcja, stwarza to wśród przedsiębiorców atmosferę optymizmu powodującą dalszy wzrost produkcji i DN. Jedynie przy pełnym wykorzystywaniu zdolności produkcyjnych w gospodarce (bardzo rzadkim zjawisku w praktyce) wzrost oszczędności może sprzyjać globalnej równowadze w gospodarce.

Temat 13

Makroekonomia gospodarki otwartej –

I. Międzynarodowe przepływy czynników produkcji i usług; ich wpływ na tworzenie DN

❖ Tezy tematu:

Wpływ „otwarcia” gospodarki na koniunkturę. Podstawowe formy wywozu kapitału (kredyty, inwestycje). Zagraniczne kredyty celowe i finansowe; międzynarodowy rynek eurowalutowy. Inwestycje portfelowe a inwestycje bezpośrednie. Międzynarodowe przepływy technologii; rynek wiedzy technicznej. Transfery technologii: umowy licencyjne, consulting, kooperacja badawczo-rozwojowa, „drenaż mózgów”. Międzynarodowe przepływy siły roboczej; emigracja i imigracja oraz ich skutki ekonomiczno-społeczne. Międzynarodowa wymiana usług. Istota usług w teorii organizacji i w ekonomii. Rodzaje usług w wymianie międzynarodowej i ich klasyfikacja.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Istota i wpływ „otwarcia” gospodarki na koniunkturę.
- ✓ Eksport a import kapitału.
- ✓ Podstawowe formy wywozu kapitału.
- ✓ Istota zagranicznych kredytów celowych i finansowych.
- ✓ Istota i znaczenie tzw. rynku eurowalutowego.
- ✓ Istota i rodzaje inwestycji zagranicznych.
- ✓ Międzynarodowe przepływy technologii; międzynarodowy rynek wiedzy technicznej.
- ✓ Kanały transferu technologii: umowy licencyjne, consulting, zakup obiektów.
- ✓ Kanały transferu technologii: międzynarodowa kooperacja badawczo-rozwojowa, „drenaż mózgów”.
- ✓ Istota i znaczenie międzynarodowej kooperacji badawczo-rozwojowej.
- ✓ Istota emigracji i imigracji we współczesnym świecie.
- ✓ Przyczyny współczesnych zjawisk migracyjnych siły roboczej.
- ✓ Skutki współczesnych zjawisk migracyjnych siły roboczej w krajach eksportujących i importujących siłę roboczą.
- ✓ Ekonomiczna treść usług.
- ✓ Istota międzynarodowej wymiany usług.
- ✓ Rodzaje usług w wymianie międzynarodowej.

Eksport kapitału

Eksport kapitału – wywóz z kraju środków pieniężnych i rzeczowych w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych. **Formy wywozu** kapitału:

1. Kredyty zagraniczne;
2. Inwestycje portfelowe;
3. Inwestycje bezpośrednie.

1. Kredyty zagraniczne:

- udzielane w postaci **depozytu** (lokaty) na rachunku bankowym kredytobiorcy (zwrot sumy kredytu z odsetkami w terminie płatności);
- jako **zakup obligacji zagranicznych** – emitowanych przez kredytobiorcę (obowiązek ich wykupu przez emitenta z oprocentowaniem).

Umowy kredytowe zawierane są przez banki, rządy i międzynarodowe organizacje.

Ze względu na **przedmiot finansowania** kredyty zagraniczne dzieli się na:

- **kredyty celowe** – uwarunkowane sposobem ich wykorzystania, w umowie określony jest cel transakcji; przeznaczone są na zakup określonych towarów w kraju wierzyciela (także ze względów politycznych, np. zakup uzbrojenia F-16); z MFW i BŚ – na równoważenie bilansów płatniczych, procesy prywatyzacji, itp..(przy spełnieniu przez kredytobiorcę określonych wymagań dotyczących realizowanej polityki gospodarczej).
- **kredyty finansowe** – nie są uwarunkowane sposobem ich wykorzystywania przez kredytobiorcę; udzielane przez banki przedsiębiorstwom zagranicznym, bankom, a nawet rządowi w celu osiągania zysku z oprocentowania; przesłanką kredytów są korzystniejsze warunki ich uzyskania na rynku zagranicznym.

Eksport kapitału w postaci inwestycji

Inwestycje portfelowe – **nabywanie** przez eksportera kapitału **zagranicznych papierów wartościowych**, przynoszących procent, np. obligacji emitowanych przez rządy czy spółki. Była to podstawowa forma wywozu kapitału do lat 80., sukcesywnie zastępowana w kolejnych latach przez bardziej rozwinięte formy.

Inwestycje bezpośrednie:

- **nabywanie** przez zagranicznego inwestora **majątku produkcyjnego za granicą**;
- **wywóz środków inwestycyjnych** (maszyn, urządzeń, itp.) w celu tworzenia za granicą przedsiębiorstw – filii firmy macierzystej.

Inwestycje takie dominują współcześnie jako forma długoterminowego wywozu kapitału. Rezultatem tej formy wywozu kapitału jest powstawanie i rozwój przedsiębiorstw ponadnarodowych, obejmujących zakresem swojego działania wiele krajów i kontynentów.

Wskazane **formy wywozu kapitału** mają jednoznacznie stymulujące znaczenie dla aktywności i dynamiki gospodarczej, a w wyniku – **wpływ na skalę DN**.

Sektory międzynarodowego rynku wiedzy technicznej

Różnice w poziomie postępu naukowo-technicznego między krajami mogą być wyrównywane na **dwa sposoby**:

1. **Autonomicznie** – jako rezultat postępu osiaganego samodzielnie; droga długa i bardzo kosztochłonna.
2. Przez **korzystanie z osiągnięć nauki i techniki** innych krajów – bardziej rozwiniętych, drogą przepływu (transferu) osiągnięć między poszczególnymi krajami.

Mimo różnorodnych ograniczeń ekonomicznych i wojskowych funkcjonują trzy sektory takich przepływów:

1. Transfery zachodzące w obrębie przedsiębiorstw ponadnarodowych – między firmą macierzystą a filiami zagranicznymi lub między filiami zagranicznymi tego samego przedsiębiorstwa;
2. Transakcje kupna-sprzedaży zawierane między niezależnymi firmami, regulowane na zasadzie prawa popytu i podaży wiedzy;
3. Transfer wiedzy technicznej o charakterze wojskowym dokonywany na podstawie umów międzyrządowych (z produkcji militarnej do innych dziedzin, np. internet, GPS).

Te przepływy wiedzy i technologii produkcji (know how) to główny czynnik dynamizowania procesów rozwojowych w świecie, uzewnętrzniających się w PKB i DN.

Kanały (sposoby) transferu technologii w świecie

- **Umowy licencyjne** – zawierane na zasadzie odpłatności, ich przedmiotem są patenty, wzory użytkowe, szeroko rozumiane know how – czyli technologie wdrażania postępu naukowo-technicznego; przedmiotem obrotu licencyjnego jest więc wiedza techniczna o różnym stopniu nowoczesności (promocja eksportu).
- **Consulting międzynarodowy** – odpłatne wykonywanie projektu technicznego lub odpłatne doradztwo w wyborze projektu, urządzeń, formy rozwiązania organizacyjnego itp.
- **Dostawy kompletnych obiektów przemysłowych** – eksport obejmuje przygotowanie dokumentacji technicznej, dostawy maszyn i oprzyrządowania, narzędzi, ich montaż,

szkolenie miejscowego personelu, rozruch technologiczny, nadzór nad eksploatacją obiektu w początkowej fazie jego funkcjonowania, serwis itd. (w oparciu o międzynarodowe przetargi).

- **Międzynarodowa kooperacja badawczo-rozwojowa** – współdziałanie w zakresie badań i rozwoju w dziedzinie już produkowanych wyrobów lub wprowadzanie na rynek nowych rozwiązań; może przybierać formę wymiany informacji, podziału pracy i specjalizacji w procesie badawczym, tworzenie wspólnych zespołów i instytucji badawczych itp., na szczeblu rządowym (NATO – nowe programy uzbrojenia + unifikacja sprzętu) lub między firmami.
- **Zakup za granicą produktu gotowego**, który jest następnie poddawany analizie technicznej i po uzyskaniu niezbędnych informacji wdrażany do masowej produkcji (Japonia, ZSRR).
- **„Drenaż mózgow”** – przemieszczanie się szczególnych ludzi mających określoną wiedzę i umiejętności, które przekazują odpłatnie dysponentom w nowych miejscach zatrudnienia.

Międzynarodowe przepływy siły roboczej – procesy migracyjne

Migracja – zmiana przez ludzi miejsca pobytu na okres nie krótszy niż rok.

Emigracja – opuszczenie przez ludzi dotychczasowego miejsca pobytu w celu osiedlenia się na stałe lub na okres długotrwały w innym kraju.

Imigracja – napływ do określonego państwa ludzi z innych krajów.

Ekonomiczne (obok politycznych, religijnych, itp.) **przyczyny migracji:**

- istnienie krajów i rejonów, w których występuje nadmiar siły roboczej i niemożność jej zatrudnienia, czemu z reguły towarzyszy niski poziom płac realnych i dochodów;
- są kraje (rejony), w których z różnych powodów (niskie zaludnienie, mały przyrost naturalny itp.) brak siły roboczej, toteż wchłaniają one emigrantów; są to z zasady kraje o wyższym poziomie płac i dochodów realnych, co stanowi główny bodziec emigracji;
- emigracja wysoko kwalifikowanej siły roboczej do krajów (o różnym poziomie rozwoju), które oferują szczególnie wysokie dochody, nieosiągalne we własnym kraju.

Ekonomiczne konsekwencje migracji siły roboczej

W krajach-eksporterach:

- rosną możliwości zatrudnienia pozostałej siły roboczej, dotąd bezrobotnej, spada stopa bezrobocia;
- napływ – w trybie przekazów – zagranicznych środków płatniczych, co poprawia bilans płatniczy kraju;

- powrót emigrantów sezonowych jest czynnikiem wzrostu poziomu kwalifikacji siły roboczej w kraju, ich zatrudnienie przyczynia się do ogólnego wzrostu wydajności pracy i DN;
- emigracja stała powoduje odpływ z gospodarki wysoko kwalifikowanych pracowników i szczególnie przedsiębiorczych jednostek.

W krajach-importerach:

- imigracja rozwiązuje problem braku siły roboczej w gałęziach o dużym stopniu uciążliwości pracy (np. w gospodarce komunalnej);
- imigranci są z zasady niżej opłacani niż miejscowa siła robocza; ich zatrudnianie sprzyja obniżeniu kosztów produkcji;
- w okresach dekoniunktury importowana siła robocza staje się zagrożeniem dla pracowników miejscowych, co może być przyczyną napięć społecznych;
- odpływ za granicę części płacy roboczej imigrantów pogarsza bilans płatniczy kraju – importera siły roboczej.

Usługi

Usługi (→ dylemat teoretyczny) – w teorii organizacji – świadczenie społecznie użytecznych czynności niezwiązanych bezpośrednio z tworzeniem dóbr rzeczowych. Czynności te tworzą nowe wartości użytkowe, nie mają jednak formy materialnej. Oznacza to, że usług nie można produkować na zapas, magazynować itp. Nie byłyby więc podatne na handel międzynarodowy.

Usługi – w teorii ekonomii – wszelkiego rodzaju działalność poza przemysłem i rolnictwem; III sektor gospodarki narodowej (IV sektor – informatyczno-edukacyjny).

Lista usług w wymianie zagranicznej:

- usługi transportowe, turystyczne, bankowe, pocztowo-telekomunikacyjne, kulturalne i lecznicze;
- dochody z inwestycji zagranicznych (z przepływu kapitału);
- przekazy wynagrodzeń z zagranicy;
- dochody z tytułu własności (za patenty, prawa autorskie, licencje, itp.).

Klasyfikacja usług w wymianie międzynarodowej:

1. Cztery kategorie usług zwykłych:
 - ucieleśnione w dobrach materialnych (np. filmy, nagrania);

- komplementarne (uzupełniające) w stosunku do produktów (transport, dystrybucja, ubezpieczenia);
 - substytucyjne w stosunku do produkcji dóbr (np. wynajem samochodów, maszyn, urządzeń);
 - usługi niezwiązane z produkcją i obrotem dóbr materialnych (np. telekomunikacyjne, informatyczne, medyczne, turystyczne).
2. Usługi czynnikowe – świadczone przez podstawowe czynniki produkcji (pracę i kapitał ludzki, kapitał finansowy i rzeczowy, ziemię).

Scharakteryzowane międzynarodowe przepływy czynników produkcji (kapitału, wiedzy, siły roboczej) i usług wpływają znacząco na kształtowanie się koniunktury gospodarczej zarówno ich eksporterów, jak i importerów, a tym samym – na poziom i dynamikę PKB (PNB) i DN.

Temat 14

Makroekonomia gospodarki otwartej –

II. Rola handlu zagranicznego w tworzeniu DN

❖ Tezy tematu:

Szczególne znaczenie „otwarcia” gospodarki narodowej – w międzynarodowej wymianie produktów. Przesłanki i istota handlu zagranicznego (HZ); różnice między handlem krajowym i zagranicznym. Podstawowe korzyści z HZ: dostęp do różnorodnej oferty towarowej, efektywna alokacja zasobów, obniżka społecznych kosztów alternatywnych, specjalizacja produkcji, wpływ zagranicznej konkurencji. Absolutna i komparatywna przewaga w produkcji podstawą HZ; znaczenie warunków wymiany (*terms of trade*). Miary stosunków gospodarczych z zagranicą: bilans płatniczy, obrotów bieżących, kapitałowy, walutowy, handlowy; nadwyżka i deficyt w HZ. Kurs walutowy a bilans płatniczy. Przesłanki i narzędzia restrykcji w HZ (cła, kontyngenty, bariery pozataryfowe).

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Przesłanki i istota handlu zagranicznego (HZ).
- ✓ Różnice między HZ a handlem krajowym.
- ✓ Korzyści z HZ: alokacja zasobów, konkurencja, ceny, specjalizacja produkcji.
- ✓ Absolutna i komparatywna przewaga w produkcji podstawą wpływu HZ na DN.
- ✓ Istota kosztów komparatywnych (porównawczych) w HZ.
- ✓ Istota i znaczenie warunków wymiany (*terms of trade*) w HZ.
- ✓ Miary stosunków gospodarczych z zagranicą, rodzaje bilansów w wymianie międzynarodowej.
- ✓ Istota bilansu płatniczego i bilansu obrotów bieżących.
- ✓ Istota bilansu kapitałowego i handlowego wymiany międzynarodowej.
- ✓ Nadwyżka i deficyt w HZ a DN do podziału.
- ✓ Kontrowersje ocen efektów HZ.
- ✓ Przyczyny i podstawowe narzędzia restrykcji w HZ (bariery taryfowe i pozataryfowe).
- ✓ Istota cel i kontyngentów w HZ, ich wpływ na podaż globalną.
- ✓ Znaczenie różnic między taryfami celnymi i kontyngentami.
- ✓ Główne problemy skutków restrykcji w HZ.
- ✓ Konsumenci wobec restrykcji w wymianie międzynarodowej.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Handel zagraniczny

Handel zagraniczny – realizacja transakcji zagranicznych (międzynarodowych), do których zalicza się **wywóz** (eksport) i **przywóz** (import) towarów i usług, **darowizny, płatności z tytułu odsetek i dywidend**, a także **przepływy kapitału i technologii** przekraczające granice narodowe.

Efekty handlu zagranicznego:

- **możliwości efektywnej alokacji zasobów**: koncentrując się na produkcji określonej ilości towarów (asortymentów) i sprzedając je na rynku międzynarodowym, kraj zbiera korzyści większej efektywności skali produkcji, a równocześnie oszczędza zasoby;
- **obniżka społecznych kosztów** alternatywnych i promowanie specjalizacji – każdy kraj może produkować i wymieniać te towary, które jest mu najłatwiej wytwarzać; łączna produkcja w określonym kraju i świecie oraz ich możliwości konsumpcji stają się największe wtedy, gdy poszczególne kraje wytwarzają dobra o niskim koszcie alternatywnym i zamieniają je na towary o wysokim koszcie alternatywnym;
- **dostęp do szerszej i bardziej różnorodnej oferty towarowej**, szczególnie gdy określony towar w ogóle nie jest produkowany w kraju i musi być importowany (np. w Polsce – kawa, cytrusy) lub gdy jego produkcja w kraju jest trudna lub bardzo kosztowna (mikroprocesory, katalizatory);
- wpływ na rodzimą produkcję i konsumpcję przez oddziaływanie zagranicznej konkurencji powodujące:
 - wyzwanie produkcyjne dla firm rodzimych;
 - zwiększanie różnorodności oferty towarowej na rynku;
 - obniżki cen produktów krajowych i zagranicznych;
 - rozszerzanie wewnętrznej konsumpcji;
 - hamowanie zapędów rodzimych monopolistów do opanowania danego rynku dóbr czy usług.

Przewaga względna

Przewaga względna, tzw. **komparatywna**, powstaje na bazie kosztów porównawczych (komparatywnych).

Koszt porównawczy danego towaru (inaczej: alternatywny, komparatywny albo koszt utraconych możliwości) jest wyznaczany przez **ilość innych dóbr, z których trzeba zrezygnować, aby wytworzyć dodatkową jednostkę danego towaru**.

Przykład korzyści komparatywnych w oparciu o koszty porównawcze.

Możliwości produkcyjne kraju A i B w przemyśle motoryzacyjnym:

Kraj	samochody/dziennie	lub	traktory/dziennie	
A	4		8	(tzn. 1 samochód = 2 traktory).
B	6		24	(tzn. 1 samochód = 4 traktory).

Kraj B ma większą niż A wydajność w produkcji zarówno traktorów, jak i samochodów; ma więc w tym zakresie przewagę absolutną. Mimo to oba kraje, opierając się na przewadze względnej (komparatywnej), mogą osiągać korzyści ze specjalizacji i wymiany.

Koszt alternatywny produkcji traktorów i samochodów w obu krajach:

Kraj A, produkując 4 samochody, traci możliwość wytworzenia 8 traktorów; kosztem alternatywnym 1 samochodu są 2 traktory ($8/4 = 2$). W tej sytuacji dla A już byłoby korzystne, gdyby mógł wymienić 1 samochód na więcej niż 2 traktory (np. na 3 traktory);

W kraju B koszt alternatywny 1 samochodu wynosi 4 traktory; aby wyprodukować 6 samochodów, musi zrezygnować z produkcji 24 traktorów ($24/6 = 4$). Jeśli więc kraj B mógłby uzyskać 1 samochód za mniej niż 4 traktory (np. za 3), to jego sytuacja ekonomiczna ulegnie poprawie. (W przykładzie jest to oczywista przesłanka do wymiany z A).

Porównawcze koszty produkcji traktorów i samochodów umożliwiają określenie specjalizacji produkcji i wymiany towarowej między krajami:

A – 1 samochód = 2 traktory ($8/4=2$); 1 traktor = $\frac{1}{2}$ samochodu ($4/8=1/2$).

B – 1 samochód = 4 traktory ($24/6=4$); 1 traktor = $\frac{1}{4}$ samochodu ($6/24=1/4$).

Kraj A produkuje porównawczo taniej samochody (2 traktory za 1 samochód, wobec 4: 1 u B), w tej produkcji powinien się więc specjalizować.

Natomiast B ma niższe koszty porównawcze traktorów ($1/4$ samochodu wobec $1/2$ u A). Dokonując wymiany między sobą – oba kraje skorzystają na przewadze komparatywnej.

Wpływ warunków wymiany na korzyści z HZ

Skala korzyści danego kraju z handlu zagranicznego zależy od warunków wymiany, określanych ogólnie jako *terms of trade*. Termin ten oznacza relację, według której jeden towar może być wymieniany na inny, według ich wartości na rynku międzynarodowym (np. 1 samochód na 3 traktory). Ogólnie ujmując – warunki wymiany oznaczają relację cen eksportowych do cen importowych danego kraju.

Znaczenie *terms of trade*:

Im bardziej korzystne są warunki wymiany danego kraju, tym większe są jego korzyści z powiększanej – dzięki handlowi zagranicznemu – produkcji. (I na odwrót – czego dobitnym

przykładem – sytuacja krajów „surowcowych”). Jeśli np. ceny eksportowanych przez nas towarów rosną wolniej od cen dóbr importowanych, to wynikiem będzie konieczność ograniczania importu, albo – odpowiedni wzrost eksportu.

Bilanse wymiany międzynarodowej:

1. **B. płatniczy kraju (BP)** – zestawienie wszystkich międzynarodowych transakcji ekonomicznych i finansowych między danym krajem, np. Polską, a resztą świata, dokonanych w ciągu pewnego okresu, zwykle roku. W transakcjach tych biorą udział osoby prywatne, przedsiębiorstwa i rządy.

Bilans dodatni BP (nadwyżka) – gdy napływ środków do kraju przewyższa ich odpływ, lub **ujemny** (deficyt) – przy odwrotnym wyniku obrotów.

Główne elementy BP stanowią – w warunkach płynnych kursów walutowych – **bilans obrotów bieżących** (obejmujący też bilans handlowy) oraz **bilans kapitałowy**.

2. **B. obrotów bieżących (BOB)** – zestawienie wszystkich transakcji międzynarodowych danego kraju, **bez przepływów kapitału**. Zestawienie to obejmuje: transakcje handlowe, dochody i wydatki z tytułu inwestycji zagranicznych, obroty sprzętem wojskowym, wydatki i wpływy z turystyki i usług transportowych oraz jednostronne transfery w postaci darowizn.

W uproszczeniu przyjmuje się, że bilans ten rejestruje transakcje międzynarodowe dotyczące towarów, usług i darowizn. BOB może być zrównoważony lub charakteryzować się nadwyżką czy deficytem.

Deficyt BOB – pieniężna kwota, o którą wydatki danego kraju z tytułu importu towarów i usług oraz płatności odsetek, dywidend i darowizn na rzecz zagranicy – przekraczają łączne wpływy kraju z tych tytułów.

Nadwyżka BOB – pieniężna kwota, o którą wpływy danego kraju z eksportu i innych tytułów przekraczają analogiczne wydatki.

Bilanse wymiany międzynarodowej

W praktyce większość wpływów i płatności z tytułu transakcji zagranicznych dotyczy eksportu i importu towarów. Obroty te wyodrębnione są w bilansie obrotów bieżących jako **bilans handlowy** (jest on więc częścią BOB).

B. handlowy (BH) – zestawienie pieniężnej wartości towarów eksportowanych i importowanych: surowców, towarów przemysłowych i rolnych, dóbr inwestycyjnych i konsumpcyjnych (bez aktywów i usług finansowych). Bilans ten rzadko bywa zrównoważony, z reguły charakteryzuje się nadwyżką lub deficytem.

Nadwyżka w bilansie handlowym – pieniężna wartość eksportu przekracza pieniężną wartość importu.

Deficyt bilansu handlowego – pieniężna wartość importu przekroczyła w danym okresie (zwykle roku) wartość eksportu.

Podkreślić trzeba, że deficyt tego bilansu (ujemne saldo HZ) zwiększa dochód narodowy przeznaczony do podziału, nadwyżka zaś – zmniejsza tę część dochodu narodowego.

B. kapitałowy (BK – druga część BP) – zestawienie zagranicznych aktywów lub inwestycji danego kraju za granicą oraz zagranicznych inwestycji w tym kraju (obejmuje aktywa finansowe – środki, za które zakupiono zagraniczne akcje czy obligacje lub przeznaczono na inwestycje poza granicami kraju).

Saldo tego bilansu rzadko bywa zrównoważone.

Nadwyżka BK – kwota pieniężna, o którą zagraniczne inwestycje w kraju (napływ kapitału) przewyższają dokonane przez kraj inwestycje za granicą (odpływ kapitału).

Deficyt BK – kwota pieniężna, o którą zagraniczne inwestycje danego kraju (odpływ kapitału) przewyższają napływ kapitału do kraju w postaci inwestycji realizowanych z zagranicy.

Restrykcje w handlu zagranicznym

1. Bariery taryfowe:

- **cło** – specjalny podatek nakładany na towary importowane (lub eksportowane). Może stanowić procent ceny określonego towaru (**cło *ad valorem***) lub określoną kwotę przypadającą na jednostkę towaru (**cło określone**). Taryfa celna może być wprowadzona w celu zwiększenia wpływów do budżetu państwa – **cło eksportowe** (dochody te są jednak umiarkowane) albo (co zdarza się znacznie częściej) dla zapewnienia ochrony części własnego przemysłu przed ostrą konkurencją zagraniczną – **cło importowe**;
- **kontyngent** – **limit ilościowy lub wartościowy** puli towarów, które mogą być importowane lub eksportowane w ciągu pewnego czasu; wprowadzany administracyjnie, stanowi sposób kontroli obrotów towarowych z zagranicą.

2. Ograniczenia pozataryfowe:

- kontrola dewizowa;
- wymagania posiadania licencji importowych i eksportowych;
- zaostżenie wymagań dotyczących bezpieczeństwa importu;
- wprowadzenie dodatkowych norm jakościowych, zdrowotnych, itp.

Wszystkie te zaostżone normy importowe stanowią **restrykcje mające na celu ograniczenie napływu towarów na krajowy rynek z zagranicy**.

Skutki restrykcji taryfowych i pozataryfowych

W zasadzie wszystkie formy protekcjonizmu w handlu zagranicznym mają wpływ na **wzrost cen krajowych**:

- wprowadzenie ceł – możliwy wzrost ceny danego towaru na rynku importera dokładnie o wysokość cła lub mniejszy od cła – co zależy głównie od elastyczności cenowej popytu na dany towar. Najbardziej prawdopodobny jest wzrost ceny mniejszy od kwoty cła, co i tak powoduje powstanie różnicy *in plus* między ceną krajową i zagraniczną danego towaru (i **opłacalność przemytu**). Ponadto cło jest równoznaczne z subwencją krajowych producentów towarów podlegających w imporcie opłatom celnym, a subwencja ta opłacana jest przez nabywców tych towarów w formie – wyższych cen;
- kontyngent – skutki cenowo-kosztowe **bardziej drastyczne**, o czym decyduje oderwanie się – w wyniku administracyjnych zarządzeń – od reguły rynku. Możliwe też przerwanie międzynarodowych powiązań cenowo-kosztowych, ponieważ mechanizm rynkowy wiążący ceny między różnymi krajami zostaje sztucznie zatrzymany. Mimo wymienionych mankamentów różne kraje wprowadzają często kontyngenty z tego właśnie powodu, że stanowią one pewniejszy i dokładniejszy sposób kontroli, który można łatwo zmieniać administracyjnym rozporządzeniem.

Konsekwencje protekcjonizmu w handlu zagranicznym

Cła, kontyngenty i bariery pozataryfowe – obniżają efektywną podaż, **powodują wzrost ceny** na rynku krajowym oraz pobudzają krajową produkcję, promując jednak **mniej efektywną alokację** rzadkich zasobów. Z jednej strony formy te wspomagają krajowych producentów, przynosząc – z drugiej strony – szkody krajowym konsumentom. Ponadto nawet niskie cła zmniejszają realny dochód danego kraju, a jednocześnie dokonują redystrybucji tego dochodu na rzecz ochranianych sektorów gospodarki.

Główne problemy restrykcji handlowych

1. Protekcjonizm pozwala istnieć krajowym producentom wykazującym się wysokimi **kosztami produkcji**, którzy bez niego **nie przetrwaliby na rynku**.
2. Restrykcje handlowe są **przenoszone** (ciągnięte) z jednej do innych dziedzin przemysłu. Np. samochody wymagają środków protekcjonistycznych, ponieważ produkcja wielu ich elementów (elektronika, łożyska, stal itp.) jest chroniona.
3. Kraje dyskryminowane restrykcjami stosują z reguły **środki odwetowe** przeciwko protekcjonizmowi. Zasada „oko za oko” jest – jak dowodzi praktyka – roboczą regułą w handlu międzynarodowym.

4. Restrykcje handlowe nie zapewniają ani utrzymywania istniejących stanowisk pracy, ani kreowania nowych, lecz **prowadzą do wymiany miejsc pracy**. Stanowiska pracy w efektywnych, ale niechronionych dziedzinach, są zastępowane miejscami pracy nawet w nieefektywnych, lecz chronionych restrykcjami gałęziach gospodarki.

O roli i znaczeniu wymiany międzynarodowej w pobudzaniu dynamiki wzrostu DN i rozwoju ekonomiczno-społecznym świadczy fakt, iż mimo wszelkich odmian restrykcji utrudniających reguły „wolnego handlu” rozmiary handlu międzynarodowego (jako łączna wartość importu wszystkich krajów) powiększyły się w latach 1960–2000 ponad 10-krotnie. Aktualnie ponad 26% światowej produkcji jest konsumowane w innych krajach niż kraj-producent.

Temat 15

Instytucjonalne formy pieniądza światowego

Międzynarodowe systemy walutowe

❖ Tezy tematu:

Istota i funkcje pieniądza światowego. Sens międzynarodowego systemu walutowego. Ewolucja światowego złoto-dewizowego systemu walutowego. Powołanie Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW), jego podstawowe założenia i cele. Przemiany MFW, jego współczesne cele i funkcje. Specjalne prawa ciągnięcia (SDR) jako międzynarodowy system rezerw i płatności; założenia i cele SDR. Przesłanki powołania i istota Europejskiego Systemu Walutowego (ESW). Założenia i cele ESW. Istota i założenia Europejskiej Unii Monetarnej (EMU). Kryteria członkostwa w EMU. Euro jako pieniądz obiegowy eurolandu. Korzyści i koszty akcesu do strefy euro. Polska wobec euro.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Istota pieniądza światowego.
- ✓ Idea międzynarodowego systemu walutowego.
- ✓ Ewolucja światowego złoto-dewizowego systemu walutowego.
- ✓ Podstawowe zasady funkcjonowania MFW (do 1971 r.)
- ✓ Bieżące cele i funkcje ESW.
- ✓ Założenia i cele SDR jako międzynarodowego systemu rezerw i płatności.
- ✓ Istota Europejskiego Systemu Walutowego (ESW).
- ✓ Meritum Europejskiej Unii Monetarnej.
- ✓ Euro jako pieniądz obiegowy eurolandu.
- ✓ Następstwa funkcjonowania państwa w strefie euro.
- ✓ Implikacje akcesji Polski do strefy euro.

❖ Treść foliogramów/słajdów:

Pieniądz światowy

Jedną z funkcji pieniądza jest **obsługiwanie wymiany międzynarodowej** i międzynarodowych **ruchów kapitału**: pieniądz występuje w charakterze pieniądza światowego. W obrocie międzynarodowym jest:

- miernikiem wartości;
- środkiem cyrkulacji;
- środkiem płatniczym.

Formy instytucjonalne i mechanizm realizacji tej funkcji ulegały istotnym przemianom:

- *gold standard* – do I wojny światowej;
- system sztabowo-złoty – do wielkiego kryzysu 1929 r.;
- od 1944 r. (1958 r.) do 1971 r. – system waluty złoto-dewizowej, oparty na dewizowym USD wymiennym na złoto;
- od 1971 r. (po zawieszeniu przez USA wymiennalności dewiz dolarowych na złoto) system walut manipulowanych (USD, euro) i pieniądza żyrowego – SDR.

Międzynarodowy system walutowy

Definicja: zbiór zasad, norm, narzędzi regulacyjnych i instytucji mających na celu zapewnienie możliwości swobodnego transferu siły nabywczej pomiędzy odrębnymi obszarami walutowymi, na których cyrkulują odmienne krajowe waluty.

Jest instrumentem (czynnikiem) zespalaającym zróżnicowane krajowe obszary pieniężne w międzynarodowy system. Głównym warunkiem istnienia międzynarodowego systemu rozliczeń jest **wymiennalność pieniądza**. Jest to prawo do nabycia i sprzedaży walut obcych w zamian za pieniądze danego kraju oraz swobodnego ich przekazania za granicę, przysługujące – w pełnym ujęciu – podmiotom gospodarczym krajowym (tzw. **rezydentom** – wymiennalność wewnętrzna) oraz zagranicznym (tzw. **nierezydentom** – wymiennalność zewnętrzna).

System z Bretton Woods

(pierwszy międzynarodowy system walutowy)

Instytucje powołane do regulowania międzynarodowych stosunków walutowych:

1. Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW);
2. Bank Światowy (BŚ) w sukcesywnie rozszerzonym składzie:
 - Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju (MBOiR – 1946 r.);
 - Międzynarodowa Korporacja Finansowa (IFC – 1956 r.);
 - Międzynarodowe Stowarzyszenie Rozwoju (IDA – 1960 r.);

- Wielostronna Agencja Gwarancji Inwestycji (MIGA – 1988 r.);
- Międzynarodowe Centrum Porozumień i Arbitrażu (ICSID – 1996 r.).

System zaakceptowała większość krajów świata; aktualnie 187 państw.

Podstawowe zasady funkcjonowania MFW (do 1971 r.):

- rezerwy walutowe państw członkowskich stanowiąc będzie złoto lub USD;
- gwarantowana przez USA wymienialność rezerw dolarowych państw-członków na złoto;
- stabilność walutowa (za dopuszczalne uznano wahania kursów walut państw członkowskich jedynie w przedziale: +/- 1%);
- wyznaczenie parytetu walut państw-członków w złocie lub USD (według oficjalnej ceny złota w USA: 35 USD za uncję – 31,1 g);
- wszelkie rozliczenia między Funduszem a państwami członkowskimi dokonywane będą według ustalonych parytetów;
- możliwość zmiany parytetu walut po uzgodnieniu z władzami MFW jedynie w przypadku zaburzeń bilansu płatniczego członka Funduszu.

Funkcje MFW i Banku Światowego:

1. **Regulacyjna** – nadzorowanie stosowanych przez kraje członkowskie ograniczeń walutowych i przestrzegania reguł kursowych.
2. **Konsultacyjna** – przez usługi konsultacyjne i współpracę krajów członkowskich (np. tzw. plan Balcerowicza był opracowany z udziałem ekspertów MFW).
3. **Pożyczkodawczo-kredytowa** – dostarczanie krajom członkowskim dodatkowych źródeł finansowania w postaci różnych kredytów, m.in.:
 - kraj uczestniczący w MFW – z tytułu umieszczenia w nim udziału w postaci określonej kwoty swojej waluty – dysponuje **prawem do pożyczania** w Funduszu innych obcych walut po umiarkowanej stopie procentowej. Pożyczkobiorca może użyć tych walut do wypełnienia luki w bilansie płatniczym. Prawo pożyczkowe jest ograniczone: w I transzy – do 125%, w II – do 200% depozytu kraju w MFW;
 - **transakcje swap** w MFW – polegają na pozyskaniu rezerwy obcych walut drogą prostej wymiany własnej waluty, służą czasowej korekcie nierównowagi w międzynarodowych rozrachunkach danego kraju lub eliminowaniu jego bieżących problemów finansowych (np. USA mogą zgodzić się na zamianę na pewien okres, w obrębie Funduszu, części swoich dolarów na złotówki);
 - w obrębie Funduszu kraje mogą sobie **wzajemnie udzielać gwarantowanych pożyczek** po umiarkowanej stopie procentowej celem wypełnienia luki w bilansie płatniczym (po

uzyskaniu dodatniego bilansu płatniczego uczestnik Funduszu powinien oczywiście zrealizować zobowiązania i odnowić naruszone rezerwy);

- korzystnych **kredytów udziela** członkom MFW Bank Światowy (warunkiem jest posiadanie wkładu członkowskiego), kredyty udzielane na 15–20 lat z 5-letnim okresem karencji i przy relatywnie niskiej stopie procentowej, zmienianej co 6 miesięcy.

Główne cele Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW):

- Zwiększenie **zasobu rezerw międzynarodowych i ich płynności**;
- Popieranie międzynarodowej współpracy walutowej przez stałą instytucję wyposażoną w aparat do **konsultacji i współdziałania** w międzynarodowych zagadnieniach walutowych;
- Ułatwianie **rozwoju i zrównoważonego wzrostu wymiany** międzynarodowej, a przez to przyczynianie się do wspierania i utrzymywania wysokiego poziomu zatrudnienia i dochodu narodowego oraz rozwijania zasobów produkcyjnych wszystkich członków – jako naczelnych zadań polityki gospodarczej;
- Wspieranie tworzenia **wielostronnego systemu regulowania należności** w zakresie bieżących transakcji między członkami, w tym usuwania ograniczeń dewizowych hamujących rozwój handlu światowego;
- Wzmacnianie międzynarodowego zaufania do członków przez stawianie do ich dyspozycji środków Funduszu przy odpowiednim zabezpieczeniu i tym samym umożliwianiu im **korygowania szkodliwych odchyłeń od ich bilansów płatniczych** bez uciekania się do środków oddziałujących ujemnie na pomyślność gospodarek krajowych lub gospodarki światowej;
- W oparciu o te założenia – skracanie czasu trwania i zmniejszanie **stopnia bądź braku równowagi w bilansie płatniczym** członków w obrotach światowych.

Osiągnięcie tych celów determinowały zobowiązania państw-członków.

Zobowiązania krajów-członków dla realizacji głównych celów MFW

1. Kierowanie swoją polityką gospodarczą i finansową w taki sposób, aby utrzymywany był **zrównoważony wzrost gospodarczy**;
2. Popieranie **stabilizacji gospodarczej** przez zapewnienie uporządkowanych warunków gospodarczych i finansowych;
3. **Unikanie manipulowania kursem walutowym** lub wykorzystywania międzynarodowego systemu walutowego do osiągnięcia nieuzasadnionych korzyści konkurencyjnych od innych krajów;
4. Stosowanie **polityki kursu walutowego** zgodnie z zasadami MFW.

W praktyce nie wszystkie kraje spełniały te zobowiązania, co osłabiało uzyskiwanie pełnej efektywności międzynarodowego systemu walutowego i skłaniało do poszukiwania nowych rozwiązań.

SDR – Specjalne Prawa Ciągnięcia (*Special Drawing Rights*)

Pieniądz żyrowy, istniejący w postaci zapisów na kontach członków MFW i przyjmowany tylko w ich kręgu.

Pierwszy ich kontyngent ustalono w 1969 r. na kwotę równą 3,5 mld USD, w kolejnych latach uruchomiono dalsze transze po 3 mld USD. Wartość jednostki SDR określana jest od 1999 r. sumą ważonych wartości 4 walut tworzących tzw. koszyk standardowy: USD, euro, jen i funt szterling (ewolucja od parytetu złota – dolara dewizowego przez koszyk 16 walut od 1974 r. i 5 walut od 1981 r.). Umożliwia to względną stabilność SDR – bieżące dewaluacje i rewaluacje walut w koszyku kompensują się; relację do innych walut kształtuje kurs rynkowy.

Obieg SDR ograniczony jest do banków centralnych i instytucji międzynarodowych państw MFW. Jest to więc sztuczny międzynarodowy środek płatniczy, kreowany świadomie w zależności od zapotrzebowania i powszechnie przyjmowany jako wymienialny środek rezerw.

Zasady przydziału i wykorzystywania SDR

- Ustalona na dany okres suma SDR jest dzielona między członków MFW odpowiednio do ich kwot udziałowych w Funduszu (70% przydziału uzyskuje się bez oprocentowania, resztę – na 1,5% rocznie).
- Kraj mający rachunek w SDR może ich użyć do wyrównania nierównowagi w innych walutach i bilansie płatniczym (dopuszczalne tylko w przypadku trudności płatniczych).
- Uzyskanie przydziału SDR umożliwia danemu państwu otrzymanie od innych uczestników systemu ich waluty, a także regulowanie wobec nich zobowiązań płatniczych.
- Bezkonfliktowe używanie SDR umożliwia tzw. desygnacja obrotów, tj. wyznaczenie przez władze MFW tych uczestników systemu, którzy w danym czasie zobowiązani są przyjmować SDR i w zamian dostarczać wymienialne waluty.
- Powszechna akceptowalność SDR nadaje im wartość; stanowią ekwiwalentny sposób rozdzielania aktywów rezerwowych i wprowadzają prostą metodę kontroli wzrostu światowej płynności pieniądza.

Europejski System Walutowy (ESW)

Główne postanowienia koncepcji wdrożonej w EWG (bez Wielkiej Brytanii) w marcu 1979 r.

1. **Wykorzystywanie w podstawowych transakcjach** państw EWG nowo kreowanej jednostki rozrachunkowej: European Currency Unit – ECU. Na tym etapie był to pieniądz żyrowy, reprezentujący „koszyk” walut wszystkich krajów EWG. „Waga” danej waluty w koszyku zależna była od potencjału gospodarczego kraju oraz kursu rynkowego jego waluty. Oznaczało to dominację w systemie DM (33%), franka fr. (19%), funta szt. (15%), pozostałe waluty partycypowały w ok. 1–10%. Reprezentując połączoną wartość walut państw EWG (UE) – 1 ECU = 1,26 \$.
2. **Złożenie** przez kraje członkowskie **po 20%** swoich **rezerw dewizowych** w założonym Europejskim Funduszu Współpracy Walutowej (FECOM), **w zamian za** odpowiadającą im **kwotę ECU** w zapisie. Środki te przeznaczone były na skoordynowanie krótkookresowej interwencji banków centralnych na rynkach walutowych.
3. Ustalenie zasad i reguł tzw. **mechanizmu kursowego**. W jego ramach każdy kraj ustalił nominalny, stabilny kurs własnej waluty w stosunku do wszystkich walut wchodzących do systemu. Natomiast w stosunku do walut poza systemem przyjęty został **zbiorowy floating** – łączny kurs walut ESW wobec dolara, jena itd. według notowań rynkowych. W obrębie stabilności wewnętrznej **dopuszczono wahania kursu walut w przedziale +/- 2,25%** (Włochy 6%) ustalonego parytetu. Przy zbliżaniu się kursu którejs z walut do granicy przedziału, wszystkie banki centralne uczestników systemu zobowiązane były do interwencji w celu obrony parytetu. Korekty kursu możliwe były jedynie po akceptacji wszystkich członków ESW.

Sprawne funkcjonowanie ESW umożliwiło UE dokonanie kolejnego kroku na drodze ku Unii Monetarnej, a mianowicie zamianę żyrowej jednostki walutowej ECU na wspólną jednostkę monetarną – EURO. Zamyśl zrealizowano 1.1.1999 r. wg prostej zasady: 1 ecu = 1 euro, z założeniem wprowadzenia euro do obiegu w postaci banknotów i monet w styczniu 2002 r.

Strefa euro („Euroland”)

Z dniem 1.1.1999 r. do strefy euro (pieniądza żyrowego) przystąpiło 11 spośród ówczesnych 15 krajów UE (Austria, Belgia, Finlandia, Francja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Niemcy, Portugalia i Włochy), a od 1.1. 2001 r. – Grecja (niespełniająca pierwotnie warunków dotyczących deficytu budżetowego). Do „Eurolandu” nie przystąpiły trzy państwa UE: Dania, Szwecja i Wielka Brytania. Aktualnie euro funkcjonuje w 17 krajach UE i 6 spoza UE (Monako, San Marino, Watykan, Andora, Czarnogóra, Kosowo).

Początkiem wdrażania systemu było ustalenie przez kraje członkowskie kursów swoich walut wobec euro. Określono je następująco:

Austria – 13, 760 szylinga	Irlandia – 0,787 funta
Belgia – 40,339 franka	Luksemburg – 40,339 franka /belg./
Finlandia – 5,945 marki	Niemcy – 1,955 marki
Francja – 6,559 franka	Portugalia – 200,482 escudo
Hiszpania – 166,386 peset	Włochy – 1936,27 lira
Holandia – 2,203 guldena	Grecja – 34,750 drachmy

Decyzje te oznaczały **pełną stabilizację narodowych walut** oraz wahania kursu euro wobec dolara, jena, itd. według wahań giełdowych. Podstawą pierwszych notowań rynkowych euro były przyjęte w Brukseli parytety na 1.I.1999 r.: **1 euro = 1,16675 \$ = 132,2 jena czy np. = 4,0925 zł.** Dalsze kursy euro wobec dolara, jena, itd. wynikają z kształtowania się koniunktury w UE i innych obszarach gospodarczych.

Ewolucja euro

Do 1.I.2002 r. euro było pieniądzem żyrowym, funkcjonowało w obrocie bezgotówkowym między bankami, firmami itp. instytucjami, równoległe z walutami narodowymi. W obrocie gotówkowym cyrkulowały nadal wyłącznie waluty narodowe – marki, franki, liry, itd. Od 2002 r. euro zastąpiło wszystkie narodowe waluty, w obiegu gotówkowym i bezgotówkowym. Waluty narodowe zostały do 30.VI.2002 r. całkowicie wycofane z obiegu.

Euro (banknoty i monety) emitowane są przez narodowe banki centralne pod nadzorem Europejskiego Banku Centralnego. Wielkość obiegu przewidziano pierwotnie (i wyemitowano) na 63 mld euro, w tym 13 mld banknotów i 50 mld monet. W obiegu znajduje się 7 banknotów o nominałach: 5, 10, 20, 50, 100, 200 i 500 euro oraz 8 monet: 1 i 2 euro; 1, 2, 5, 10, 20, 50 eurocentów. Wszystkie banknoty euro są identyczne, bez względu na miejsce emisji, natomiast monety posiadają wspólny awers oraz odrębne, narodowe rewersy.

Kursu euro i jego pozycji na giełdach światowych broni Europejski BC, ustalając równocześnie poziom stóp procentowych korzystny dla gospodarek Eurolandu; oznacza to równocześnie, że banki centralne krajów członkowskich utraciły możliwość manipulowania kursami własnych walut. Fakt ten oznacza – szerzej ujmując – rezygnację państw-członków z własnej polityki kursowej i pieniężno-walutowej, a tym samym – rezygnację z suwerenności w prowadzeniu polityki gospodarczej.

Wdrożenie Euro do obiegu oznaczało faktyczne powołanie Europejskiej Unii Walutowej (EMU) rozumianej jako forma scalania gospodarek na gruncie wspólnego pieniądza, emitowanego pod nadzorem wspólnego banku centralnego.

Zasady i kryteria Europejskiej Unii Walutowej (Economic and Monetary Union – EMU)

1. Polityka monetarna krajów członkowskich jest ustalana i prowadzona w ramach EMU;
2. Wymagania stawiane krajom wchodzącym do EMU są wypadkową ogólnych warunków gospodarczych w państwach członkowskich UE i regulacji prawnych tworzonych przez narodowe banki centralne tych państw;
3. Politykę EMU realizuje Europejski Bank Centralny (Frankfurt n/Menem).

Warunki przyjęcia do EMU (kryteria przystąpienia):

- **inflacja** nie może przekroczyć poziomu **1,5%** ponad wskaźnik inflacji notowany u trzech członków EMU, u których jest ona najniższa;
- **stały kurs waluty narodowej** kraju-kandydata przez co najmniej 2 lata przed przystąpieniem do EMU (nie może być dewaluacji danej waluty w stosunku do którejkolwiek waluty innego członka EMU);
- długoterminowe **stopy procentowe** obligacji skarbowych nie mogą przekroczyć poziomu **2%** ponad średnie stopy procentowe w trzech krajach EMU, które mają najniższy wskaźnik inflacji (analizowany jest okres 1 roku przed przystąpieniem do EMU);
- **deficyt budżetowy** nie może przekroczyć **3% PKB** (odstępstwo od tej zasady dopuszczalne jest wówczas, gdy przekroczenie tego poziomu jest wyjątkowe i ma charakter przejściowy, a poziom deficytu nie odbiega znacząco od obowiązującej wartości);
- **dług publiczny** nie może przekroczyć **60% PKB** (dopuszcza się poziom wyższy, pod warunkiem że jest on stale obniżany i zbliża się do obowiązującego poziomu w zadowalającym tempie);
- **kraj przyjęty do EMU nie może być z niej wyłączony** nawet wówczas, gdy nie spełnia ustalonych kryteriów;
- w celu zapobiegania pogorszeniu się sytuacji gospodarczej poszczególnych członków EMU – kraj, który przekracza dopuszczalny poziom deficytu budżetowego (3% PKB) i nie podejmuje działań w celu jego zmniejszenia, zobowiązany jest do:
 - odprowadzenia **0,5% PKB** jako nieoprocentowanego depozytu do Europejskiego Banku Centralnego;
 - jeżeli deficyt nie zostanie zmniejszony w ciągu kolejnych 2 lat, wówczas depozyt jest traktowany jako kara, nie wraca do kraju, który go złożył, lecz jest przekazywany innym członkom EMU.

EMU nie jest organizacją zamkniętą, możliwe jest przyjęcie innych krajów spełniających kryteria uczestnictwa.

Podstawowe korzyści z przystąpienia do strefy euro:

- **przejrzystość cen**, która wymusza zwiększoną konkurencję, a dzięki wzmożonemu współzawodnictwu firm ceny będą niższe i powinny rosnać wolniej;
- **silniejsza konkurencja i większa porównywalność cen**;
- po przyjęciu euro nastąpi **spadek kosztów transakcyjnych** (przeliczeń), a w tym kosztów zabezpieczeń przed ryzykiem walutowym, bo odpadną skutki wahań kursowych;
- ogólne **obniżenie ryzyka makroekonomicznego**, gdyż kraj stanie się częścią wielkiego obszaru walutowego;
- **wzrost wymiany handlowej** z krajami UE;
- **obniżenie długoterminowych stóp procentowych**;
- **wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych**;
- **integracja rynków finansowych** krajów członkowskich.

Podstawowe koszty przystąpienia do strefy euro:

- **utrata** możliwości **prowadzenia niezależnej polityki pieniężnej**, która mogłaby łagodzić fluktuacje w produkcji i zatrudnieniu;
- **rezygnacja z płynnego kursu walutowego**;
- **utracenie waluty narodowej**.

Koszty związane z wejściem do EMU można minimalizować; jest to zależne od stopnia elastyczności krajowego rynku pracy i elastyczności krajowej polityki fiskalnej.

Przystąpienie Polski do strefy euro

Wyznaczenie daty akcesji Polski do strefy euro wiąże się ze spełnieniem tzw. **5 warunków konwergencji** zawartych w traktacie z Maastricht. Stanowią je:

1. **Warunki fiskalne:**

- deficyt sektora finansów publicznych nie wyższy niż 3% PKB;
- dług publiczny nie wyższy niż 60% PKB.

2. **Warunki monetarne:**

- średnioroczna stopa inflacji wyższa maksymalnie o 1,5 pkt procentowego od średniej stopy inflacji w trzech krajach członkowskich UE o najniższej inflacji;
- średnioroczna długoterminowa nominalna stopa procentowa wyższa maksymalnie o 2 pkt procentowe od średniej stopy procentowej w trzech krajach członkowskich UE o najniższej stopie inflacji;
- przynajmniej dwuletni okres uczestnictwa w mechanizmie ERM2 (utrzymanie kursu walutowego w paśmie wahań +/- 15% wobec parytetu centralnego).

Skala korzyści wynikających z przyjęcia przez Polskę euro zależy od dwóch czynników:

1. Stopnia i siły powiązań gospodarczych z obszarem euro, które można ocenić, porównując **udział strefy euro w handlu zagranicznym** Polski na tle krajów członkowskich strefy euro;
2. Stopnia podatności polskiej gospodarki na szoki (popytowe lub podażowe), które nie dotyczą krajów znajdujących się we wspólnym obszarze walutowym, a który ocenia się, badając **wskaźnik synchronizacji przebiegu cyklu koniunkturalnego** w Polsce i w strefie euro.

Temat 16

Koniunktura w gospodarce rynkowej

❖ Tezy tematu:

Istota koniunktury gospodarczej. Determinanty „dobrej” i „złej” koniunktury. Wzrost gospodarczy a cykl koniunkturalny; przyczyny zakłóceń zrównoważonego wzrostu. Trend i cykl gospodarczy wyrazem wahań koniunkturalnych. Kryteria klasyfikacyjne i rodzaje cykli koniunktury. Klasyczne fazy cyklu i ich charakterystyka. Współczesny dwufazowy obraz cyklu; punkty zwrotne cyklu. Sposoby i narzędzia przewidywania wahań aktywności gospodarczej. Teorie egzogeniczne i endogeniczne o przyczynach cykli koniunkturalnych. Inwestycyjne teorie cyklu koniunkturalnego. Interwencjonizm państwowy wobec cykliczności gospodarki; narzędzia regulowania koniunktury.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Pojęcie i istota koniunktury gospodarczej w gospodarce rynkowej.
- ✓ Zjawiska gospodarcze określające „koniunkturę”.
- ✓ Wyznaczniki dobrej i złej koniunktury.
- ✓ Przyczyny wahań koniunktury gospodarczej.
- ✓ Pojęcie trendu i cyklu koniunkturalnego.
- ✓ Elementy cyklu koniunkturalnego.
- ✓ Charakterystyka faz cyklu koniunkturalnego.
- ✓ Identyfikacja cyklu koniunkturalnego.
- ✓ Ogólna klasyfikacja cykli koniunkturalnych.
- ✓ Synchronizacja i asynchronizacja cykli koniunkturalnych.
- ✓ Przewidywanie cyklu – wskaźniki pilotujące, współbieżne i ze zwłoką.
- ✓ Teoria ekonomii o przyczynach cykli koniunkturalnych.
- ✓ Interwencjonizm państwowy wobec cykliczności gospodarki.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Istota koniunktury gospodarczej

Koniunktura – pojęcie wywodzące się od łacińskiego słowa *coniunctio* – „łącznie”, rozumiane jako splot warunków wywierających znaczny (zazwyczaj dodatni) wpływ na sytuację, położenie, ogólny stan „czegoś”. W odniesieniu do zjawisk ekonomicznych pojęcie to zastosowano stosunkowo późno, bo dopiero w XIX wieku. Poprzednio było używane najczęściej w astrologii, będąc synonimem złożonego układu wzajemnego oddziaływania konstelacji gwiazdnych, powstałego pod wpływem chwilowych okoliczności.

Koniunktura gospodarcza:

- całokształt zjawisk składających się na sytuację gospodarczą kraju, regionu lub gospodarki światowej;
- splot warunków wywierających dodatni bądź ujemny wpływ na stan i dynamikę zjawisk w gospodarce narodowej;
- w języku potocznym lub publicystycznym koniunktura jest synonimem stanu gospodarki.

Pojęcie koniunktury używane jest do określenia zjawisk mających zasadniczy wpływ na sytuację, położenie i ogólny stan gospodarki kraju, regionu czy świata, takich jak:

- poziom globalnej produkcji;
- poziom zatrudnienia i bezrobocia;
- skala sprzedaży dóbr konsumpcyjnych i inwestycyjnych;
- poziom inwestycji w gospodarce;
- poziom płac i dochodów;
- ruch cen (stopa inflacji).

Dobra koniunktura oznacza: <ul style="list-style-type: none">– rozwój gospodarczy;– zmiany strukturalne;– równowagę makroekonomiczną;– wzrost dochodu narodowego.	Zła koniunktura oznacza: <ul style="list-style-type: none">– zachwianą równowagę ogólną;– spadek (lub zastój) produkcji;– spadek wymiany towarowej;– spadek dochodu narodowego.
---	---

Przyczyny cyklicznego rozwoju w gospodarce rynkowej

Przyczyną cykliczności koniunktury jest występowanie dwóch przeciwstawnych tendencji rozwoju gospodarczego:

1. **Zjawiska pro wzrostowe** – powodują ożywienie i boom gospodarczy:
 - zwiększanie rozmiarów akumulacji;
 - zwiększanie mocy wytwórczych w wyniku rosnących inwestycji;

- stosowanie na szeroką skalę innowacji (nowe metody produkcji, nowe procesy technologiczne);
 - ożywienie w gałęziach o charakterze konsumpcyjnym i usługowym (dzięki wzrostowi zatrudnienia i zwiększeniu dochodów wzrasta popyt konsumpcyjny);
 - ożywienie inwestycji i konsumpcji powoduje wzrostową tendencję cen – zwiększa się stopa rentowności kapitału;
 - zwiększone możliwości zaciągania kredytów (stwarza to jednak pozorną możliwość powiększania inwestycji bez posiadania własnych środków, niezależnie od faktycznego w danym momencie popytu).
2. **Czynniki hamujące wzrost** – wywołują załamanie koniunktury i kryzys:
- **bariera rynku** – gdy dążeniu do wzrostu globalnych rozmiarów produkcji, czyli dążeniu do maksymalizacji zysków, nie towarzyszy równoległy rozwój rynku, a zwłaszcza możliwości zbytu produktów.
 - **przyczyny powstania bariery rynku:**
 - szybsze tempo wzrostu zysków w okresie prosperity niż płac (zyski rosną szybciej niż koszty produkcji, których częścią są płace), co powoduje, że w pewnym momencie możliwości produkcyjne napotkają barierę rynku – nadprodukcję;
 - niedopasowanie struktury produkcji do zmieniającego się popytu;
 - konkurencja producentów;
 - paradoks zapobiegliwości (oszczędzania).

Rezultat → wystąpienie zjawiska nadprodukcji!

Teoretyczne możliwości załamania aktywności gospodarczej

Przyczyny nadprodukcji i wystąpienia związanego z tym kryzysu tkwią w istocie gospodarki rynkowej (towarowo-pieniężnej):

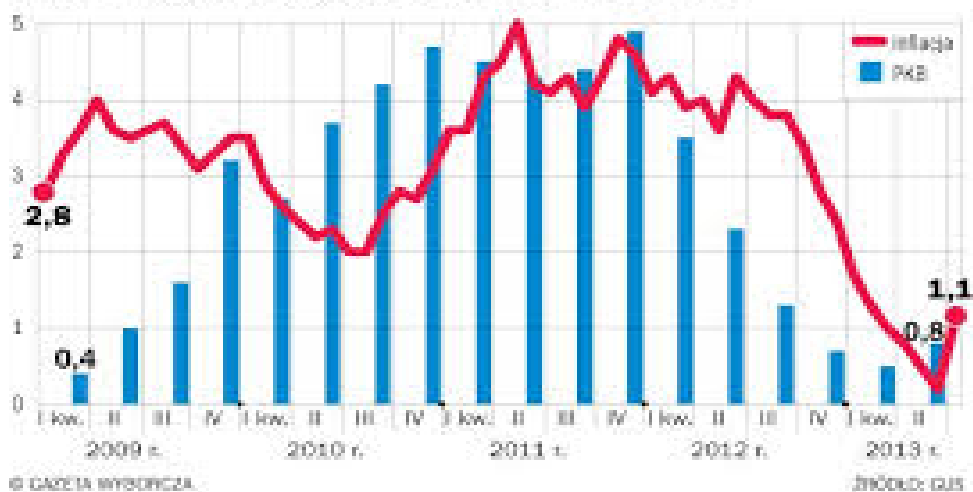
- Wymiana za pośrednictwem pieniądza stwarza możliwość rozerwania aktów kupna i sprzedaży (T–P–T).
- Pojawienie się pieniądza jako środka płatniczego – możliwość zawierania transakcji kredytowych. Przy powszechności rozliczeń kredytowych załamanie jednego z ogniw (dłużnika) może wywołać „reakcję łańcuchową”, a w konsekwencji upadłość innych uczestników rynku.



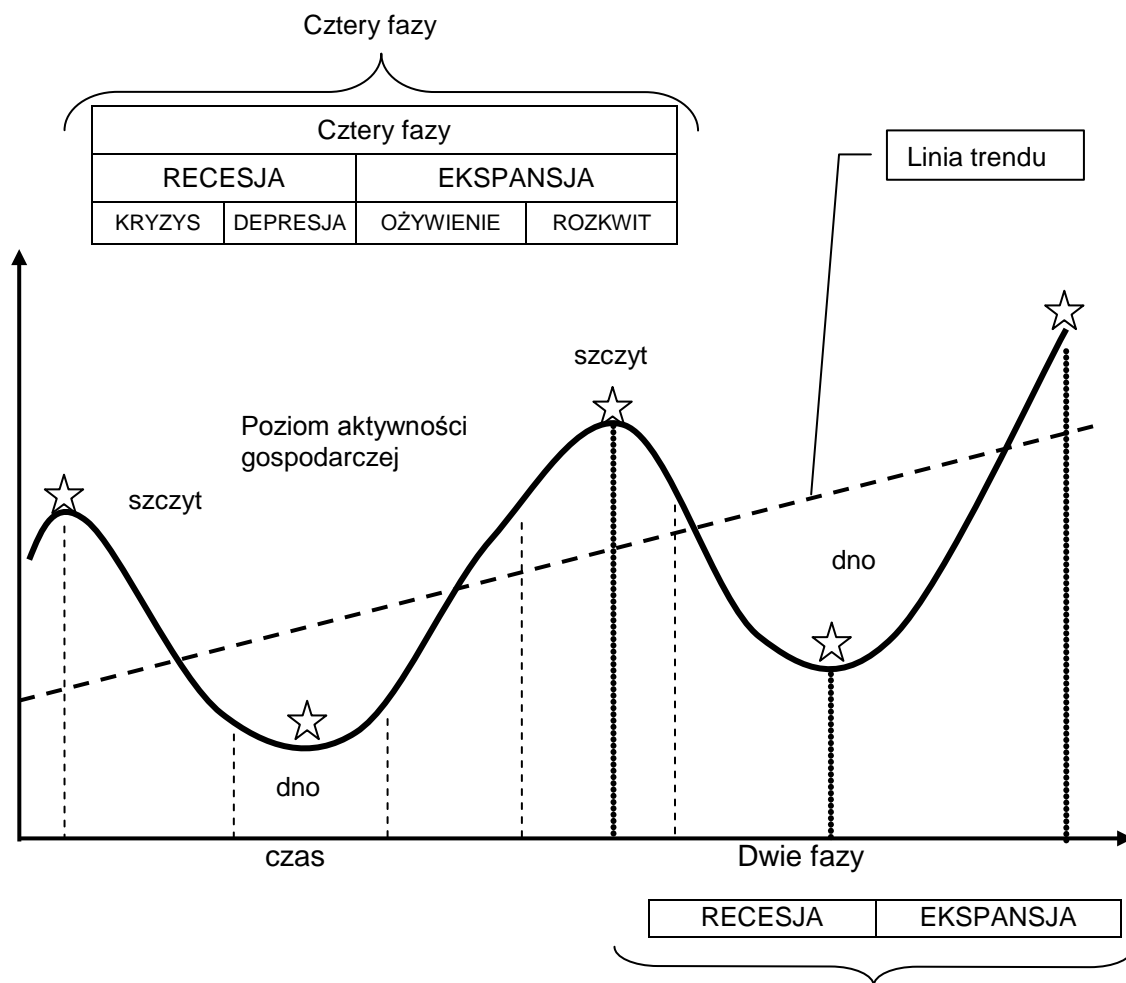
INFLACJA I PKB

DAŃE W PROG.

ZMIANA W PORÓWNIANIU Z ANALOGICZNYM ODRĘBEM POPRZEDNIEGO ROKU



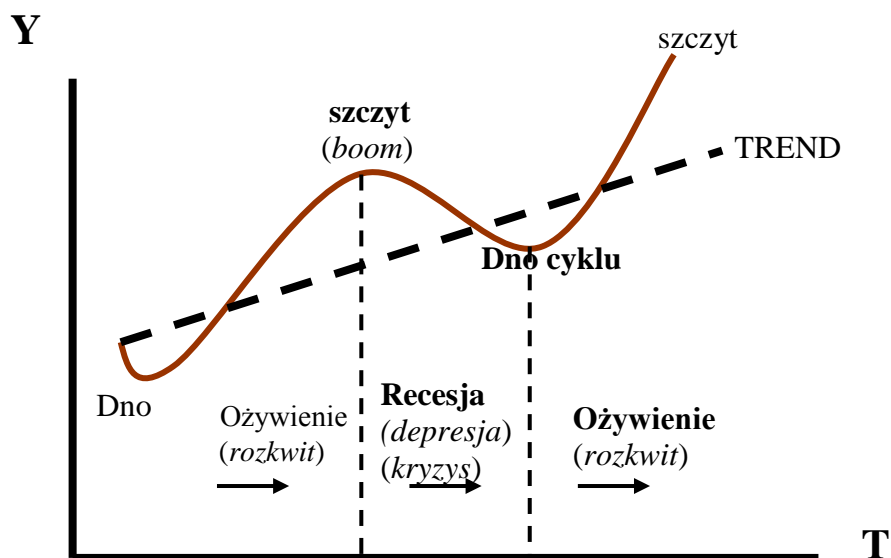
Elementy te stanowią jednocześnie podstawę rozróżniania cykli.



W literaturze przedmiotu spotkać można również koncepcję **trójfazowego podziału cyklu koniunkturalnego** (M.K. Evans), opartą na relacji rzeczywistego tempa wzrostu do trendu, jako kryterium wyznaczania faz:

- w pierwszej fazie wzrost jest szybszy od trendu;
- w drugiej wzrost jest zbliżony do trendu;
- w trzeciej wzrost jest wolniejszy niż trend.

Trójfazowy podział cyklu



Procesy i mechanizm przechodzenia faz cyklu

(związki przyczynowo-skutkowe przywracania równowagi)

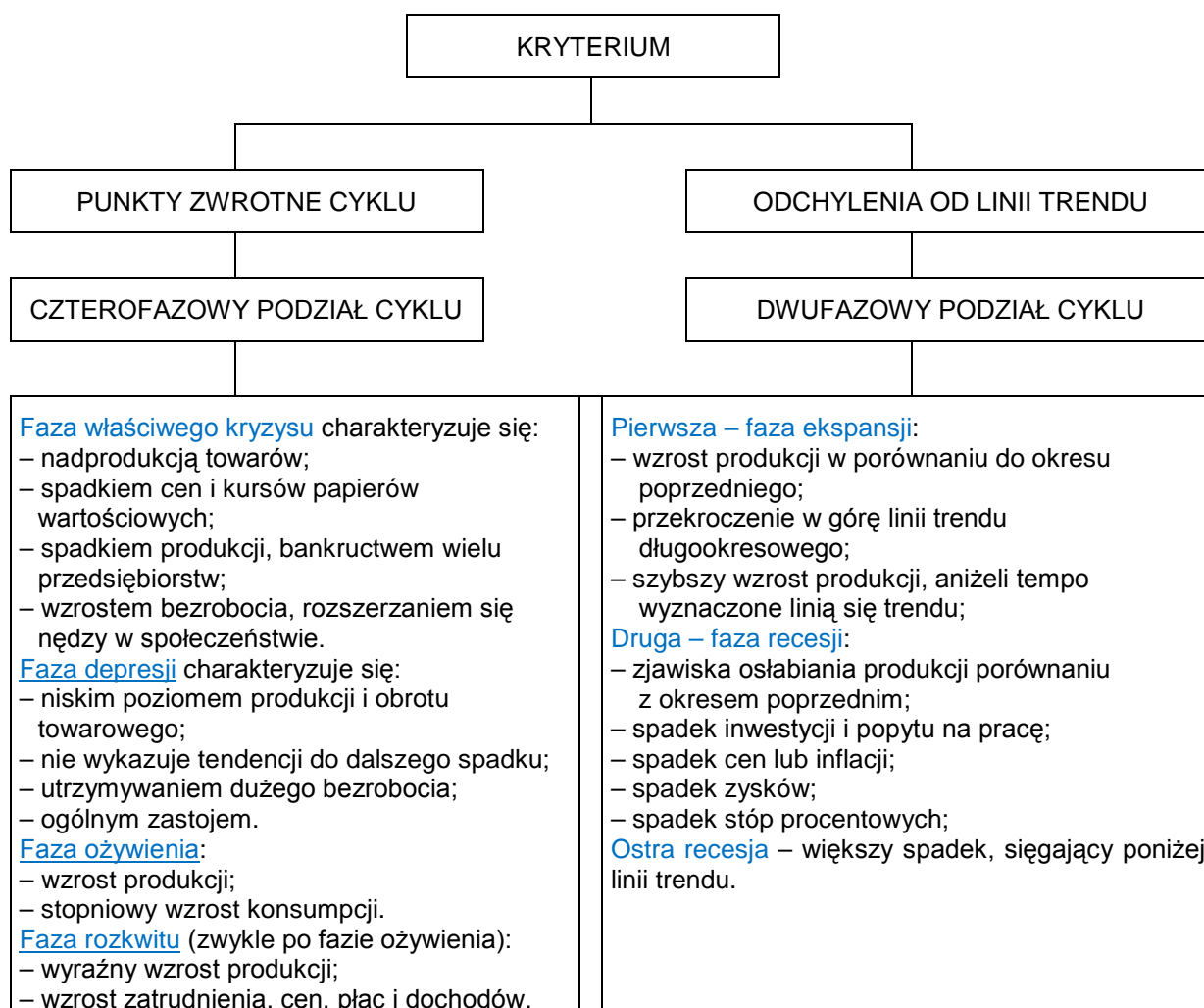
<p>Kryzys (recesja)</p>	<p>Występuje nadmiar podaży w stosunku do popytu powodujący spadek aktywności gospodarczej.</p> <ul style="list-style-type: none"> – brak możliwości zbytu prowadzi do ograniczania produkcji i wzrostu bezrobocia; – powoduje to spadek rentowności przedsiębiorstw (zysków) i falę bankructw słabszych przedsiębiorstw – pozostają przedsiębiorstwa o najniższych kosztach i strukturze produkcji dostosowanej do zmniejszonego popytu; – spadek inwestycji i związane z nimi wytwarzanie środków produkcji jest silniejsze niż spadek produkcji globalnej ponieważ: <ul style="list-style-type: none"> • nieczynne są moce wytwórcze; • wysoka jest cena kredytu potęgowana niepewną przyszłością.
<p>Depresja (dno)</p>	<p>Stabilizacja produkcji i zatrudnienia na niskim kryzysowym poziomie.</p> <ul style="list-style-type: none"> – zmniejszają się dysproporcje pomiędzy produkcją a zbytem; – rentowne są przedsiębiorstwa o niskich kosztach, co sprzyja wprowadzaniu nowych urządzeń i technologii; – tanie czynniki produkcji wywołują wzrost popytu na dobra inwestycyjne; – PKB przestaje spadać a bezrobocie – wzrastać.
<p>Ożywienie</p>	<p>Objawy wzrostu.</p> <ul style="list-style-type: none"> – zwiększony popyt na dobra inwestycyjne poprzez mechanizm mnożnika inwestycyjnego powoduje ożywienie w innych działach produkcyjnych

	<p>i konsumpcyjnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> – wzrasta produkcja i zatrudnienie, obroty handlowe i zyski; – rosną perspektywy na przyszłość.
<p>Rozkwit <i>(boom)</i></p>	<p>Ekspansja produkcji, wysokie zatrudnienie, zyski i płace;</p> <ul style="list-style-type: none"> – łatwy kredyt, duża dynamika inwestycji i handlu; – doprowadza to w pewnej perspektywie do ponownej dysproporcji pomiędzy produkcją a popytem – i cykl się powtarza.

Kryzys wywołuje zjawiska prowadzące do **ponownego osiągnięcia przez gospodarkę stanu równowagi**, ale zazwyczaj już na wyższym poziomie i przy innej strukturze gospodarki i konsumpcji:

- bieżące przyrosty produkcji są mniejsze, co wywołuje zjawisko **zbywania zapasów**;
- nadmiarowi podaży towarzyszy **zniżkowa tendencja cen**, co ułatwia zbywanie zapasów, ale i **wypadanie z rynku słabszych ekonomicznie przedsiębiorstw**;
- występuje zjawisko **fizycznego i „moralnego” zużycia maszyn i urządzeń** w wyniku ich bezczynności, ale także niedopasowanie ich możliwości produkcyjnych do zmienionej struktury popytu i jakości, co powoduje **ożywienie inwestycyjne**;
- to ożywienie wywołuje **wzrost popytu** (zatrudnienia, dochodów) i efekt mnożnikowy w innych działach gospodarki.

Porównanie podziałów cyklu koniunkturalnego na fazy według różnych kryteriów



Rodzaje cykli koniunkturalnych

KRYTERIUM	RODZAJE CYKLI
I. Czas trwania:	<ul style="list-style-type: none"> – cykle długie trwające około 50–60 lat (są to tzw. cykle Kondratiewa); – cykle średnie trwające około 20 lat (są nimi np. cykle rolnicze i cykle budowlane); – cykle krótkie trwające 10 lat (są nimi tzw. cykle zapasów trwające około 3 lat; 3–4-letnie cykle Kitchina; 8–10-letnie cykle Juglera).
II. Specyfika występowania:	<ul style="list-style-type: none"> – cykle normalne (regularne) – to cykle pełne, z wszystkimi charakterystycznymi fazami trwania od około 4 do 11 lat; – cykle sezonowe – wynikające z przyczyn przyrodniczych, technicznych lub społecznych; – cykle szczególne – występujące na poszczególnych rynkach towarowych; – cykle pośrednie – których przydatność występowania skażona jest czynnikami przypadkowymi.
III. Obszar występowania:	<ul style="list-style-type: none"> – cykle rolnicze – w tym tzw. cykle świńskie (trwające 3–4 lata) i cykle rolnicze długie (trwające około 20 lat); – cykle budowlane – trwające około 20 lat; – cykle rynkowe (nazywane także szczególnymi).
IV. Zasięg terytorialny:	<ul style="list-style-type: none"> – cykle krajowe; – cykle regionalne; – cykle światowe.

Podstawowe problemy oceny koniunktury gospodarczej

Wskaźniki koniunktury gospodarczej – zbiory ogólnych wskaźników makroekonomicznych, mających charakter **ogólny lub specjalistyczny**:

1. Wskaźniki pilotujące;
2. Wskaźniki współbieżne;
3. Wskaźniki reagujące ze zwłoką;
4. Wskaźniki niekonwencjonalne.

Ad 1. **Wskaźniki pilotujące** – wskaźniki poziomu aktywności gospodarczej, które wykazują tendencję do wzrostu lub spadku, na kilka miesięcy przed zmianą tendencji kształtowania się ogólnego wskaźnika koniunktury – realnego PKB. Zalicza się do nich:

- stopę bezrobocia;
- średnią długość tygodnia pracy pracowników produkcyjnych przemysłu przetwórczego (liczoną w godzinach);
- średnią liczbę składanych po raz pierwszy podań o zasiłek dla bezrobotnego w instytucjach ubezpieczeniowych (w tysiącach);
- liczbę zamówień na nowe dobra konsumpcyjne i materiały (liczone w cenach stałych);

- sprawność działania sprzedawców, mierzona udziałem przedsiębiorstw uzyskujących spóźnione dostawy (w procentach);
- ogólną ilość podejmowanych inwestycji;
- kontrakty i zamówienia na budowę nowych zakładów produkcyjnych;
- kontrakty i zamówienia na budowę prywatnych domów;
- saldo liczby nowo tworzonych przedsiębiorstw;
- zmianę poziomów zapasów w magazynach przedsiębiorstw i zamówień;
- zmiany wrażliwych cen materiałów, w zaokrągleniu (w procentach);
- ceny akcji zwykłych wiodących 500 przedsiębiorstw; podaż pieniądza;
- zmianę poziomu kredytów zaciąganych przez przedsiębiorstwa i konsumentów (stopa roczna w procentach).

Ad 2. **Wskaźniki współbieżne** – zmieniające się niemal jednocześnie z ogólnym stanem gospodarki, opisywanym przez poziom realnego PKB:

- poziomu dochodów osobistych;
- dynamiki globalnej produkcji przemysłowej;
- produkcji przemysłu przetwórczego;
- obrotów handlu wewnętrznego i zagranicznego.

Ad 3. **Wskaźniki reagujące ze zwłoką** – wykazują tendencję wzrostu lub spadku w kilka miesięcy po zmianie ogólnej tendencji koniunktury (realnego PKB):

- podstawowa stopa oprocentowania depozytów;
- przeciętny czas pozostawania bez pracy;
- koszty siły roboczej;
- ceny czynników produkcji.

W wyniku łącznego przeliczenia wymienionych wskaźników uzyskuje się tzw. **kompleksowy indeks wskaźników** (12 wskaźników), uznawanych za podstawowe miary koniunktury w krajach rozwiniętych. Są nimi:

- stopa wzrostu gospodarczego (roczna zmiana realnego produktu narodowego brutto);
- wskaźnik produkcji przemysłowej;
- stopa inwestycji;
- stopa dyskontowa papierów wartościowych o stałym oprocentowaniu;
- inflacja – roczna stopa zmiany indeksu cen istotnych dla kosztów utrzymania gospodarstw domowych;

- bezrobocie – stopa zarejestrowanych bezrobotnych względem liczby najemnych osób zarobkujących;
- wydajność pracy – roczna stopa zmian PKB na 1 pracującego zarobkowo;
- płace – roczna stopa zmian płac na 1 zatrudnionego;
- stopa wolumenu pieniądza (stopa roczna);
- wskaźnik obrotów handlu wewnętrznego i zagranicznego;
- publiczne długi państwa w procentach PKB;
- udział wydatków publicznych w procentach PKB.

Ad 4. **Wskaźniki niekonwencjonalne** – alternatywne metody określania stanu koniunktury stosowane przez ośrodki naukowe, instytucje finansowe oraz przez pisma ekonomiczne.

W polskiej praktyce gospodarczej na uwagę zasługują wskaźniki oceny koniunktury:

- barometr „Życia Gospodarczego”;
- wskaźnik koniunktury Instytutu Rozwoju Gospodarczego Szkoły Głównej Handlowej;
- wskaźnik WIG, tj. Warszawski Indeks Giełdowy;
- wskaźnik PIKBUD, tj. Poznański Indeks Koniunktury Gospodarczej;
- wskaźnik koniunktury w przemyśle przetwórczym.

Tygodnik „The Economist” zaproponował w 1992 r. metodę określania stopnia kryzysu gospodarczego przez częstotliwość występowania słowa „recesja” w prasie brytyjskiej.

Przyczyny występowania cykli w gospodarce rynkowej

Istnieje wiele teorii cykliczności: od przyrodniczych po psychologiczne, pieniężne, handlu zagranicznego, popytowe i inwestycyjne. Ogólnie przyjmuje się podział tych teorii na dwie grupy:

1. **Teorie egzogeniczne** – szukają przyczyn sprawczych cykli koniunkturalnych **w zewnętrznych czynnikach** w stosunku do danego systemu gospodarczego:

- w XVIII/XIX w. rolnicza teoria cyklu koniunkturalnego: fluktuacje gospodarcze wiązała wyłącznie z rolnictwem i jego wrażliwością na zmiany pogody, z plamami na Słońcu, itp.;
- współcześnie teoria politycznego cyklu koniunkturalnego: wiążąca cykliczność z możliwością wpływu rządu na wielkość globalnego popytu za pomocą polityki pieniężnej i fiskalnej. Cykl wynikałby ze zmiany polityki gospodarczej między wyborami.

2. **Teorie endogeniczne** – poszukują przyczyn cyklu koniunkturalnego **wewnątrz systemu gospodarczego**, który wywołuje samoregulujące się zmiany koniunktury:

- pieniężno-kredytowe: upatrują czynników wahań koniunkturalnych w działaniach banków i błędach ich polityki pieniężnej (głównie naruszanie ceny równowagi kapitału pożyczkowego, czyli stopy procentowej);
- wahania importu i eksportu netto: fluktuacje importu są uwarunkowane wahaniami produkcji krajowej, a wahania eksportu – powodują cykliczne zmiany koniunktury za granicą. Handel zagraniczny może więc powodować przenoszenie cykli z jednych krajów do drugich;
- teorie popytowe: podstawowe znaczenie sprawcze przypisują krajowym wahanom popytu globalnego (konsumpcyjnego i inwestycyjnego). Nie stanowią go jednak w równej mierze wahania wydatków konsumpcyjnych i inwestycyjnych! Dlaczego? Konsumenci mogą szybko dostosować swoje wydatki do zmieniających się dochodów, natomiast zmiany w wydatkach inwestycyjnych producentów wymagają dłuższego czasu – producenci nie angażują się pochopnie w duże i nieodwracalne inwestycje. Przyczyny cyklu mieszczą się więc w obrębie popytu inwestycyjnego, a nie konsumpcyjnego;
- inwestycyjne teorie koniunktury: wskazują na sprawczą rolę wahań popytu inwestycyjnego w przebiegu cyklu gospodarczego (model mnożnika – akceleratora („zasada przyspieszenia”).

Temat 17

Dylematy równowagi ekonomicznej

❖ Tezy tematu:

Istota równowag ekonomicznych. Kryteria klasyfikacyjne równowag ekonomicznych i ich rodzaje. Meritum równowagi makroekonomicznej. Uwarunkowania równowagi makroekonomicznej. Nierównowaga makroekonomiczna i jej skutki. Odchylenia od globalnej równowagi makroekonomicznej. Struktura wewnętrzna równowagi globalnej. Ogólna i częściowa równowaga rynkowa. Równowaga psychosocjologiczna społeczeństwa. Równowaga na rynku kredytowym. Równowaga na rynku walutowym i pieniężnym. Równowaga na rynku ziemi.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Ogólna istota i treść równowagi ekonomicznej.
- ✓ Rodzaje równowag według kryterium wielkości elementów składowych.
- ✓ Rodzaje równowag według kryterium czasu i zasięgu.
- ✓ Rodzaje równowag według kryterium zmiany czynników składowych.
- ✓ Meritum równowagi makroekonomicznej.
- ✓ Uwarunkowania równowagi makroekonomicznej.
- ✓ Niedobór w gospodarce jako wyraz nierównowagi i jego skutki.
- ✓ Nadwyżka w gospodarce jako wyraz nierównowagi i jej konsekwencje.
- ✓ Przyczyny odchylenia od równowagi makroekonomicznej.
- ✓ Istota nierównowagi między inwestycjami i oszczędnościami.
- ✓ Skutki dysproporcji między inwestycjami i oszczędnościami w warunkach niewykorzystywanych i wykorzystywanych zdolności wytwórczych gospodarki.
- ✓ Struktura wewnętrzna równowagi globalnej.
- ✓ Równowaga rynkowa jako główny przejaw równowagi globalnej.
- ✓ Istota równowagi psychosocjologicznej społeczeństwa.
- ✓ Istota i determinanty równowagi na rynku kredytowym.
- ✓ Istota i determinanty równowagi na rynku pieniężnym.
- ✓ Istota i determinanty równowagi na rynku walutowym.
- ✓ Specyfika równowagi na rynku ziemi.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

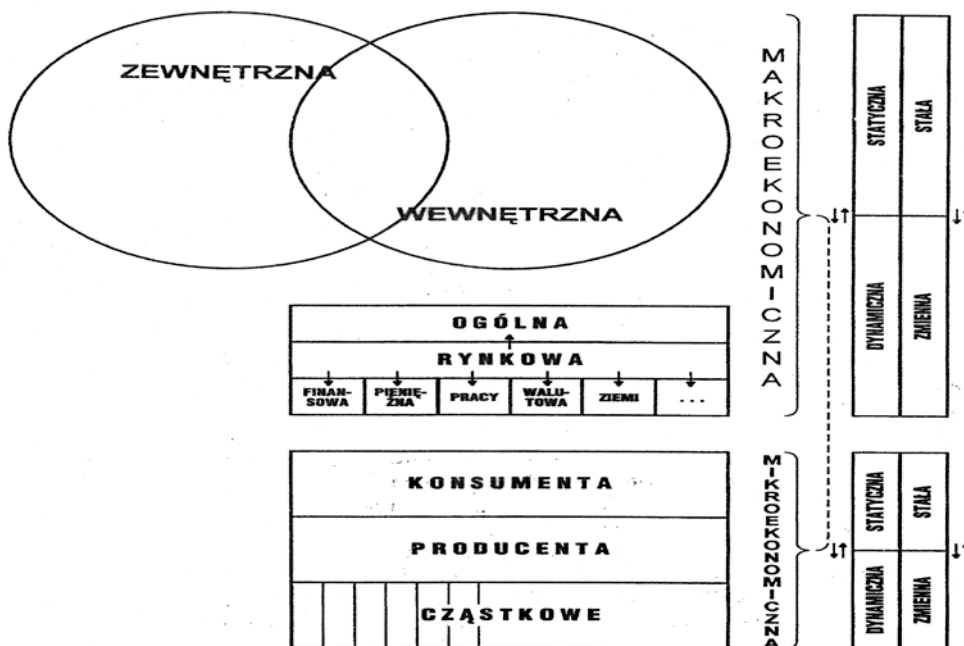
Istota i rodzaje równowag ekonomicznych

Równowaga ekonomiczna (gospodarcza) – jako pojęcie ogólne – używana jest do określania **wzajemnej zgodności podstawowych wielkości ekonomicznych**: produkcji, popytu, podaży, cen, dochodów itp. Równowaga wyznacza więc sytuację niewymagającą zmian w gospodarce, ponieważ stanowią ją takie relacje między poszczególnymi elementami procesu reprodukcji społecznej, które zapewniają jej niezakłócony przebieg. W ściślejszym rozumieniu równowagę ekonomiczną definiuje się jako sytuację, w której przy pełnym wykorzystaniu zasobów produkcyjnych (bogactw naturalnych, ziemi, majątku produkcyjnego i siły roboczej) zachodzi równość:

- między podażą wszystkich dóbr i usług, a popytem na nie, czyli między **podażą globalną i popytem globalnym**;
- między **podażą pieniądza krajowego i zagranicznego, a popytem na ten pieniądź**, przy założeniu, że wymiana gospodarcza z zagranicą nie wywołuje trudności płatniczych.
- między **podażą kredytów bankowych i popytem na nie**.

W zależności od przyjętych kryteriów wyróżnia się różne kategorie równowagi ekonomicznej.

- jeśli wielkości stanowiące o równowadze odnoszone są do skali makroekonomicznej, to mówimy o równowadze makroekonomicznej (makrogospodarczej albo globalnej);
- jeśli natomiast są one odnoszone do skali podmiotów, to mówimy o równowadze mikroekonomicznej (cząstkowej).



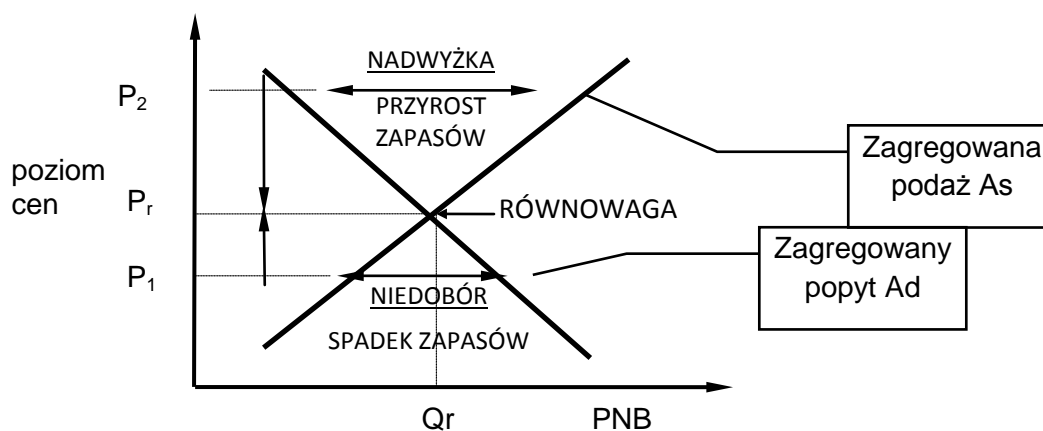
Schemat 6.1. Klasyfikacja rodzajów równowag ekonomicznych

Rodzaje równowag ekonomicznych (w zależności od przyjętych kryteriów)

Kryterium	Rodzaje	Charakterystyka
Wielkości stanowiące o równowadze	Makroekonomiczna , makrogospodarcza (albo globalna)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Oznacza zrównoważenie globalnego popytu z globalną podażą przy pełnym wykorzystaniu posiadanych zasobów wytwórczych. 2. Występuje w sytuacji zgodności rzeczowej struktury produkcji ze strukturą potrzeb społecznych. 3. Wyraża zrównoważenie proporcji nakładów pomiędzy potrzebami wzrostu a potrzebami konsumpcji. 4. Ma charakter integralny – równowaga części gospodarki jest podporządkowana zgodności całej gospodarki. 5. Funkcjonalnym przejawem równowagi makroekonomicznej jest globalna równowaga rynkowa.
	Mikroekonomiczna (nazywana cząstkową)	<p>Równowagi odnoszące się do funkcjonowania podmiotów gospodarczych i części gospodarki; są to:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Równowagi cząstkowe na poszczególnych rynkach. 2. Równowaga konsumenta (gospodarstwa domowe) – występuje wówczas, gdy stosunek cen nabywanych przez nich dóbr zrówna się krańcową stopą substytucji tych dóbr. 3. Równowaga przedsiębiorstwa – oznacza sytuację, w której osiąga ono zysk maksymalny (tj. gdy koszt krańcowy produkcji równa się utargowi krańcowemu).
Czasu – w sensie ekonomicznym	Statyczna	Oznacza zgodność popytu na dobra konsumpcyjne z ich podażą, w warunkach wykorzystania danego aparatu wytwórczego i danych zasobów siły roboczej.
	Dynamiczna	Wyraża zgodność popytu i podaży dóbr konsumpcyjnych w perspektywie czasu, w warunkach zmian aparatu wytwórczego (przez inwestycje), długotrwałych zmian ilości i struktury siły roboczej oraz strukturalnych zmian w konsumpcji.
Zmiany czynników wytwórczych	Stoła	Gdy brak jest zmian lub zmiana jakiegoś czynnika wytwórczego spowodowana impulsem wewnętrznym jest po pewnym czasie wyeliminowana przez zmiany działające w kierunku przeciwnym, powodujące w konsekwencji powrót do stanu poprzedniego.

	Zmienna	Zmiana któregoś z czynników wytwórczych powoduje trwałe odejście od poprzedniego stanu równowagi i dojście do innego stanu równowagi.
Zasięg	Zewnętrzna	1. Oznacza zrównoważenie bilansu płatniczego , który jest zestawieniem wszystkich przychodów i rozchodów kraju z tytułu wymiany dóbr i usług, transferów oraz zmian w stanie należności i zobowiązań majątkowych w stosunku do zagranicy. 2. Wyraża tendencję do wyrównywania się w długim okresie strumieni płatności między krajem i zagranicą – w takim rozumieniu bywa nazywana równowagą płatniczą kraju .
	Wewnętrzna	Oznacza równość między popytem a podażą na rynkach: 1. W szerokim rozumieniu na wszystkich rynkach – produktów, zasobów i pieniądza; 2. W węższym ujęciu dotyczy wybranych rynków (np. między oszczędnościami a inwestycjami).

Meritum równowagi makroekonomicznej



Istotę równowagi makroekonomicznej odzwierciedla zrównoważenie **zagregowanego (globalnego) popytu (A_d) z zagregowaną podażą (A_s)** przy pełnym wykorzystaniu posiadanych zasobów wytwórczych w gospodarce.

Graficznie – równowagę makroekonomiczną wyznacza sytuacja (punkt) przecięcia się krzywych zagregowanej podaży (A_s) z zagregowanym popytem (A_d), w której przy pewnym poziomie cen (P_r), całkowita produkcja oferowana przez przedsiębiorstwa równa się łącznemu (globalnemu) popytowi zgłoszonemu przez wszystkie podmioty gospodarujące.

Poziom cen, przy której zaistniała taka równowaga, jest **ceną równowagi makroekonomicznej**.

Uwarunkowania równowagi makroekonomicznej

Ogólnie ujmując, osiągnięcie równowagi globalnej wymaga spełnienia takiego układu wielkości ekonomicznych, w którym **zrównuje się podaż z popytem** na wszystkie czynniki wytwórcze i wszystkie dobra. Istniejący w gospodarce układ ekonomiczny opiera się:

- z jednej strony, na pewnych wielkościach stabilnych, niepodlegających zmianom w krótkim okresie; do takich należy: liczba i struktura ludności, preferencje ludności, warunki geograficzne, zasoby naturalne, poziom postępu naukowo-technicznego, itp.
- z drugiej strony, układ ten ma charakter zależności funkcjonalnych, spośród których **5** ma podstawowe znaczenie; są to zależności:
 - 1) między oferowaną przez właścicieli zasobów czynników wytwórczych (gospodarstwa domowe) podażą tych czynników, (kapitału, ziemi, siły roboczej) a ceną ich użytkowania (procentem od kapitału, rentą gruntową, płacą roboczą);
 - 2) między nakładami czynników wytwórczych a wielkością wytworzonej produkcji, co jest determinowane efektywnością czynników produkcji;
 - 3) między popytem zgłaszanym przez przedsiębiorców na czynniki wytwórcze a cenami tych czynników, przy uwzględnieniu warunków ich użytkowania, w tym efektywności czynników;
 - 4) między oferowaną przez przedsiębiorców podażą dóbr a ich cenami;
 - 5) między popytem na dobra zgłaszanym przez wszystkich uczestników makroryнку a cenami tych dóbr oraz dochodami i preferencjami nabywców.

Wskazane zależności (wyrażane w mikroskali funkcjami produkcji, podaży i popytu dla czynników wytwórczych i wytwarzanych dóbr) tworzą jeden wewnętrznie powiązany układ, który pozwala na określenie:

- równości popytu z podażą czynników wytwórczych na rynku czynników, jeśli określone są warunki ich użytkowania oraz popyt na wytwarzane za ich pomocą dobra;
- popytu na dobra, który zależy od cen dóbr i dochodów nabywców;
- dochodów nabywców, określanych z kolei przez ceny i ilości czynników wytwórczych (pracy, ziemi, kapitału) dostarczanych przedsiębiorcom przez gospodarstwa domowe.

W wyniku tworzy się w gospodarce narodowej zamknięty obieg strumieni rzeczowych i finansowych wyznaczający równowagę w makroskali.

Nierównowaga makroekonomiczna i jej skutki

Realna gospodarka z reguły nie znajduje się w stanie równowagi; najczęściej funkcjonuje w stanie nierównowagi popytowej lub podażowej. Rezultatem może być sytuacja niedoboru lub nadwyżki. **Niedobór w gospodarce** – występuje w przypadku spadku cen poniżej poziomu równowagi, gospodarka zgłasza większy zagregowany popyt niż istniejące możliwości jego zaspokojenia. Jest to różnica pomiędzy wielkością A_d a A_s przy danym poziomie cen.

Niższe ceny powodują:

- wzrost siły nabywczej wszystkich podmiotów gospodarczych powodujący nasilenie chęci zakupów dóbr i usług);
- spadek skłonności przedsiębiorstw do produkcji i sprzedaży, co powoduje relatywnie małą zagregowaną podaź (przy niskim poziomie cen przedsiębiorstwa nie produkują tyle dóbr i usług, które mogłyby zaspokoić potrzeby wszystkich).

Konsekwencją tego sprzecznego układu potrzeb i możliwości ich zaspokojenia jest pojawienie się niedoboru dóbr i usług; nabywcy chcą kupować więcej, aniżeli wynosi bieżąca produkcja i wyczerpują się zapasy.

Sytuacja niedoborów w gospodarce staje się bodźcem do odpowiednich dostosowań w zakresie:

- cen – wzrastają ceny na poszukiwane dobra i usługi; a odbiorcy aprobują płacenie wyższych cen;
- produkcji i podaży – wzrost cen skłania przedsiębiorstwa do zwiększenia produkcji i oferty rynkowej.
- popytu – wzrost cen na pożądaną dobra i usługi z czasem prowadzi do osłabiania i zmniejszania popytu.

Zjawiska te są wyrazem procesów dostosowawczych do nowej sytuacji; w ich wyniku równowaga zostaje odtworzona.

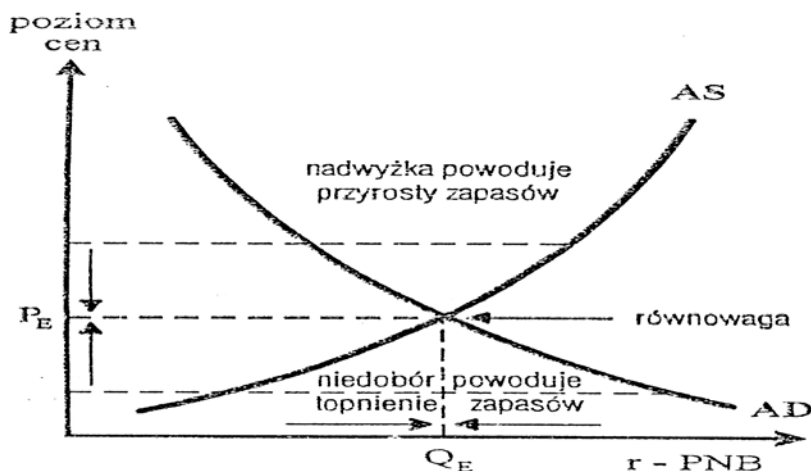
Nadwyżka w gospodarce – występuje wtedy, kiedy ceny przekraczają poziom równowagi, wielkość zagregowanej podaży przewyższa wielkość zagregowanego popytu, przy danym poziomie cen. Konsekwencją takiej sytuacji jest:

- produkcja większa od popytu;
- mniejszy od podaży poziom zakupów.

Te okoliczności wywołują narastanie nadwyżki podaży nad popytem, powodujące, że:

- przy zbyt wysokim poziomie cen zaczynają narastać zapasy u producentów;
- zjawisko staje się sygnałem dla producentów do ograniczenia wielkości bieżącej produkcji.

Konsekwencją tej sytuacji jest ponowne osiągnięcie równowagi, ale przy niższym poziomie cen i przy mniejszej wielkości produkcji oraz stopniowo zwiększających się zakupach nabywców.



Rysunek 6.1. Równowaga makroekonomiczna

Odchylenia od równowagi makroekonomicznej

Podstawowym warunkiem równowagi jest kształtowanie się w gospodarce równości między oszczędnościami i inwestycjami; występujące – jak wiadomo – *ex post*, a *ex ante* – możliwe poprzez rynek kapitałowy. Z tego względu główną przyczyną odchylenia od równowagi ogólnej będą dysproporcje między inwestycjami a oszczędnościami.

W praktyce gospodarczej – w krótkim okresie – zjawiskiem normalnym jest stan nierównowagi między oszczędnościami a inwestycjami. Jego konsekwencją jest nierównowaga dochodu narodowego, a w ślad za tym ujawnianie się tendencji do nieustabilizowanych zmian w gospodarce.

Nierównowaga między oszczędnościami a inwestycjami może ukształtować się **dwojako**:

1. Tworzy ją sytuacja, w której inwestycje w danym okresie (I_t) są mniejsze niż oszczędności w okresie minionym (S_{t-1}), czyli: $I_t < S_{t-1}$, co powoduje, że globalny popyt w danym okresie (D_t) kształtuje się na poziomie niższym niż w okresie minionym (D_{t-1}); oznacza to także, że bieżące rozmiary dochodu narodowego ulegną zmniejszeniu: $Y_t < Y_{t-1}$.

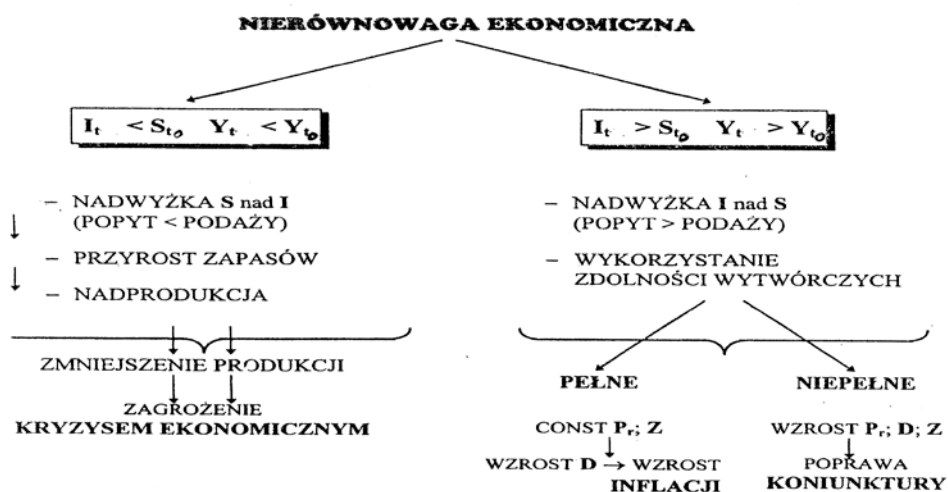
Nadwyżce oszczędności nad inwestycjami odpowiada jednocześnie pojawienie się niezaplanowanego przyrostu zapasów u producentów, a więc nadprodukcja, co z kolei

skłania do zmniejszenia produkcji w okresach następnych. Stan taki, wywołany zmniejszeniem się rozmiarów inwestycji lub wzrostem rozmiarów oszczędności, grozi gospodarce wkroczeniem w fazę recesji, depresji, a nawet kryzysu ekonomicznego. Jest to skutek paradoksu oszczędzania (zapobiegliwości).

- W gospodarce może wystąpić też sytuacja, w której inwestycje przekroczą rozmiary oszczędności ($I_{t+1} > S_t$). Powoduje to, że globalny popyt w danym okresie (t) kształtuje się na poziomie wyższym niż w okresie poprzednim (t-1), co oznacza także, że rozmiary dochodu narodowego ulegną zwiększeniu: $Y_t > Y_{t-1}$. W praktyce gospodarczej oznacza to wystąpienie tendencji wzrostu rozmiarów popytu w stosunku do istniejącej podaży, stymulującej wzrost produkcji.

Reakcje gospodarki na takie sytuacje i jej skutki będą określone stopniem wykorzystania zdolności wytwórczych! Jeśli w gospodarce istnieją niewykorzystane zdolności wytwórcze (zarówno kapitałowe, jak i ludzkie), to wzrost rozmiarów popytu może stworzyć bodźce do wzrostu rozmiarów produkcji, dochodów i zatrudnienia – co z kolei powinno przyczynić się do wkroczenia gospodarki w stan dobrej koniunktury gospodarczej.

Inaczej ukształtuje się natomiast sytuacja, gdy gospodarka funkcjonuje już w warunkach pełnego wykorzystania zdolności wytwórczych. Wówczas wzrost rozmiarów popytu nie może doprowadzić do wzrostu rozmiarów produkcji, gdyż zdolności gospodarki są już w pełni wykorzystane. Mimo to może natomiast wystąpić szczególny i chwilowy wzrost dochodów – jako efekt wystąpienia procesów inflacyjnych, objawiających się wzrostem cen. Jest to skutek tzw. [przegrzania koniunktury](#), w którym wzrost dochodów ujawnia się jako efekt wzrostu cen.



Schemat 6.2. Równowaga makroekonomiczna i odchylenia od niej

Struktura wewnętrzna równowagi globalnej

Głównym przejawem równowagi globalnej w jej wymiarze wewnętrznym jest równowaga rynkowa, której istotą jest równość podaży dóbr i usług dostarczanych na rynek z popytem na te dobra reprezentowanym przez sumę dochodów ludności. Jeśli dotyczy to wszystkich rynków – występuje ogólna równowaga rynkowa, jeśli zaś dotyczy tylko poszczególnych segmentów rynku (np. grup towarowych) – oznacza równowagi cząstkowe (w mikroskali). Wynika z tego, że ukształtowanie się równowagi ogólnej nie oznacza osiągnięcia równowag cząstkowych we wszystkich grupach towarowych.

Konkretyzując, przez równowagę rynkową rozumie się takie dostosowanie podaży do efektywnego popytu na dobra i usługi nabywane przez ludność, które spełnia 3 warunki:

- nie następuje wzrost ogólnego poziomu cen, bez odpowiedniej podwyżki dochodów;
- cały efektywny popyt może być zaspokojony z bieżącej produkcji oraz z nagromadzonych rezerw (zapasów);
- nie tworzą się zapasy, których nie można upłynnić przez obniżkę cen.

Współcześnie równowagę rynkową traktuje się często jako część ogólniejszej tzw. równowagi psychosocjologicznej społeczeństwa (nazywanej też równowagą społeczną) i ocenia się ją także w kategoriach socjologicznych i politycznych. Równowaga taka traktowana jest jako funkcja zadowolenia ludzi z pracy i życia, o czym decydują zarówno czynniki materialne (dochody), jak i niematerialne (kultura pracy, poczucie bezpieczeństwa, stosunki międzyludzkie, rosnący prestiż kraju na arenie międzynarodowej itp.). Cechą charakterystyczną tej równowagi jest możliwość kształtowania jej przy różnym poziomie i dynamice dochodów.

Z punktu widzenia kształtowania się równowagi globalnej istotne znaczenie ma – obok równowagi rynkowej – równowaga na rynku kredytowym, pieniężnym, walutowym, rynku pracy i ziemi.

Równowaga na rynku kredytowym

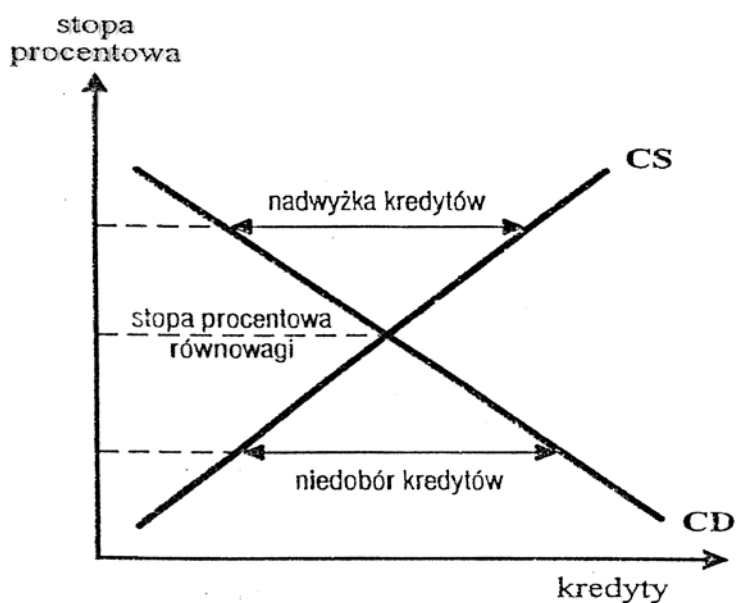
Przedsiębiorstwa, chcąc dokonać inwestycji, z reguły muszą – z powodu braku własnych środków – zaciągać kredyty. Źródłem ich pozyskania są banki lub instytucje finansowe, w których podmioty (gospodarstwa domowe) składają (deponują) swoje oszczędności będące nieskonsumowaną częścią ich dochodów. Z oszczędności tych tworzą się fundusze kredytowe.

W bankach i instytucjach finansowych zgłaszana jest – z jednej strony – podaż funduszy kredytowych przez oszczędzających, zaś z drugiej strony – popyt na nie ze strony przedsiębiorstw i rządu. Uzyskanie kredytów wiąże się z opłatą za nie, którą stanowi stopa

procentowa; jej wielkość jest wypadkową popytu na kredyty i podaży kredytów. Przy spadku stopy procentowej (ceny) kredytów rośnie wielkość popytu na nie; jeśli natomiast ich cena rośnie – to zainteresowanie nimi maleje. Wysokość stopy procentowej zależy także od warunków gospodarowania! Wpływ na ich kształtowanie ma w znacznej mierze BC przez prowadzoną politykę monetarną, polegającą na regulowaniu podaży pieniądza w gospodarce. Przez wyznaczanie stopy rezerw obowiązkowych, stopy redyskontowej i prowadzenie polityki otwartego rynku BC wpływa na podaż kredytu.

Jeśli konsekwencją tych przedsięwzięć staje się podaż pieniądza w gospodarce na pożądanym poziomie, oznacza to równowagę na rynku finansowym i kredytowym determinowaną ukształtowaniem stopy procentowej równowagi.

Równowaga na rynku kredytowym



Równowaga na rynku pieniężnym

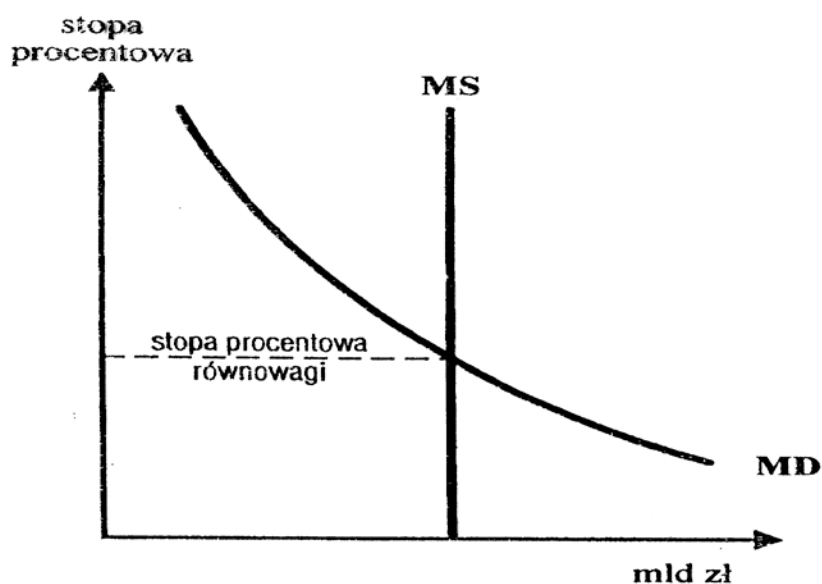
W procesie reprodukcji społecznej powszechna jest sytuacja, w której zgłaszany jest popyt na pieniądź przez poszczególne podmioty (gospodarstwa domowe), a podaż pieniądza regulowana jest przez BC

Popyt gospodarstw domowych dyktowany jest niezbędnymi zakupami i płatnościami, potrzebami losowymi i możliwościami zawarcia korzystnych transakcji (**popyt transakcyjny**,

przezornościowy, spekulacyjny). Podaż pieniądza przez BC uwarunkowana jest jego dostępnością, która zależy z kolei od gotówki będącej w obiegu (banknoty i monety) oraz od depozytów bankowych, czyli pieniędzy oddanych przez właścicieli do dyspozycji banku na określonych warunkach.

W praktyce występują dwa rodzaje depozytów: depozyty bieżące – depozyty pieniężne, do których właściciel ma zawsze dostęp (płatne na każde żądanie), ale są one nisko oprocentowane, oraz depozyty oszczędnościowe – do których dostęp właściciela jest możliwy po uzgodnionym terminie, ale przynoszące wyższy dochód (wcześniejsze ich podjęcie wiąże się z reguły z przypadkiem odsetek za czas depozytu).

Jeśli połączymy stronę popytową i podażową tak postrzeganego rynku pieniężnego, to jego stan równowagi określany jest wielkością stopy procentowej w punkcie przecięcia krzywych popytu i podaży pieniądza.



Rysunek 6.3. Równowaga na rynku pieniężnym

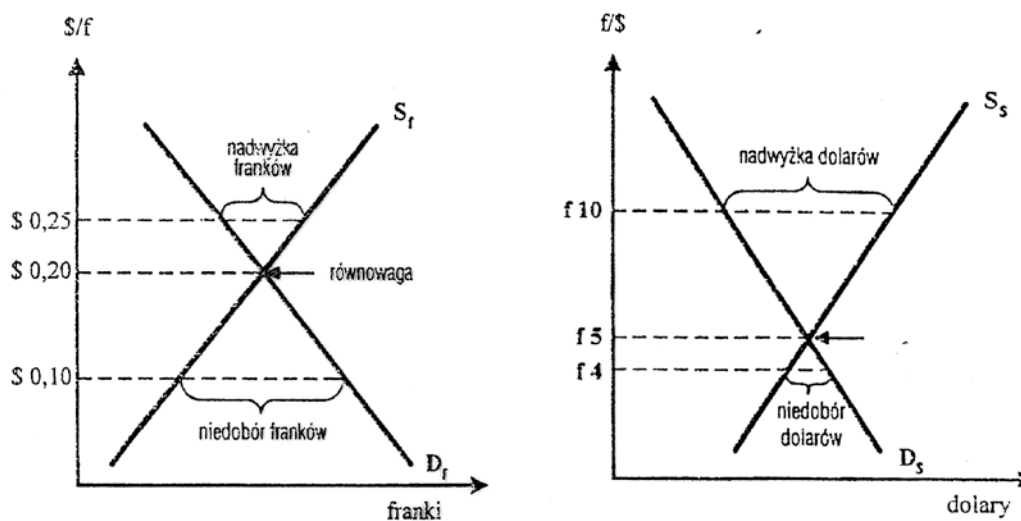
Równowaga na rynku walutowym

W warunkach gospodarki otwartej konieczne jest dysponowanie pieniądzem (walutą) innych państw. Ich pozyskanie (zakup) oraz zbycie (sprzedaż) dokonuje się na rynkach walutowych. Wymiana (sprzedaż–kupno) jednej waluty na drugą odbywa się w oparciu o kurs walutowy, który jest ceną jednej waluty wyrażoną w jednostkach waluty innego kraju. Kurs walutowy wyraża także stosunek, w jakim jedna waluta wymieniana jest na drugą.

Warunkiem sprawnego funkcjonowania rynku walutowego (jak każdego rynku) jest równowaga jego strony popytowej i podażowej. Zachodzi ona przy kursie równowagi

rynkowej, kiedy popyt na daną walutę i jej podaż oraz popyt na inną walutę i jej podaż zostają zbilansowane.

Wpływ na równowagę rynku walutowego mają mechanizmy wyznaczania kursów walutowych na rynkach walutowych. Kursy te kształtują się pod wpływem mechanizmów rynkowych – wówczas nazywane są **zmiennymi kursami walutowymi** lub pod wpływem polityki państwa – tworząc system **stałych kursów walutowych**. Kursy zmienne kształtują się swobodnie (*floating*), kursy stałe są natomiast niezależne od warunków rynkowych, ponieważ utrzymywane są na stałym poziomie uzgodnionym przez rządy państw.



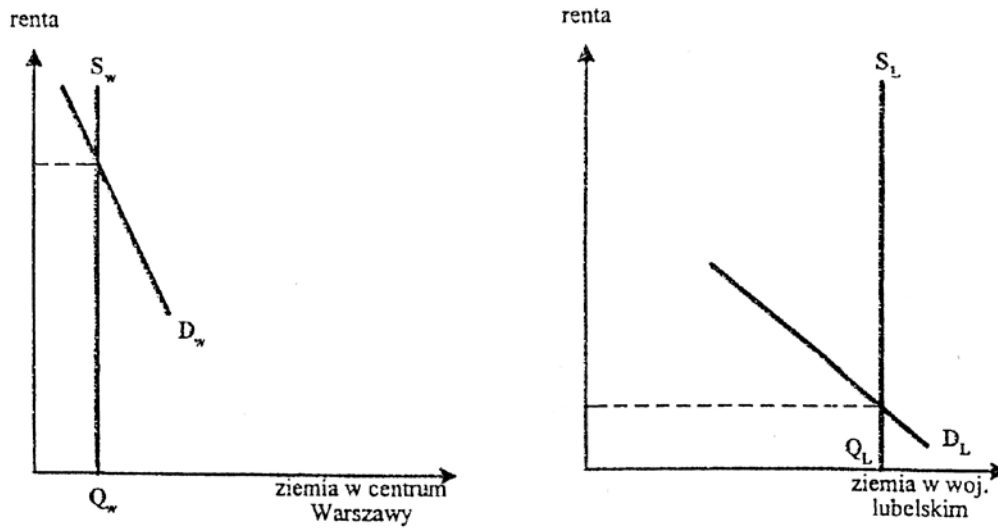
Rysunek 6.5. Równowaga na rynku walutowym

Równowaga na rynku ziemi

Ziemia jest charakterystycznym zasobem naturalnym, toteż stanowi specyficzny dylemat równowagi makroekonomicznej i reprodukcji społecznej. Specyfika ta wynika z względnej stabilności podaży ziemi:

- całkowita wielkość podaży ziemi nie może ulec zmianie pod wpływem indywidualnych decyzji;
- właściciele ziemi mogą ją kupować i sprzedawać, ale nie wpłynie to w żaden sposób na zagregowaną (globalną) podaż ziemi w ogóle i podaż określonego jej rodzaju.

Całkowita podaż ziemi jest więc doskonale elastyczna! W tej sytuacji równowaga na rynku ziemi zostanie osiągnięta przy takiej wysokości renty gruntowej (dochodu z ziemi), przy której stała wielkość areалу ziemi zostanie wykorzystana najefektywniej.



Rysunek 6.6. Równowaga na rynku ziemi

Temat 18

Makrostruktury gospodarcze

Sektor prywatny i publiczny w strukturze gospodarki narodowej

❖ Tezy tematu:

Struktura własnościowa gospodarki narodowej. Istota i elementy składowe sektora prywatnego. Istota, elementy i zasadność działania sektora publicznego. Tradycyjne i współczesne funkcje sektora publicznego. Istota dóbr publicznych i efektów zewnętrznych. Budżet państwa podstawą realizacji funkcji publicznych. Równowaga i nierównowaga budżetowa; deficyt i dług publiczny. Istota i rodzaje systemów podatkowych państwa, ich rola w realizacji funkcji publicznych. Podatki bezpośrednie i pośrednie; wysokość stóp podatkowych a dochód fiskalny. Wpływ podatków i wydatków budżetowych na poziom dochodu narodowego.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Istota struktury własnościowej gospodarki narodowej.
- ✓ Istota i elementy składowe sektora prywatnego w gospodarce.
- ✓ Istota i elementy składowe sektora publicznego w gospodarce.
- ✓ Obiektywna konieczność funkcjonowania sektora publicznego.
- ✓ Tradycyjne funkcje sektora publicznego (obrona narodowa, oświata itd.).
- ✓ Współczesne funkcje sektora publicznego (ład ekonomiczny i socjalny).
- ✓ Dobra publiczne i efekty zewnętrzne a funkcje sektora publicznego.
- ✓ Mankamenty gospodarki rynkowej wymagające interwencji rządu.
- ✓ Funkcje budżetu państwa w gospodarce rynkowej.
- ✓ Źródła dochodów budżetowych państwa.
- ✓ Istota wydatków budżetowych państwa.
- ✓ Istota i znaczenie podatku i systemu podatkowego państwa.
- ✓ Klasyfikacja podatków.
- ✓ Systemy podatkowe państwa (progresywne, regresywne i proporcjonalne).
- ✓ Wpływ podatków na rozwój działalności gospodarczej.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Sektory w gospodarce rynkowej

Sektor własności prywatnej:

- **krajowa własność prywatna** – własność osób fizycznych (gospodarstwa rolne, firmy osób fizycznych), spółdzielcza, spółki prywatnych, fundacji, jednostek samorządu gospodarczego i związkowego oraz jednostek organizacji wyznaniowych;
- **prywatna własność zagraniczna** – przedstawicielstwa firm zagranicznych, przedsiębiorstwa zagraniczne drobnej wytwórczości oraz spółki z udziałem kapitału zagranicznego;
- **prywatna własność mieszana** – własność spółek z przewagą kapitału prywatnego.

Organizacyjno-prawnie sektor prywatny (przedsiębiorstwa prywatne) obejmuje wszystkie ekonomiczne działania (transakcje) podejmowane dobrowolnie przez poszczególne podmioty (osoby) indywidualne lub w stowarzyszeniu z innymi ludźmi.

Sektor własności publicznej:

- **własność państwowa**: własność Skarbu Państwa – własność organów władzy, fundusze Skarbu Państwa oraz spółki Skarbu Państwa;
- własność państwowych osób prawnych – przedsiębiorstwa państwowe, fundusze państwowe oraz spółki państwowych osób prawnych;
- własność komunalna – własność jednostek samorządu terytorialnego, w tym przedsiębiorstw komunalnych, funduszy komunalnych oraz spółek komunalnych;
- własność publiczna mieszana – własność spółek z przewagą kapitału publicznego.

Organizacyjno-prawnie sektor publiczny obejmuje działalność rządu i samorządów lokalnych, o której decyzje podejmowane są kolektywnie (przez parlament lub wyborców w referendum) i finansowane z budżetu (państwa lub samorządów).

Tradycyjne funkcje sektora publicznego:

- określenie i ochrona **praw własności** (określonych legislacyjnie i dopuszczalnych społecznie prywatnych i kolektywnych możliwości korzystania z zasobów, dóbr i usług); przesłanką ustanowienia tych praw jest eliminacja marnotrawstwa wynikającego z anarchii, grabieży itp.;
- **ochrona** przed przestępstwami i wymierzanie sprawiedliwości przestępcom; powołanie i utrzymywanie policji, sądów, systemów karnych, itp.
- **zapewnienie** obrony i bezpieczeństwa narodowego; w trybie indywidualnym działania w tym zakresie nie są możliwe;
- **zapewnienie** podstawowej oświaty; warunkuje podstawy rozwoju indywidualnego i społecznego kapitału ludzkiego.

Dobra publiczne: obrona narodowa, ochrona bezpieczeństwa, ochrona środowiska, podstawowa oświata i opieka społeczna – przynoszą korzyści wszystkim członkom społeczeństwa (w przeciwieństwie do nich – dobra prywatne przynoszą korzyści tylko ich posiadaczom).

Współczesne funkcje sektora publicznego

Działania rządu (interwencjonizm państwowy) na rzecz ładu ekonomiczno-finansowego i socjalnego w państwie:

- **przedsięwzięcia służące stabilizowaniu gospodarki**, tzn. ograniczaniu wahań (cykliczności) ogólnego poziomu działalności gospodarczej, realizacji stabilnego systemu pieniężnego i poziomu zatrudnienia (manipulowanie podatkami, wydatkami rządowymi i podażą pieniądza w obiegu);
- **ochrona ludności przed nadużyciami konkurencyjnego procesu rynkowego**, tzn. tworzenie instytucjonalnych i legislacyjnych form ochrony konsumenta (instytucji i przepisów) i zapewnienia bezpieczeństwa dochodów, produkcja niektórych dóbr i usług nieświadczonych prywatnie;
- **kontrola wykorzystania środowiska naturalnego**, tzn. stanowienie (i egzekwowanie) przepisów regulujących działalność przedsiębiorstw prywatnych, przeciwdziałanie szkodom ekologicznym;
- **zapewnienie społeczeństwu opieki zdrowotnej i socjalnej.**

Efekty zewnętrzne: dodatnie – korzyści zewnętrzne, lub ujemne koszty zewnętrzne, wywierane przez transakcje rynkowe na ludzi niezaangażowanych bezpośrednio w produkcji, konsumpcji czy wymianie danych dóbr.

Budżet państwa

Budżet państwa – podstawa realizacji funkcji publicznych.

Budżet – zestawienie planowanych dochodów i wydatków państwa (samorządu) na przewidziany prawem okres (rok). Stanowi odzwierciedlenie założeń i celów polityki społeczno-gospodarczej, jest głównym narzędziem realizacji tych celów.

Budżet spełnia 3 podstawowe funkcje:

1. **Fiskalną** – gromadzenie dochodów przez różne formy świadczeń na rzecz państwa (podatki, opłaty, itp.) oraz finansowanie ogniw aparatu państwowego i określonych zadań podejmowanych przez państwo;

2. **Redystrybucyjną – wtórny podział dochodu narodowego:** państwo ściąga do swojej dyspozycji część dochodu narodowego i przekazuje go w różnej postaci określonym grupom społecznym (np. świadczenia dla bezrobotnych, emerytury, renty, stypendia);
3. **Stymulacyjną – oddziaływanie na koniunkturę i wzrost gospodarczy.** W tej funkcji oddziałują zarówno dochody, jak i wydatki budżetowe (np. wysokie opodatkowanie zysków może wpływać hamująco na inwestycje, a obniżenie stopy podatkowej pobudza popyt globalny i koniunkturę).

Dochody i wydatki budżetu państwa

Źródła dochodów budżetowych:

- wszelkiego rodzaju podatki od osób fizycznych i prawnych;
- opłaty skarbowe i cła;
- odsetki i dywidendy od kapitału państwowego zainwestowanego w przedsiębiorstwach prywatnych i publicznych;
- zyski z operacji BC (ponad część zatrzymywaną przez bank);
- dochody uzyskiwane przez jednostki budżetowe (podmioty finansowane w całości przez skarb państwa ze środków budżetowych).

Wydatki budżetowe – według kryterium przeznaczenia:

- na zapewnienie funkcjonowania aparatu państwowego i wypełnianie przezeń tradycyjnych funkcji (aparatury administracyjnej, obronności, bezpieczeństwa publicznego itp.);
- na realizację polityki społecznej i socjalnej (świadczenia socjalne, ochrona zdrowia, kultura, nauka i oświata, różne zasiłki, stypendia);
- na ingerencję państwa w procesy gospodarcze (subsydia do różnych dziedzin gospodarki, inwestycje publiczne, programy łagodzenia skutków bezrobocia, itp.).

Wydatki ukazują zaangażowanie państwa w rozwój gospodarki i rozwiązywanie problemów społecznych!

Podatek

Podatek – określone prawem świadczenie pieniężne na rzecz państwa; ma charakter:

- **powszechny** – obowiązek jego płacenia dotyczy wszystkich grup społecznych, czyli podmiotów fizycznych i prawnych wskazanych przez prawo;
- **przymusowy** – taki charakter podatku wynika z obowiązku jego płacenia powstałego na skutek przepisu prawnego. W przypadku uchylenia się od tej płatności określona jest kara przewidziana prawem;

- **nieodpłatny** – za jego realizację nie jest przewidziane prawem żadne świadczenie kompensacyjne;
- **bezzwrotny** – zgodnie z prawem kwota podatkowa zapłacona państwu nie podlega zwrotowi w czasie; odróżnia to podatek od pożyczki państwowej.

Klasyfikacja podatków

1. Według kryterium **przedmiotu opodatkowania**:

- dochodowe – od osób fizycznych i prawnych, naliczane od nadwyżki dochodów nad kosztami poniesionymi na ich uzyskanie;
- przychodowe – naliczane według potencjalnych przychodów (np. kwota podatku gruntowego wyznaczana jest na podstawie ilości i jakości ziemi uprawnej, a nie na podstawie realnych dochodów z tego gruntu);
- majątkowe – naliczane od majątku w różnej postaci: nieruchomości, środków transportowych, kapitału itp.;
- od wydatków konsumpcyjnych – płacone każdorazowo przez konsumentów-nabywców dóbr i usług, choć formalnym podatnikiem jest sprzedawca tych produktów.

2. Według kryterium **stosunku przedmiotu opodatkowania do źródła podatku** (kto jest obciążony podatkiem, a kto go płaci):

- bezpośredni – obowiązek świadczenia kierowany bezpośrednio do źródła przychodu, czyli obciąża wielkość osiąganych dochodów podatnika – podmiotu mającego prawny obowiązek płacenia podatku;
- pośredni – jest to świadczenie wymierzone od tzw. przejawu istnienia dochodu, tzn. podatek pobierany jest od dokonywanego wydatku podatnika na nabycie określonego produktu czy usługi, w cenie których określona jest kwota podatku.

3. Według kryterium **podziału dochodów podatkowych**:

- państwowe – zasilające wpływami budżet państwa; podatki: od towarów i usług (VAT), od gier, akcyzy oraz dywidendy i odsetki kapitałowe w spółkach skarbu państwa;
- samorządowe – zasilające budżety gmin; podatki: rolny, leśny, od nieruchomości, od środków transportu, od spadków i darowizn, od posiadania zwierząt oraz opłaty skarbowe i od czynności cywilnoprawnych;
- wspólne – wpływy dzielone między budżet państwa i budżety samorządów (gmin) w ustawowo określonych proporcjach; podatki: dochodowy od osób fizycznych (z reguły 85% państwu i 15% gminom), podatek dochodowy od osób prawnych (odpowiednio 95% i 5%).

System podatkowy

System podatkowy – zespół norm prawnych określających warunki, wysokość oraz terminy płatności świadczeń podatkowych. Rodzaje systemów:

1. **Progresywny system podatkowy** – taki sposób pobierania przychodów budżetowych, przy którym procent dochodu płacony w postaci podatku wzrasta wraz ze wzrostem dochodu. (Taki charakter mają zwykle podatki od dochodów osobistych, ponieważ ludzie o wyższych dochodach wykazują tendencję do oszczędzania i inwestowania większego procentu swych dochodów w aktywa, które są przedmiotem opodatkowania).
2. **Regresywny system podatkowy** – taki sposób pobierania podatku, przy którym procent dochodu płacony w postaci podatku zmniejsza się w miarę wzrostu dochodu. W takim systemie, gdy dochód rośnie – stawka podatku spada! (Za taki pośrednio uznawany jest powszechny podatek od sprzedaży – VAT; przyjmuje się, że grupy ludności o wyższych dochodach wykazują skłonność do wydawania mniejszej części swoich dochodów na zakupy konsumpcyjne niż grupy o niższych dochodach. Tym samym bogacący się są w relatywnie malejącym stopniu obciążani tym podatkiem).
3. **Proporcjonalny (liniowy) system podatkowy** – taki sposób pobierania świadczenia, w którym wszyscy uzyskujący dochód obciążani są tą samą stopą podatku (np. wszyscy podatnicy płacą 15% podatku bez względu na wysokość uzyskiwanych dochodów).

Skutki wysokiego opodatkowania

Podatki – we wszystkich formach – zniechęcają do podejmowania działalności gospodarczej w opodatkowanych dziedzinach. **Skutki wysokiej stopy podatkowej:**

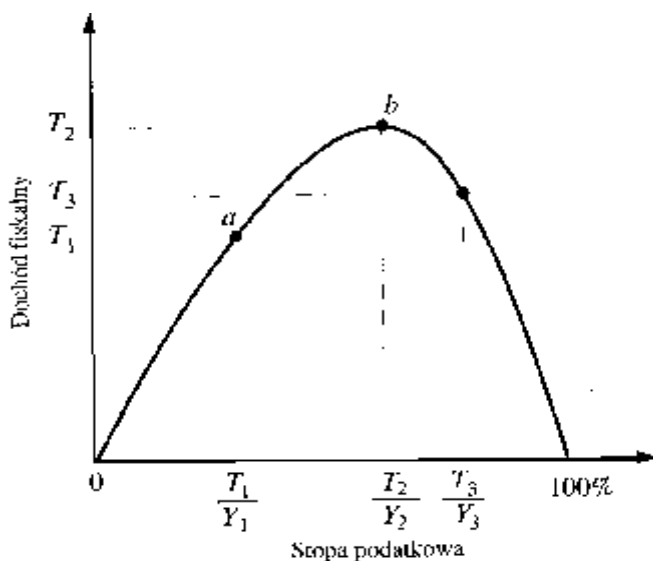
- progresywne podatki dochodowe mogą **zniechęcać ludzi do uzyskiwania wyższego dochodu** dzięki np. podwyższaniu kwalifikacji przez dodatkowe kształcenie;
- wysokie i progresywne podatki nakładane na firmy **zniechęcają do inwestowania**, powodują „**ucieczkę kapitałów**”, opóźniając tym samym dynamikę rozwoju gospodarki;
- rosnące podatki od sprzedaży mogą (i bywa taki ich cel) **zmniejszać konsumpcję** pewnych dóbr i usług, a powszechny taki podatek zachęca do wydawania dochodu jedynie na niewielką liczbę produktów i usług (np. żywności i odzieży), które nie są objęte tym podatkiem (a paradoks zapobiegliwości?!).

Z kolei stosowane w systemach podatkowych ulgi i zwolnienia podatkowe mają na celu przede wszystkim zmianę kierunku wykorzystywania zasobów: z zastosowań prywatnych – na publiczne.

Zależność między stopą opodatkowania dochodów a wpływami do budżetu

Doświadczenia polityki podatkowej wykazują, że zależność między stopą opodatkowania dochodów a wielkością wpływów do budżetu państwa może oddziaływać nie tylko korzystnie, ale także niekorzystnie na sytuację finansową państwa. Tę zależność dobrze ilustruje poniższa krzywa Laffera, opierająca się na założeniu, że wpływy do budżetu zależą od:

1. podstawy opodatkowania (wysokości dochodów),
2. wysokości stóp podatkowych.



Między wartością 0 i 100% leżą możliwe stopy opodatkowania dochodów, które bądź zwiększają, aż do punktu b, bądź zmniejszają po jego przekroczeniu łączne wpływy do budżetu państwa. Wynika to z reakcji podatników na wzrost lub spadek stóp opodatkowania ich dochodów. Wysokie podatki prowadzą do powstania systemu ich unikania – ludzie wykazują wysoką skłonność do unikania podatków i prowadzenia działalności nielegalnej. Przy niskich stopach opodatkowania przedsiębiorcy wykazują wyższą skłonność do inwestowania i wzrostu produkcji, a unikanie podatków staje się nieopłacalne. Zwiększanie stopy opodatkowania powoduje, że łączne wpływy do budżetu rosną i w punkcie b osiągają swoje maksimum. Oznacza to, że osiągnięta została optymalna stopa opodatkowania dochodów. W praktyce znalezienie optymalnej stopy opodatkowania dochodów jest bardzo trudne- nie ma pewności, jaka ona powinna być. Z wykresu wynika, że dalsze zwiększanie stopy opodatkowania (> b) prowadzi do zmniejszenia łącznego dochodu budżetu państwa. Nie można jednak „z góry” ustalić, jaka stopa opodatkowania będzie zmniejszać wpływy do budżetu! Zależy to od:

- poziomu stopy podatkowej w punkcie wyjściowym i stopnia wykorzystania możliwości produkcyjnych gospodarki;
- siły reakcji przedsiębiorców na podejmowanie inwestycji;
- siły reakcji ludności na ich skłonność do oszczędzania i konsumpcji.

Temat 19

Międzynarodowa integracja gospodarcza

❖ Tezy tematu:

Istota integracji gospodarczej. Integracja jako proces i jako stan. Obiektywność współczesnej integracji gospodarczej i jej podstawowe cele. Polityczne, ekonomiczno-społeczne, infrastrukturalne i ekologiczne przesłanki integracji. Determinanty integracji gospodarek narodowych (komplementarność, stan infrastruktury, mechanizmy zagranicznej polityki ekonomicznej). Mechanizmy polityki gospodarczej typowe dla integracji. Etapy rozwoju i formy integracji gospodarczej. Rodzaje współczesnych ugrupowań integracyjnych. Kontrowersje wokół problemów integracji ekonomicznej.

❖ Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:

- ✓ Pojęcie integracji gospodarczej.
- ✓ Istota integracji jako procesu ekonomicznego.
- ✓ Ekonomiczno-społeczny efekt integracji gospodarczej.
- ✓ Determinanty obiektywnej konieczności współczesnej integracji gospodarczej.
- ✓ Podstawowe cele integracji.
- ✓ Polityczne i ekonomiczno-społeczne przesłanki integracji.
- ✓ Infrastrukturalne i ekologiczne przesłanki integracji.
- ✓ Warunki integracji gospodarek narodowych (komplementarność, stan infrastruktury, mechanizmy zagranicznej polityki ekonomicznej).
- ✓ Proces integracji jako forma interwencjonizmu państwowego.
- ✓ Różnica między integracją a międzynarodową współpracą gospodarczą.
- ✓ Stadia rozwoju regionalnej integracji gospodarczej.
- ✓ Ewolucja form międzynarodowej integracji gospodarczej.
- ✓ Dylematy współczesnej integracji.

❖ Treść foliogramów/slajdów:

Integracja gospodarcza

Integracja gospodarcza – proces scalania dotychczas odrębnych organizmów gospodarczych krajów w jedną całość; łączenie odosobnionych procesów produkcji w jeden proces reprodukcji.

Cel integracji – wzrost efektywności gospodarowania, wymagający zapewnienia:

- wielkiej skali produkcji;
- szerokich rynków zbytu;
- rozwoju specjalizacji i kooperacji w masowej produkcji;
- szybkiego postępu techniczno-technologicznego;
- rozwoju specjalizacji i kooperacji w badaniach naukowo-rozwojowych.

Integracja pojmowana jest **dwuwymiarowo**, jako proces i jako stan:

1. Jest to **proces** obejmujący odpowiednie **zmiany w strukturze gospodarczej** integrującej się grupy krajów w kierunku tworzenia jednolitej struktury ekonomicznej ugrupowania, a w oparciu o nią – jednolitego organizmu gospodarczego;
2. Jest to **proces regulowany przez mechanizmy wolnego rynku lub kształtowany przez państwo**.

W obu przypadkach oznacza **likwidację barier** w międzynarodowym obrocie towarów, siły roboczej, kapitału i usług w celu stworzenia warunków do **niezakłóconego funkcjonowania mechanizmu wolnego rynku**. W następstwie kształtują się **czynniki koordynacji**, a następnie – **unifikacji polityki ekonomicznej** w obrębie grupy integrujących się państw.

Znaczenie integracji jako procesu wiąże się także z **korzyściami z niej płynącymi**. W tym ujęciu oznacza ona rozwijanie takich powiązań, które wszystkim krajom należącym do ugrupowania integracyjnego przynoszą **korzyści większe** od możliwych do osiągnięcia w przypadku pełnej suwerenności ekonomicznej.

Z kolei integracja jako **stan gospodarczy** jest ukształtowaniem się na podstawie ujednoczonej struktury ekonomicznej nowego organizmu gospodarczego obejmującego grupę krajów. Organizm ten wyodrębnia się z całokształtu gospodarki światowej ze względu na wysoki stopień wewnętrznych powiązań ekonomicznych i osiągnięta w ich wyniku **wewnętrzną spójność ekonomiczną** (klasycznym przykładem jest Unia Europejska).

Przesłanki integracji

1. **Polityczne** – **jednolity ustrój** integrujących się krajów i zbieżność celów ich polityki zagranicznej (podstawowe, ale niewystarczające);

2. **Spoleczno-ekonomiczne** – zwiększenie dynamiki wzrostu dochodu narodowego i poziomu efektywności gospodarowania przez **poprawę**:
 - warunków **rozwoju handlu** – uzyskiwanie korzystnych cen oraz większych możliwości zakupu i zbytu towarów;
 - warunków **rozwoju produkcji** – rozwój kooperacji i specjalizacji produkcji i zwiększania jej skali, koncentracja nakładów na produkcję bardziej opłacalną;
 - warunków **rozwoju techniki** i **obniżenia kosztów** postępu technicznego m.in. drogą know-how;
3. **Infrastrukturalne** – wynikają z konieczności **sprawnego przekraczania granic** państwowych przez ludzi, kapitał, towary itd., jako warunku efektywności współczesnego gospodarowania;
4. **Ekologiczne** – wzrost możliwości wspólnej **ochrony środowiska** naturalnego i przeciwdziałania jego dewastacji w procesach rozwojowych.

Główne warunki integracji

1. **Komplementarność** – oznacza **wzajemne dopasowanie struktur gospodarczych**, o charakterze międzygałęziowym (którego podstawą są różnice w zasobach czynników produkcji wynikające z różnic naturalnych w zasobach surowcowych, położeniu geograficznym i warunków klimatycznych) lub wewnątrzgałęziowym (którego podstawą są różnice w wydajności czynników produkcji wynikające z postępu technicznego);
2. **Odpowiednia infrastruktura** – zwłaszcza **rozwinęte połączenia** kolejowe, drogowe, morskie, telekomunikacyjne, informatyczne i inne, czyli w pierwszym rzędzie infrastruktura krajów sąsiedzkich, tradycyjnie rozwijających ze sobą handel, kooperację produkcji i itp. formy współpracy;
3. **Sprzyjająca zagraniczna polityka ekonomiczna** – wyrażająca się we **wzajemnym udzielaniu preferencji** celnych, taryfowych i pozataryfowych, wprowadzaniu swobody przepływu kapitału, pracy i innych czynników produkcji, koordynacji tej polityki lub wdrażaniu jej wspólnych elementów.

Mechanizmy integracyjnej polityki gospodarczej

(różne od form międzynarodowej współpracy gospodarczej)

1. **Tworzenie** regionalnych **międzypaństwowych bloków** gospodarczych;

2. **Regulowanie** procesów gospodarczych w skali ugrupowania środkami **ponadpaństwowego interwencjonizmu** i tworzenie w tym celu **ponadnarodowych ośrodków dyspozycji** gospodarczej;
3. **Znoszenie** w formie traktatów i międzypaństwowych porozumień **regionalnych przeszkód** na drodze swobodnego przepływu towarów, kapitału, siły roboczej i usług;
4. **Tworzenie** jednolitych warunków **konkurencji** dla poszczególnych dziedzin działalności gospodarczej w krajach ugrupowania;
5. **Tworzenie** wspólnej dla obszaru integrowanego **polityki handlowej** wobec państw trzecich;
6. **Dążenie** do **zunifikowania** w skali ugrupowania podstawowych **narzędzi i mechanizmów** funkcjonowania gospodarek narodowych (systemów pieniężnych, podatkowych, prawnych i innych).

Racjonalne stosowanie wymienionych mechanizmów i środków polityki gospodarczej umożliwia sukcesywne przekształcanie tradycyjnej współpracy ekonomicznej między krajami w integrację gospodarczą – **z narodowych obszarów gospodarczych tworzy się gospodarka zintegrowanego ugrupowania** (np. Unia Europejska).

Etapy (stadia rozwoju) integracji gospodarczej

1. **Strefy preferencji celnych**, związane z **liberalizacją wymiany** (oznaczają redukcję ceł oraz eliminację ograniczeń przywozowych – kontyngentów).
2. **Integracje sektorowe** – ułatwienia w handlu wybranymi artykułami (np. rolnymi lub medykamentami), które mogą prowadzić do unii celnej w tych sektorach i integracji regionów. Sektorowa koncepcja integracji może jednak prowadzić także do dominacji jednego partnera w ugrupowaniu.
3. **Ujednoczenie lub też koordynacja** różnych aspektów polityki makroekonomicznej państw członkowskich lub w odniesieniu do wybranych sektorów. Natomiast podstawowe zadania krajowej polityki gospodarczej instytucjonalnie kształtowane są w tej fazie nadal przez rządy poszczególnych państw członkowskich.
4. **Unie celne**, ustanowienie **jednolitego obszaru celnego**, chronionego przez zewnętrzne taryfy celne.
5. **Ujednoczenie zasad wspólnej polityki handlowej**, umożliwiające **swobodę przepływu towarów, kapitałów i siły roboczej**. W tym stadium – wobec konieczności zachowania zasad wolnej konkurencji w obrębie ugrupowania – występować muszą zakazy (powiązane z określonymi sankcjami) praktyk monopolistycznych lub też różnych form dyskryminacji gospodarczej.

6. **Wspólnoty gospodarcze** – typu EWG.
7. **Unie gospodarcze i monetarne** – przewidują istotne zwiększenie uprawnień wspólnych organów polityki gospodarczej, tworząc w istocie rzeczy jednolity organizm gospodarczy z gospodarek zintegrowanych krajów (do tego zmierza np. porozumienie o EMU w UE).

Formy międzynarodowej integracji gospodarczej:

I	II	III	IV	V	VI
Strefa wolnego handlu	Unia celna	Wspólny rynek	Unia walutowa	Unia ekonomiczna	Unia polityczna
=	=	=	=	=	=
– likwidacja ceł; – zniesienie ograniczeń ilościowych	– likwidacja ceł; – zniesienie ograniczeń ilościowych	– likwidacja ceł; – zniesienie ograniczeń ilościowych	– likwidacja ceł; – zniesienie ograniczeń ilościowych	– likwidacja ceł; – zniesienie ograniczeń ilościowych	– likwidacja ceł; – zniesienie ograniczeń ilościowych
	+	+	+	+	+
	– wspólna zewnętrzna taryfa celna; – ujednoczenie ceł zewnętrznych	– wspólna zewnętrzna taryfa celna; – ujednoczenie ceł zewnętrznych	– wspólna zewnętrzna taryfa celna; – ujednoczenie ceł zewnętrznych	– wspólna zewnętrzna taryfa celna; – ujednoczenie ceł zewnętrznych	– wspólna zewnętrzna taryfa celna; – ujednoczenie ceł zewnętrznych
		+	+	+	+
		– swoboda przepływu kapitału i siły roboczej	– swoboda przepływu kapitału i siły roboczej	– swoboda przepływu kapitału i siły roboczej	– swoboda przepływu kapitału i siły roboczej
			+	+	+
		– unifikacja polityki walutowej	– unifikacja polityki walutowej	– unifikacja polityki walutowej	
				+	+
				– koordynacja (<i>unifikacja</i>) głównych dziedzin polityki ekonomicznej	– koordynacja (<i>unifikacja</i>) głównych dziedzin polityki ekonomicznej
					+
					– koordynacja (<i>unifikacja</i>) polityki wewnętrznej i zewnętrznej

Dylematy integracji:

- Czy integrować państwa danego obszaru najpierw politycznie, a później gospodarczo, czy też odwrotnie?
- Czy zakres procesów integracyjnych w poszczególnych krajach powinien obejmować gospodarkę narodową w całości czy też należy w pierwszej kolejności realizować integrację gospodarczą oddzielnych gałęzi gospodarek narodowych?
- Jak bezkonfliktowo zapewniać nadrzędność interesów ugrupowania integracyjnego wobec interesów państw narodowych?

Główne ugrupowania integracyjne

Unia Europejska	Zrzesza obecnie 27 państw Europy, w tym Polskę.	Obszar ok. 392 tys. km ² , na którym żyje ok. 395 mln osób.
NAFTA – Stowarzyszenie Wolnego Handlu	Członkami są Stany Zjednoczone, Kanada i Meksyk.	Obszar 21 738,2 tys. km ² , zamieszkałym przez 368 mln osób.
MERCOSUR – Wspólny Rynek Południa	Zrzesza cztery państwa: Argentynę, Brazylię, Paragwaj i Urugwaj	Liczące łącznie 195 mln osób.
AMC – Pakt Andyjski	Skupia 6 państw; Boliwię, Ekwador, Chile, Kolumbię, Peru i Wenezuelę,	Zamieszkuje łącznie 94 mln osób.
FTAA – Obszar Wolnego Handlu Obu Ameryk	Podejmowane próby gospodarczego zjednoczenia całego kontynentu amerykańskiego, byłyby to 34 państwa.	Łącznie ok. 800 mln ludności.
APEC – Forum Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku	18 państw (Australia, Brunei, Chile, Chiny, Filipiny, Indonezja, Japonia, Kanada, Korea Południowa, Malezja, Meksyk, Nowa Zelandia, Papua Nowa Gwinea, Singapur, Stany Zjednoczone, Tajlandia i Tajwan).	Łącznie zamieszkuje 2100 mln ludności.
ECOWAS – Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej	16 państw (Benin, Burkina Faso, Gambia, Ghana, Gwinea, Gwinea Bissau, Liberia, Mali, Mauretania, Niger, Nigeria, Senegal, Sierra Leone, Togo, Wybrzeże Kości Słoniowej, Republika Zielonego Przylądka).	Zamieszkiwanych przez 191 mln osób.
SADC – Wspólnota Rozwoju Południowej Afryki	Zrzeszająca 14 państw (RPA, Lesotho, Suazi, Namibia, Botswana, Zimbabwe, Mozambik, Angola, Zambia, Rep. Kongo, Tanzania, Mauritius, Seszele, Madagaskar).	Zamieszkuje 126 mln ludności.
GCC – Rada Współpracy Zatoki Perskiej	Członkami jest 7 państw „naftowych” (Arabia Saudyjska, Bahrajn, Iran, Irak, Katar, Kuwejt, Zjednoczone Emiraty Arabskie).	Łącznie 23 mln osób.

Temat 20

Ekonomia klasyczna, keynesizm, monetaryzm a ekonomia podaży (wobec głównych problemów makroekonomicznych)

❖ **Tezy tematu:**

Istota ekonomii klasycznej. Keynesizm jako teoria makroekonomiczna wobec bezrobocia, inflacji i cykliczności gospodarki rynkowej. Monetaryzm wśród głównego nurtu makroekonomii. Monetarystyczne koncepcje stabilnej gospodarki i przeciwdziałania inflacji. Ekonomia podaży jako alternatywna teoria makroekonomiczna. Podażowcy wobec problemów koniunkturalnych i stagflacji; znaczenie krańcowych stóp podatkowych w procesach rozwoju gospodarczego i dochodach budżetowych państwa.

❖ **Zagadnienia do samokontroli opanowania tematu:**

- ✓ Główne właściwości ekonomii klasycznej.
- ✓ Istota keynesizmu jako podstaw teoretycznych interwencjonizmu.
- ✓ Keynesizm wobec bezrobocia i inflacji, oddziaływanie popytu na koniunkturę.
- ✓ Keynesizm o cykliczności gospodarki rynkowej.
- ✓ Istota monetaryzm jako teorii makroekonomicznej.
- ✓ Monetarystyczne koncepcje stabilnej gospodarki i przeciwdziałania inflacji.
- ✓ Monetarystyczne równanie obiegu pieniądza i jego znaczenie makroekonomiczne.
- ✓ Monetarystyczne sposoby przeciwdziałania dekonunkturze (inflacji i bezrobociu).
- ✓ Istota ekonomii podaży jako alternatywnej teorii makroekonomicznej.
- ✓ Podstawowe postulaty i hipotezy ekonomii podaży.
- ✓ Konsekwencje wysokich stóp podatkowych według ekonomii podaży.
- ✓ Makroekonomiczne efekty redukcji stóp podatkowych według ekonomii podaży.
- ✓ „Podażowcy” wobec problemów koniunkturalnych i stagflacji.
- ✓ Istota krzywej Laffera (wpływy do budżetu a stopa podatkowa).
- ✓ Podstawowe elementy krytyki krzywej Laffera.

❖ **Treść foliogramów/slajdów:**

Główne teorie makroekonomiczne (tzw. nurty szkół myślenia ekonomicznego)

- Szkoła klasyczna z nurtem nowej ekonomii klasycznej i... umiarkowanego monetaryzmu.
- Radykalny monetaryzm.
- Keynesizm z wydzielonym nurtem neokeynesizmu.
- Ekonomia podaży.
- Szkoła racjonalnych oczekiwań.

Poglądy wskazanych nurtów na temat głównych kwestii makroekonomicznych wykazują poważne **zróżnicowania**, kontrowersje, których stopień jest tak daleki, że prowadzi do znacznie odbiegających od siebie wniosków. Dotyczy to przede wszystkim:

- sposobu podejścia do zasadniczych problemów makroekonomicznych: produkcji i wzrostu gospodarczego, zatrudnienia i bezrobocia, inflacji i cen oraz międzynarodowych stosunków gospodarczych;
- charakteru postulowanych rozwiązań polityki gospodarczej ze względu na rolę rynku i państwa oraz szybkości osiągnięcia równowagi makroekonomicznej;
- sposobów rozwiązywania problemów bezrobocia i inflacji oraz wzrostu produktywności w gospodarce – motywacji ludzi do pracy, oszczędzania i inwestowania.

Ekonomia klasyczna

Stara ekonomia klasyczna (A. Smith, D. Ricardo, J.B. Say) – wolnokonkurencyjna gospodarka samoczynnie, bez potrzeby ingerencji, dąży do równowagi i neutralności pieniądza; podstawy *laissez faire* (swobody działania).

Prawo Saya: niemożliwa jest ogólna **nadprodukcja i długotrwały kryzys** w gospodarce, ponieważ każda produkcja stwarza swój zbytek (podaż → popyt).

Nowa ekonomia klasyczna (R. Lucas – Nobel 1995 r., T. Sargent, R. Barro) – **radykalny antyetyetyzm!**

Teza **pełnej elastyczności rynków:** wszelkie **stany nierównowagi są likwidowane** i transakcje zawierane są **po cenach równowagi rynkowej** (na rynku dóbr konsumpcyjnych i czynników produkcji).

Klasyczna – bo odwołuje się do zasady, że **elastyczność (giętkość) płac i cen** pozwala gospodarce odzyskać równowagę przy pełnym zatrudnieniu i produkcji na poziomie potencjalnym.

Nowa – bo zakłada, że **elastyczność płac i cen** czyni proces ich **dostosowań** niemal **natychmiastowym**. U podstaw leżą założenia:

- gospodarka jest **bliska stanu pełnego zatrudnienia** (przejściowe odchylenia powodują tylko nieprzewidziane wydarzenia);
- polityka gospodarcza sprowadza się do **kompensacji zmiany cen i płac**, które spowodują powrót popytu globalnego do poziomu właściwego zatrudnienia;
- polityka gospodarcza powinna się kierować na **ograniczenie nieprzewidzianych wydarzeń** i skupiać na utrzymaniu inflacji na niskim poziomie i na promocji podaży zmierzającej do wzrostu poziomu potencjalnego zatrudnienia i potencjalnej produkcji.

Monetaryzm

Monetaryzm – oparty na ilościowej teorii pieniądza I. Fischera (1911 r.), rozwiniętej przez M. Friedmana (1956 r., Nobel 1976 r.). **Założenia:**

1. **Gospodarka ma z natury charakter stabilny!** i powróci do naturalnego stanu po każdym okresie przejściowej nierównowagi, **nie wymaga aktywizującej polityki gospodarczej**.
2. **Niestabilność gospodarki i jej skutki** (inflacja, bezrobocie) to **problemy monetarne**; u podstaw rozumowania równanie obiegu pieniądza: $M \cdot V = P \cdot Q$
gdzie: M – zasoby pieniądza; V – prędkość obiegu pieniądza; P – poziom cen; Q – wielkość produkcji (realny DN).
Równanie wskazuje, że wartość wydatków pieniężnych ludności (MV) równa się wartości tego, co ludność kupuje (PQ); równanie tożsamościowe – *ex post*.
Zmiana zasobów pieniądza doprowadza w dłuższym okresie (*ceteris paribus*) do proporcjonalnego wzrostu poziomu cen i spadku „wartości” pieniądza!
3. Inflacja powstaje, gdy zbyt wiele pieniędzy „wpompowanych” jest w gospodarkę przez instytucje rządowe i BC. **Przeciwdziałanie inflacji:** redukcja wzrostu ilości pieniądza w obiegu i stosowanie zasady sukcesywnego, ale niewielkiego wzrostu wielkości zasobów pieniądza (np. 2–4% rocznie);
4. Z nieregularnego wzrostu zasobów pieniądza wynika wiele innych wahań w gospodarce. (Jeśli np. zostaną szybko zmniejszone zasoby pieniądza, to ceny i płace nie będą w stanie spadać w takim samym tempie, a wynikiem stanie się szybko rosnące bezrobocie ze względu na procesy dostosowawcze kosztów produkcji). Znaczna część bezrobocia jest wynikiem prawnych ograniczeń (np. stawki płac minimalnych), które uniemożliwiają spadek płac i powstanie równowagi na rynku siły roboczej przy niższym poziomie płac. Naturalna stopa bezrobocia ma charakter obiektywny ze względu na dążenia ludzi do uzyskania najlepszych miejsc pracy i funkcjonowanie form państwowej pomocy socjalnej (zasiłków).

Umiarkowany monetaryzm (N. Wallace, P. Minford, D. Laidler)

Główne założenia i tezy:

- wzrost podaży pieniądza prowadzi do wzrostu cen, a nie do wzrostu produkcji;
- głęboka obniżka podaży pieniądza może z kolei wywołać głęboką, chociaż przejściową recesję;
- próby zarządzania popytem mogą dać skutek odwrotny od zamierzonego, jeśli gospodarka weszła już w fazę ożywienia;
- przywrócenie pełnego zatrudnienia wymaga czasu, bo płace mogą być nieelastyczne w krótkim okresie;
- rząd powinien zrezygnować z manipulowania popytem globalnym i skoncentrować się na długofalowym utrzymywaniu niskiej inflacji i realizacji polityki propodażowej.

Keynesizm

(J.M. Keynes, M. Kalecki, A. Okun, R. Harrod, E. Domar).

Podstawowe założenia i tezy:

1. Gospodarka ze swej natury ma charakter niestabilny! i wymaga stosowania aktywnych, doraźnych posunięć polityki gospodarczej rządu (interwencjonizmu) w celu eliminowania wahań, bezrobocia i inflacji.
2. Wahania koniunktury w skali makro- i ich konsekwencje (bezrobocie, inflacja) odzwierciedlają fluktuacje popytu, szczególnie na inwestycje.
3. Interwencja powinna zmierzać głównie do pobudzenia popytu, bo główną przyczyną niskiego poziomu produkcji i jej skutków jest niedostateczna wielkość globalnych wydatków; tzn. ogół podmiotów gospodarczych (konsumenci, producenci, państwo) nie zgłasza wystarczająco dużego popytu na dobra i usługi, by zapewnić pełne wykorzystanie mocy wytwórczych gospodarki.
4. Posunięcia polityki gospodarczej stymulujące popyt, głównie na inwestycje, doprowadzą w ostatecznym rachunku do zwiększenia zarówno produkcji, jak i tempa wzrostu produktywności pracowników.
5. Ożywienie koniunktury i obniżenie bezrobocia drogą wzrostu ogólnego poziomu wydatków (popytu) możliwe jest przez:
 - obniżkę podatków, co zwiększy zdolność nabywczą konsumentów i producentów, a w wyniku podniesie poziom ogólnego popytu;
 - zwiększenie wydatków rządowych (nawet z deficytu budżetowego), z analogicznym skutkiem – wzrostem globalnego popytu;

- obniżkę stóp procentowych (nawet drogą zwiększenia zasobów pieniądza w obiegu), co skłoni producentów i konsumentów do brania kredytów na nowe zakupy, podnosząc poziom globalnego popytu.
6. **Inflacja – skutek wzrostu popytu globalnego** do poziomu, którego gospodarka nie jest w stanie zaspokoić; potencjalni nabywcy (konsumenty, producenci), konkurując o dostęp do kupna ograniczonej ilości dóbr, sami „pchają” ceny w górę. **Przeciwdziałanie** – interwencyjne redukcje popytu globalnego:
- podnieść podatki, ograniczając tym samym możliwości nabywcze i wydatki konsumentów i producentów;
 - zredukować wydatki rządowe – zmniejszenie popytu globalnego;
 - podnieść stopy procentowe, co zredukuje pobór kredytów i popyt.

Neokkeynesizm

(J. Hicks, J. Meade, J. Tobin, P. Samuelson, F. Modigliani – laureaci Nagrody Nobla)

Główne założeniem neokkeynesizmu:

- ogólna względna **sztywność płac i cen** w krótkim okresie;
- ceny i płace reagują na zmiany **popytu wolniej niż wielkości realne**, jak np. wielkość produkcji czy poziom zatrudnienia;
- **akceptacja**, w odróżnieniu od teorii Keynesa, założenia neutralności pieniądza przy doskonale elastycznych cenach i płacach;
- **aprobatą ingerencji państwa** w gospodarkę w celu doprowadzenia jej do równowagi w krótkim okresie przy pełnym wykorzystaniu czynników produkcji. Dotyczy to głównie przeciwdziałania cyklom gospodarczym w celu skrócenie okresu, w którym zadziałają mechanizmy rynkowe, i uniknięcia strat spowodowanych recesją.

W odniesieniu do długiego okresu uwidacznia się **dominacja teorii monetarystycznych:**

- poparcie dla ograniczania podaży pieniądza w celu przeciwdziałania inflacji;
- wykorzystywanie innych narzędzi polityki pieniężnej do uzyskiwania trwałego wzrostu gospodarczego.

Ekonomia podaży

Ekonomia podaży – wyrosła na gruncie recesji lat 1980/90 (Artur Leffer, Paul Roberts i Norman Ture).

Założenia polityki interwencyjnej:

- nadanie **priorytetu** oddziaływaniu **na globalną podaż** (wielkość zasobów, ich jakość i ceny) i **sterowaniu długookresowym wzrostem** gospodarczym (oczekiwaną stopą inflacji, podatkami, itp. regulacjami);
- **główne problemy** makro powinny być rozwiązywane przez **ograniczanie przeszkód** stawianych przez państwo produkcji i wzrostu zainteresowania ludzi pracą i inwestowaniem;
- **źródło** dekoniunktury i stagflacji **w systemie podatkowym** (w wysokich stopach podatkowych).

Główne postulaty i hipotezy:

- **wysokie krańcowe stopy opodatkowania** dochodów osobistych mogą (po przekroczeniu pewnego punktu) zmniejszyć skłonność ludzi do podejmowania pracy i w wyniku zmniejszyć globalną podaż;
- **obniżenie** krańcowych stóp opodatkowania (oddziałując na podaż) **dostarczy ludziom motywów** do pracy, oszczędzania i inwestowania, zmniejszając w wyniku bezrobocie i inflację;
- **niższe** krańcowe stopy opodatkowania dochodów powinny **zachęcić ludzi** do podejmowania dodatkowej pracy oraz zwiększyć popyt firm na pracę (czyli obniżenie stóp podatkowych powinno zwiększyć zarówno podaż pracy, jak i popyt na pracę);
- **wysokie** krańcowe stopy podatkowe **powstrzymują ludzi przed inwestowaniem** w wykształcenie i poprawę umiejętności zawodowych, zachęcają ludzi do pracy w tzw. gospodarce podziemnej (szarej strefie), a przedsiębiorców do inwestycji zagranicznych (czyli zmniejszają zasoby kapitału ludzkiego i kapitału trwałego kraju);
- **wysokie** krańcowe stopy podatkowe skłaniają do niezgłaszania legalnych dochodów do opodatkowania i wydatkowania pokaźnych kwot na znajdowanie sposobów **obejścia przepisów** podatkowych.

Efekty redukcji stóp opodatkowania:

- **podaż dóbr wzrośnie** szybciej w stosunku do zasobu pieniądza i w wyniku potencjalne napięcia inflacyjne będą mniejsze;
- możliwości **zwiększania zatrudnienia**, mniej ludzi będzie podejmować pracę w gospodarce podziemnej;

- obniżenie krańcowych stóp podatkowych nie musi oznaczać mniejszych wpływów podatkowych do budżetu, a jeżeli danemu procentowi redukcji stawek podatkowych towarzyszy większy procent wzrostu DN, to przychody budżetu wzrosną, a nie zmaleją (podstawą hipotezy jest tzw. krzywa Laffera).

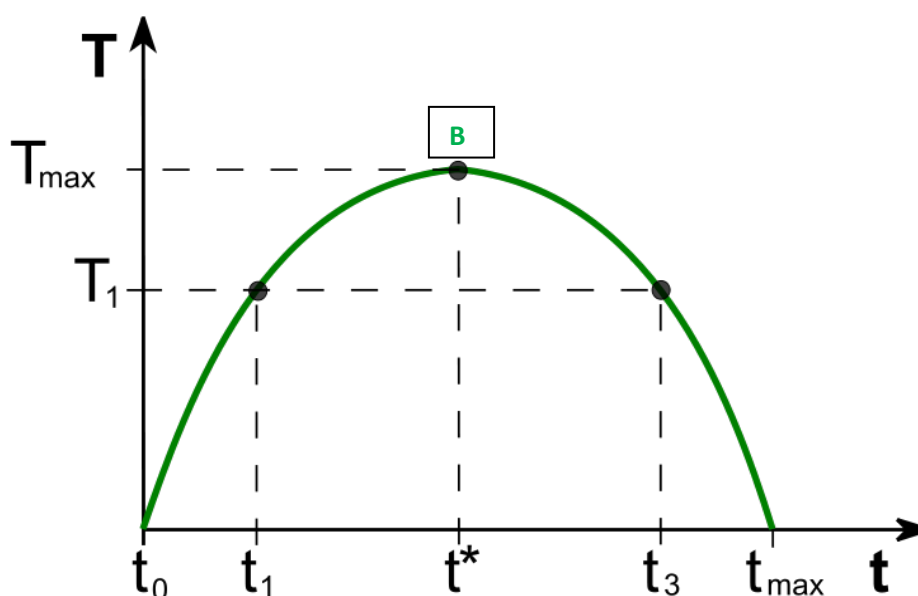
Krzywa Laffera

(zależność między stopą opodatkowania dochodów a wpływami do budżetu)

Krzywa Laffera – stopy opodatkowania dochodów a wpływy do budżetu.

Założenie: wpływy do budżetu zależą od:

- podstawy opodatkowania (wysokości dochodów),
- wysokości stóp podatkowych.



W praktyce bardzo trudno jednak „z góry” ustalić, jaka stopa opodatkowania będzie faktycznie zmniejszać wpływy do budżetu. Zależy to od:

- poziomu stopy podatkowej w punkcie wyjściowym i stopnia wykorzystania możliwości produkcyjnych gospodarki;
- siły reakcji przedsiębiorców na podejmowanie inwestycji;
- siły reakcji ludności na ich skłonność do oszczędzania i konsumpcji.

Między wartością t_0 i t_{\max} leżą możliwe stopy opodatkowania dochodów, które bądź zwiększają – do punktu t^* (pkt B), bądź zmniejszają po jego przekroczeniu łączne wpływy do budżetu państwa (T), co wynika z reakcji podatników na wzrost lub spadek stóp opodatkowania ich dochodów.

W punkcie B wpływy do budżetu osiągają swoje maksimum (T_{max}); oznacza to, że osiągnięta została optymalna stopa opodatkowania dochodów (t^*). Dalsze zwiększanie stopy opodatkowania ($> t^*$) prowadzi do zmniejszenia łącznego dochodu budżetu państwa.

Teorie racjonalistów

(F. Hayek, R.E. Lucas – Nobel 1995 r., B. Frey)

Główne założenia i tezy:

- ludzie w kształtowaniu oczekiwań co do przebiegu danego zjawiska ekonomicznego w przyszłości kierują się nie tylko przebiegiem danego zjawiska w przeszłości (**hipoteza oczekiwań adaptacyjnych**), ale również wszelkimi dostępnymi informacjami ułatwiającymi poprawne prognozowanie (**hipoteza oczekiwań racjonalnych**);
- ceny i płace są giętkie (zmieniają się szybko i równoważą popyt i podaż na wszystkich rynkach w każdym czasie), a ludzie zawsze robią najlepszy użytek z dostępnych im informacji;
- ludzie dają priorytet „oczekiwaniom”, wysiłki rządu, by zmienić wielkość zasobów pieniądza, będą zniwelowane przez defensywne reakcje ludności oparte na przewidywaniach ruchu stopy oprocentowania, cen i kosztów produkcji;
- ludzie nie dadzą się „ogłupić”, bo mają dostęp do tych samych informacji co rząd, jedynie wydarzenia niespodziewane (szoki zewnętrzne) mogą spowodować błędność prognoz. **Polityka stabilizacyjna** państwa jest tym samym **nieskuteczna**, bo zamierzone zmiany tej polityki są przez podmioty (ludzi) antycypowane i tym samym neutralizowane;
- sterowanie popytem przez państwo jest bezużyteczne, natomiast istotna jest polityka propodażowa;
- państwu pozostaje jedynie tworzenie stabilnych ogólnych reguł funkcjonowania gospodarki.

Krańcowy osąd: **rząd nie jest zdolny, by wpływać**, nawet w krótkim okresie, **na poziom produkcji i bezrobocia** przez zmiany podatków, wydatków rządowych lub zasobów pieniądza.

Spis treści

<i>Nr tematu</i>	<i>Tytuł</i>	<i>Str.</i>
	Wprowadzenie	2
	– Cele wiodące studiów przedmiotu	2
	– Efekty opanowania programu	3
	– Metody weryfikacji osiągnięcia przez studentów efektów kształcenia	3
	– Literatura przedmiotu	3
Temat 1.	Teoria i praktyka makroekonomii. Rzadkość a możliwości produkcyjne gospodarki narodowej	4
Temat 2.	Rachunki w gospodarce narodowej. Miary działalności gospodarczej w makroskali	14
Temat 3.	Rynek globalny jako system alokacji zasobów w makroskali	22
Temat 4.	Wzrost i rozwój gospodarczy w makroskali	34
Temat 5.	System pieniężny w gospodarce rynkowej	40
Temat 6.	System bankowy w gospodarce rynkowej	45
Temat 7.	Zalety i wady rynku konkurencyjnego; wpływ systemu pieniężnego i bankowego na jego funkcjonowanie	51
Temat 8.	Zatrudnienie i bezrobocie w gospodarce rynkowej	61
Temat 9.	Inflacja w gospodarce rynkowej	69
Temat 10.	Oczekiwania w teorii makroekonomii	77
Temat 11.	Makroekonomiczny rynek pracy a zjawiska inflacyjne w gospodarce	86
Temat 12.	Krajowe determinanty dochodu narodowego (DN)	103
Temat 13.	Makroekonomia gospodarki otwartej – I. Międzynarodowe przepływy czynników produkcji i usług; ich wpływ na tworzenie DN	111
Temat 14.	Makroekonomia gospodarki otwartej – II. Rola handlu zagranicznego w tworzeniu DN	117
Temat 15.	Instytucjonalne formy pieniądza światowego. Międzynarodowe systemy walutowe	124
Temat 16.	Koniunktura w gospodarce rynkowej	134
Temat 17.	Dylematy równowagi ekonomicznej	147
Temat 18.	Makrostruktury gospodarcze. Sektor prywatny i publiczny w strukturze gospodarki narodowej	160
Temat 19.	Międzynarodowa integracja gospodarcza	167
Temat 20.	Ekonomia klasyczna, keynesizm, monetaryzm a ekonomia podaży wobec głównych problemów makroekonomicznych	173